

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

На правах рукопису

ГАЙДАРЖИЙ КАТЕРИНА АРКАДІЇВНА

УДК 81'1 + 81'44

**ІНТЕГРАЦІЙНЕ ТА ДИФЕРЕНЦІЙНЕ
В ДЕРИВАЦІЙНОМУ АНАЛІТИЗМІ:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ**

10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

Бровченко Тамара Олександрівна

доктор філологічних наук, професор

Миколаїв – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Дискусійне та усталене в оцінці дериваційного аналітизму	12
1.1 Дериваційний аналітизм як об’єкт зіставної дериватології..	12
1.1.1 Аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні	12
1.1.2 Критерії відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць: здобутки і перспективи	30
1.2 Дериваційний аналітизм як об’єкт функціонально-зіставного аналізу	37
1.2.1 Зіставлення аналітичних дериватів: структура і функції ..	37
1.2.2 Алгоритм функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму	40
Висновки до розділу 1.....	46
РОЗДІЛ 2. Система аналітичних дериватів в англійській та українській мовах	50
2.1 Система субстантивних аналітичних дериватів	50
2.2 Система дієслівних аналітичних дериватів	63
2.3 Система ад’єктивних аналітичних дериватів	73
2.4 Система адвербіальних аналітичних дериватів	82
Висновки до розділу 2.....	92
РОЗДІЛ 3. Інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму	95
3.1 Інтеграційне та диференційне в субстантивному дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект	95
3.1.1 Дериваційний аналітизм як властивість іменників з семантикою агентивності (назви осіб і неосіб)	95
3.1.2 Дериваційний аналітизм як властивість іменників з семантикою локативності	107

3.2 Інтеграційне та диференційне в дієслівному дериваційному аналізмі: функціонально-зіставний аспект	119
3.2.1 Дериваційний аналізмі як властивість дієслів з семантикою надання і набуття ознаки	119
3.2.2 Дериваційний аналізмі як властивість дієслів з узагальненою семантикою процесуальності	129
3.3 Інтеграційне та диференційне в ад'єктивному й адвербіальному дериваційному аналізмі: функціонально-зіставний аспект	139
3.3.1 Дериваційний аналізмі як властивість прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки	139
3.3.2 Дериваційний аналізмі як властивість прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки	146
3.3.3 Дериваційний аналізмі як властивість прислівників з семантикою способу дії	153
Висновки до розділу 3	160
ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	197
ДОДАТКИ	198
ДОДАТОК А	199
ДОДАТОК Б	224
ДОДАТОК В	228
ДОДАТОК Д	236
ДОДАТОК Е	248
ДОДАТОК Ж	255

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СТ – словотвірний тип

СФ – словотворчий формант

ТБ – твірна база

Acc. – знахідний відмінок

Adj – прикметник

Adv – прислівник

Dat. – давальний відмінок

Gen. – родовий відмінок

gerund – форма герундія

inf. – інфінітивна форма дієслова

Instr. – орудний відмінок

N – іменник

V – дієслово

ВСТУП

Функціонально-зіставне вивчення виявів аналітизму в дериваційній системі займає периферійні позиції в сучасній лінгвістиці, що спричинено двома факторами.

Перший фактор пов'язаний з практикою дериватологічних досліджень. Так, динаміка вивчення дериваційного аналітизму уповільнюється з огляду на наявність різних уявлень про слово та похідне слово в мовах світу, як засвідчують А. В. Широкова, Н. О. Янко-Триницька, L. Bauer, H. Jackson, E. L. Pavey, H. Trast та інші мовознавці [131, с. 74; 135, с. 352; 136, с. 166 – 173; 139; 168, с. 48 – 49; 187, с. 84; 200, с. 368], дериватологічну традицію аналізувати переважно суцільнооформлені деривати (за винятком поодиноких робіт Т. Ю. Венієрі, О. В. Ісаченка, З. Н. Левіта, В. М. Нікітєвича, В. С. Сидорця [10; 46, с. 253; 46, с. 334; 69; 90; 105; 106; 107]), значну кількість словотвірних одиниць у межах морфемно-дериваційного рівня, як зазначає М. П. Кочерган [64], та увагу більшості зіставних досліджень зі словотвору до ізольованих явищ (див. критику такого опису в роботі Г. П. Нецименко [87]).

Другий фактор зумовлений особливостями теорії аналітизму. У роботах І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, В. О. Гречка, О. А. Дубової, О. А. Колеснікова, В. М. Нікітєвича, L. Dezsö, H. Elsen, D. Kastovsky та інших дослідників аналітизм визнано типологічною властивістю мови, що може бути співвіднесена з морфемно-дериваційним рівнем мовної структури [13; 17; 26; 35, с. 23 – 38; 90; 93; 105; 106; 107]. Однак, теоретичне визнання аналітизму властивістю словотвірних одиниць є нереалізованим в практичних дериватологічних дослідженнях з огляду на відсутність послідовних методологічних засад аналізу дериваційного аналітизму. Не сприяє динаміці дериватологічних досліджень і відсутність сталої практики застосування уніфікованих за змістом і обсягом понять *аналітизм* і *синтетизм* до одиниць морфемно-дериваційного рівня як у

вітчизняній дериватології (наприклад, розуміння конверсії як аналітичного способу словотворення в роботі О. Л. Зеленецького [41, с. 188]), так і в зарубіжній дериватології (див. поняття *синтетична словотвірна одиниця* в роботах L. Bauer, A. Carstairs-McCarthy, D. Kastovsky та I. Plag [138; 139; 140; 152, с. 63; 170, с. 331 – 332; 190; 191, с. 191]). Окремого дослідження потребують також особливості функціонування дериваційного аналітизму в структурах типологічно різних мов, зокрема положення про можливість співіснування дериваційного аналітизму з виявами синтетизму / аморфізму в межах морфемно-дериваційного рівня мовної структури.

Виявлена диспропорція між практикою дериватологічних досліджень та теорією аналітизму засвідчує формування актуального вектору дериватологічних студій.

Актуальність дослідження інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах визначається необхідністю узгодити практику сучасних дериватологічних досліджень з теорією аналітизму на базі функціонального-зіставного підходу. Цей підхід дозволяє унаочнити положення про можливість співіснування аналітизму з синтетизмом / аморфізмом у межах морфемно-дериваційного рівня мовної структури англійської та української мов з подальшим визначенням відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами зазначених типологічних властивостей.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках наукової теми кафедри англійської філології Інституту філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили «Актуальні питання національно-когнітивної і національно-мовної картин світу та проблеми міжкультурної комунікації» (zareєстровано у відділі держреєстрації УкрІНТЕІ під номером 0112U007695). Тему дисертації затверджено вченою радою Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра

Могили (протокол № 3 від 20.11.2008), уточнено на засіданні вченої ради Чорноморського державного університету імені Петра Могили (протокол № 5 від 10.01.2013).

Мета дослідження – виявити інтеграційне та диференційне у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Зазначена мета передбачає розв’язання таких завдань:

–визначити аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури;

–здійснити моделювання алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму;

–виокремити та проаналізувати формально-семантичну структуру репрезентантів дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах;

–систематизувати репрезентанти дериваційного аналітизму / синтетизму / аморфізму (за частиномовним принципом) для виявлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації;

–упорядкувати інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Об’єктом дослідження є дериваційний аналітизм в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є інтеграційне та диференційне у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Матеріалом дослідження є лексикографічні джерела, тексти художньої літератури, а також тексти періодичних видань побутового та наукового спрямування англійською та українською мовами. З матеріалу дослідження прийомом систематичної випадкової вибірки вилучено аналітичні деривати загальною кількістю 2064 одиниці (з них – 1349

одиниць англійською і 715 одиниць українською мовами) з подальшим їх упорядкуванням за аналітичними словотвірними типами (далі – СТ).

Вибір мовного матеріалу дослідження зумовлений намаганням з'ясувати функції дериваційного аналітизму в мовах, які послідовно визнають типологічно різними, а саме англійській мові, яка є аналітичною за домінантним типом у мові, як засвідчують роботи В. Д. Аракіна, Ю. В. Шаламова [2; 130], та українській мові, яку К. Г. Городенська і О. А. Дубова відносять до мов з домінантним синтетизмом [26, с. 10; 35].

Константами зіставлення є аналітичні деривати англійською та українською мовами, упорядковані за СТ та об'єднані за частиномовним принципом (іменники, дієслова, прикметники і прислівники). Вибір констант зіставлення зумовлений, по-перше, намаганням охопити ядерні частини мови, і, по-друге, активністю поповнення списку дериватів зазначеної частиномовної належності, що сприяє повноті опису словотвірної системи на синхронному зрізі.

У межах поданого дослідження обрано функціонально-зіставний підхід до аналізу мовних одиниць з урахуванням принципу «від семантики до форми», що був апробований і визнаний дієвим В. Д. Аракіним [2], О. А. Земською [42], Н. Б. Іваницькою [47], В. Д. Каліущенком [48], Н. Ф. Клименко [58; 56; 61], Є. А. Карпіловською [51; 52], А. Е. Левицьким [70], В. В. Лопатіним [71], Р. С. Манучаряном [77], Г. П. Нецименко [87; 88], В. М. Нікітєвичем [89; 90], В. С. Сидорцем [106], І. С. Улухановим [125], М. Л. Халдояніді [128], J. Pekelder [189, с. 24 – 27], Y. Tarasova [198] та іншими мовознавцями.

Методологічна основа дослідження визначається фундаментальними роботами І. Р. Вихованця, З. М. Волоцької, К. Г. Городенської, О. А. Дубової, В. Д. Каліущенка, О. А. Колеснікова, В. В. Лопатіна, Н. Б. Мечковської, Г. П. Нецименко, В. М. Нікітєвича, В. С. Сидорця та інших.

Характер дослідження зумовив необхідність комплексного застосування лінгвістичних **методів**. Як головний використано *зіставний метод*, спрямований на упорядкування інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах та виявлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами дериваційного аналітизму / синтетизму / аморфізму. *Описовий метод* (прийом внутрішньої інтерпретації) залучено для встановлення аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні та упорядкування критеріїв виокремлення аналітичних дериватів; *конструктивний метод* (прийом лінгвістичного моделювання) використано для систематизації аналітичних дериватів за СТ; *структурний метод* (прийом аналізу безпосередніх складників і прийом компонентного аналізу) та *трансформаційний метод* (прийом перефразування) застосовано при моделюванні алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму; *квантитативний метод* (прийом систематичної випадкової вибірки і прийом кількісного аналізу) залучений для виокремлення репрезентантів дериваційного аналітизму з джерел ілюстративного матеріалу та представлення результатів дослідження в кількісному співвідношенні.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається упорядкуванням інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов. Вперше прослідковано наявність відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами аналітизму і синтетизму / аморфізму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури, а також продемонстровано доцільність фіксації цих відношень у графічно репрезентованих СТ. У результаті аналізу змісту та обсягу понять *аналітизм* і *СТ*, а також суміжних понять, подано формулювання термінів на позначення репрезентантів аналітизму на

морфемно-дериваційному рівні (*аналітичний СТ, аналітичний дериват, аналітичний словотворчий формант*, далі – СФ).

Теоретична значущість результатів дослідження полягає в моделюванні алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Зазначений алгоритм дозволяє узгодити метамову дериватології з теорією аналітизму. Теоретично важливим є упорядкування системи словотвірних одиниць за структурними критеріями, що сприяє доповненню теорії дериватології.

Практичне значення отриманих результатів зумовлене унаочненням функціонування дериваційного аналітизму в графічно репрезентованих моделях аналітичних СТ. Основні положення дослідження можуть бути використані під час викладання у вищих навчальних закладах розділу «Словотвір» у курсі з теоретичної граматики, розділів «Зіставне мовознавство» і «Порівняльна типологія» в курсі «Теорія мовознавства». Результати дисертаційної роботи можуть бути використані при укладанні філологічних та енциклопедичних словників англійською та українською мовами.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків зумовлена обраною методологією дослідження і підтверджена фактичним мовним матеріалом.

Апробацію результатів дослідження здійснено на 7 міжнародних конференціях: «Ethics and Philosophy of Science» (м. Саарбрюкен, Німеччина, 2010), «XV Міжнародні слов'язознавчі читання» (м. Миколаїв, 2010), «Грамматичні читання – VI» (м. Донецьк, 2011), «Проблеми порівняльної семантики» (м. Київ, 2011), «Ольвійський форум» (м. Ялта, 2010 – 2011; м. Ялта, 2013), а також на 15 *всеукраїнських* конференціях, а саме «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 2008 – 2012), «Еволюційні тенденції в мові» (м. Миколаїв, 2009 – 2010), «Проблеми типології у сучасному мовознавстві» (м. Одеса, 2010), «Українське мовознавство: теоретичні та прикладні проблеми» (м. Кіровоград, 2011), «Сучасне

українознавство: здобутки і перспективи» (м. Київ, 2012), TESOL-Ukraine (м. Харків, 2009; м. Рівне, 2010; м. Житомир, 2011; м. Кам'янець-Подільський, 2012; м. Севастополь 2013).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в дев'яти одноосібних публікаціях, надрукованих у фахових наукових виданнях України та Угорщини.

Структура дисертації. Дослідження складається зі вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (201 позиція, з них 65 – іноземними мовами), джерел ілюстративного матеріалу і додатків. Повний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з них основний текст дослідження – 174 сторінки, додатки – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ДИСКУСІЙНЕ ТА УСТАЛЕНЕ В ОЦІНЦІ ДЕРИВАЦІЙНОГО АНАЛІТИЗМУ

1.1 Дериваційний аналітизм як об'єкт зіставної дериватології

1.1.1 Аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні. Сучасне розуміння аналітизму є результатом розвитку лінгвістичних знань від студій Ф. Шлегеля, А. В. Шлегеля, В. фон Гумбольдта, розробок Женевської (аналіз тенденції до аналітизації у французькій мові Ш. Баллі) та Празької лінгвістичних шкіл (характерологія В. Матезіуса, синтаксична типологія В. Скалічки [108]) до сучасних зіставних студій, де розглядаються загальні засади зіставного мовознавства (А. М. Nayati, T. Krzeszowski, L. Selinker та інші [150; 166; 172; 193]), з'ясовуються принципи зіставного аналізу (Н. Б. Іваницька, G. Booij, M. Malinovský, A. Martyniuk, V. Pavlov, C. Benavides, P. van Buren, S. Grunger, S. Müller, R. Sussex та інші [47; 141; 146; 147; 149; 161; 176; 178; 181; 188; 197]), прослідковуються зв'язки зіставного мовознавства з іншими мовознавчими дисциплінами, а саме лінгвістичною типологією (І. Г. Кошева, Ю. О. Дубовський, Н. Л. Халдоєніді, А. В. Широкова, J. Auwera та інші [54; 65; 128; 131; 137]), граматику (О. А. Колесніков, F. Devos [63; 153]), лексикологією (В. Г. Гак, І. В. Гюббенет, W.-H. Jung, D. Katinas [23; 32; 169; 171]), дериватологією (В. Д. Каліущенко [48], В. В. Лопатін [71], Г. П. Нецименко [87; 88], В. М. Нікітєвич [89; 90], З. М. Волоцька [17; 18], А. Виноградов [11], M. Malinovský [176], A. Martyniuk [178]).

Накопичення і систематизація фактичного мовного матеріалу в результаті зазначених мовознавчих студій сприяли відмові від розуміння аналітизму як ознаки вдосконалення, еволюції мови (на противагу синтетизму) [1, с. 171; 81, с. 280 – 281; 160]. Натомість у лінгвістиці утвердилася думка про компліментарність типологічних ознак мови,

можливість співіснування типологічно протиставлених одиниць на різних рівнях мовної структури в роботах В. О. Гречка, О. А. Дубової, О. А. Колеснікова, Н. Б. Мечковської, А. Я. Шайкевича, L. Dezsö, H. Elsen, D. Kastovsky та інших лінгвістів [30, с. 86; 31, с. 8; 35, с. 23 – 38; 55, с. 33; 63, с. 115; 65, с. 10 – 11; 79; 80, с. 50; 84, с. 1161; 108, с. 33 – 35; 122, с. 39; 129, с. 135; 130, с. 138 – 139; 154, с. 153 – 154; 155, с. 9 – 10; 170, с. 325].

Такими видатними лінгвістами, як І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, З. М. Волоцька, О. А. Дубова, В. М. Нікітєвич, В. С. Сидорець, аналітизм визнано типологічною властивістю мови, що може бути співвіднесена з морфологічним, а також морфемно-дериваційним рівнем мовної структури [13; 17; 26; 35, с. 23 – 38; 90; 93; 105; 106; 107].

Однак спроби вивчення дериваційного аналітизму займають периферійні позиції в сучасній дериватології, як зазначають О. Л. Зеленецький, М. П. Кочерган, О. А. Дубова, V. Gast [35, с. 26 – 29; 41; 64, с. 143; 159]. Зазначена периферійність зумовлена швидше традиційним тлумаченням процесів деривації, аніж фактичним мовним матеріалом типологічно різних мов. У сучасній дериватології відсутнє визнання того факту, що одиниця з дистантною локалізацією компонентів формальної структури може бути як твірною базою (наприклад, укр. *любити правду* → *правдолюб*), так і результатом словотвірних процесів.

Стимулювання динаміки дослідження дериваційного аналітизму, можливе за умови вирішення таких завдань: а) визначити істотні ознаки поняття *аналітизм* та *дериваційний аналітизм*; б) встановити набір словотвірних одиниць, що виявляють потенціал для зіставного вивчення функцій дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов; в) сформулювати поняття про репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури. Хід виконання вказаних завдань становить змістову частину поданого пункту дослідження.

У сучасній лінгвістиці аналітизм тлумачать у такий спосіб:

1) типологічну ознаку мовної структури, що виявляється в роздільному вираженні основного (лексичного) і додаткового (морфологічного, синтаксичного, словотвірного) значень слова (за концепцією І. Р. Вихованця [13, с. 23 – 24]);

2) типологічну властивість мови, що маніфестується одиницями, семантична структура яких складається з основного і модифікаційного (морфологічного, синтаксичного, словотвірного) значень, а формальна – з основного елемента і форматива, що локалізуються дистантно (за концепцією О. А. Дубової [35, с. 18]).

Аналіз наведених визначень аналітизму свідчить про наявність у них як спільних, так і відмінних ознак.

Розчленованість і вираження основного і модифікаційного (морфологічного, синтаксичного, словотвірного) значень визнаються істотними ознаками аналітизму в обох поданих визначеннях.

Розбіжності в поданих визначеннях спостерігаються щодо доцільності розрізнення формальної і семантичної структури аналітичної мовної одиниці. З огляду на мету дослідження вважаємо, що розрізнення формальної і семантичної структури аналітичної мовної одиниці постає необхідною умовою для послідовної систематизації виявів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні, адже таке розрізнення дасть змогу відмежувати аналітичні деривати від одиниць з ізоморфною структурою, а саме фразеологізмів, аналітичних морфологічних форм і аналітичних синтаксем.

З огляду на зазначені міркування, у межах поданого дослідження перевага надається тлумаченню аналітизму як типологічної властивості мови, що маніфестується одиницями, семантична структура яких складається з основного і модифікаційного (морфологічного, синтаксичного, словотвірного) значень, а формальна – з основного елемента і форматива, що локалізуються дистантно (за концепцією О. А. Дубової [35, с. 9 – 18]). Відповідно до вказаного змісту та обсягу

поняття аналітизму, *дериваційний аналітизм* постає як типологічна властивість мови, що маніфестується словотвірними одиницями, структура яких складається з дистантно локалізованих носіїв основного і словотвірного значень.

Поняття дериваційного аналітизму протиставляється поняттю дериваційного синтетизму, формуючи дихотомію *аналітизм vs. синтетизм* за такою ознакою, як локалізація компонентів формальної структури (у той час, як аналітизм виявляється при дистантно локалізованій формальній структурі мовної одиниці, синтетизм характеризується компактно локалізованою формальною структурою мовної одиниці).

Наведене визначення дериваційного аналітизму є основою для встановлення набору словотвірних одиниць, що виявляють потенціал для їх залучення в зіставне вивчення дериваційного аналітизму. Тобто, традиційні словотвірні одиниці мають бути перевірені на можливість їх застосування для зіставного вивчення словотвірних систем англійської та української мов, а також на можливість співвіднесення цих одиниць з поняттям *дериваційний аналітизм*.

Попередні спроби виокремити репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні здійснювалися без конкретизації місця таких одиниць у системі словотвірних одиниць [69, с. 13; 106, с. 12 – 14]. Таке виокремлення суперечить принципу використання сумірних одиниць під час зіставлення типологічно різних мов світу (див. детальніше роботи Н. Б. Іваницької, М. П. Кочергана та інших мовознавців [47, с. 51; 64, с. 35; 65, с. 4; 132, с. 8 – 10]). Закріплення статусу *сумірна одиниця для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня* за певною словотвірною одиницею можливе за умови, що ця одиниця забезпечує виконання основної функції, що здійснюється на морфемно-дериваційному рівні.

З огляду на те, що процеси словотворення визнаються процесами моделювання дериватів у роботах В. Д. Аракіна, О. А. Земської, Є. А. Карпіловської, В. М. Немченка, L. Bauer та інших [2, с. 210; 20, с. 10; 40, с. 22; 43, с. 11; 43, с. 182; 51, с. 148; 86, с. 4; 139, с. 283], статус сумірної одиниці для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня можуть отримати насамперед словотвірні одиниці, які забезпечують таке моделювання. Відповідно до цього, істотними ознаками сумірної одиниці для зіставного дослідження на морфемно-дериваційному рівні є: 1) забезпечення функції моделювання дериватів; 2) належність до одиниць абстрактного аспекту з таким рівнем абстрактності, що дасть змогу узагальнено фіксувати особливості моделювання дериватів (див. детальніше про нагальність модельного, конструктивного підходу до аналізу мовних явищ [36; 51; 144; 182]).

Встановлення словотвірних одиниць, що є сумірними для зіставного вивчення функцій дериваційного аналітизму, передбачає створення списку традиційних словотвірних одиниць. Такими одиницями є морфема, словотвірна категорія, словотвірна модель, словотвірна пара, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, словотвірний спосіб, СТ і СФ¹. Зазначені одиниці мають бути перевірені на наявність таких істотних ознак, як забезпечення функції моделювання дериватів і належність до одиниць абстрактного аспекту з таким рівнем абстрактності, що дасть змогу узагальнено фіксувати особливості моделювання дериватів.

З метою визначити відповідність традиційних словотвірних одиниць вказаним істотним ознакам, доцільним є звернення до упорядкування словотвірних одиниць за такими критеріями (згідно з концепціями, запропонованими такими видатними лінгвістами, як О. І. Смирницький, Ю. С. Маслов, В. М. Солнцев, Ю. О. Карпенко): 1) співвідношення плану змісту і плану вираження [50, с. 426; 65, с. 16; 78, с. 31; 111, с. 149];

¹ Вказаний список не претендує на вичерпність і охоплює насамперед одиниці, що мають тривалу традицію використання в дериватологічних дослідженнях.

2) ступінь конкретності матеріальної репрезентації [50, с. 426; 109, с. 16; 111, с. 149]. Доцільність упорядкування одиниць морфемно-дериваційного рівня відповідно до зазначених критеріїв зумовлена внеском такого упорядкування в об'єктивне тлумачення природи морфемно-дериваційного рівня з подальшим встановленням набору словотвірних одиниць, сумірних для зіставлення функцій дериваційного аналітизму.

Критерії *співвідношення плану змісту і плану вираження і ступінь конкретності матеріальної репрезентації* є основою для з'ясування структурних типів словотвірних одиниць.

За критерієм *співвідношення плану змісту і плану вираження* мовні одиниці поділяються на дві групи: однопланові одиниці, тобто такі, що мають або лише план вираження, або лише план змісту; двопланові одиниці, тобто такі, що мають як план вираження завдяки співвіднесенню з конкретним набором матеріальних засобів мови, так і план змісту – значення, носієм якого є мовна одиниця, як зауважують Ю. О. Карпенко, О. І. Смирницький, В. М. Солнцев [50, с. 426; 109, с. 16; 111, с. 149].

За критерієм *ступінь конкретності матеріальної репрезентації* двопланові мовні одиниці поділяються на одиниці аспекту спостереження та одиниці абстрактного аспекту. Різниця між одиницями аспекту спостереження й одиницями абстрактного аспекту полягає в тому, що одиниці аспекту спостереження мають відносно стабільну матеріальну форму і є конкретними репрезентантами одиниць абстрактного аспекту, які, у свою чергу є стандартними схемами, формулами (див. концепції О. І. Смирницького [109, с. 16] і В. М. Солнцева [111, с. 150]).

Упорядкування словотвірних одиниць відповідно до структурних критеріїв має розпочинатися з характеристики морфеми, що тривалий час вважалася центральною одиницею як для морфології, так і для дериватології, як зауважують В. М. Немченко, W. Guz, I. Plag і R. A. Rhodes [86, с. 10; 164; 191, с. 25; 192, с. 409 – 413]. Під морфемою розуміють узагальнений варіант алломорфів – найменших формальних

частин слова, що мають тотожне значення і формальну подібність (за складом фонем) [43, с. 18 – 22; 75, с. 125; 158, с. 41]. Аналіз названих визначень морфеми засвідчує наявність у цієї одиниці конкретної матеріальної фонемної форми, а також значення, носієм якого є морфема (див. тотожний висновок у роботі В. М. Немченка [86, с. 13]). Дійсно, суфіксальні морфеми англ. *-or* в одиниці англ. *actor* і укр. *-ець* в одиниці укр. *жнець* мають конкретну матеріальну форму – відповідні засоби вираження (план вираження) і в результаті взаємодії з твірною базою (далі – ТБ)² актуалізують сему ‘суб’єкт дії’ (план змісту) в семантичній структурі деривата.

У свою чергу, поняття морфеми пов’язане з поняттям *СФ* [60, с. 769]. Під *СФ* розуміють: а) найменший у формальному та семантичному відношенні словотвірний засіб, яким похідне слово відрізняється від ТБ, як вказують В. В. Лопатін і І. С. Улуханов [76, с. 134]; б) сукупність засобів, що беруть участь у творенні слова, як засвідчує О. М. Тихонов [124, с. 26].

Аналіз зазначених визначень понять *морфема* і *СФ* вказує на те, що зміст і обсяг цих понять частково збігаються. Спільним компонентом в обсягах понять *морфема* та *СФ* є афіксальні морфеми. Різницю в обсягах понять *морфема* і *СФ* складають кореневі морфеми, порядок розташування ТБ в складі деривата, зміна граматичної парадигми (при конверсії), а також морфонологічні засоби, такі як чергування фонем, усічення або нарощення ТБ, єдність основного словесного наголосу. Відповідно до того, що поняття морфеми і *СФ* є сумісними, логічним є визнання *СФ* (як і морфеми) двоплановою словотвірною одиницею аспекту спостереження. Віднесеність *СФ* до одиниць аспекту спостереження свідчить про неможливість залучення цієї одиниці як сумірної одиниці при зіставленні словотвірних систем типологічно різних мов.

² Використання терміна *твірна база* зумовлене тим, що інші номінації для позначення носія основного значення в складі деривата є такими, що не враховують особливості англійської та української мов (пор. терміни *базова основа*, *твірна частина*).

Водночас зміст поняття СФ може бути спроектованим на істотні ознаки поняття *дериваційний аналітизм*. Так, відповідно до визначення дериваційного аналітизму (див. вище за текстом) і СФ (за концепціями В. В. Лопатіна, І. С. Улуханова, О. М. Тихонова [76, с. 134; 124, с. 26]), формулюємо поняття про аналітичний СФ. Аналітичний СФ – це найменший у формальному та семантичному відношенні словотвірний засіб або сукупність засобів, що локалізуються дистантно відносно ТБ. Між поняттями *СФ* та *аналітичний СФ* встановлюється наявність родових відношень. Так, поняття *аналітичний СФ* (разом з поняттям *синтетичний СФ*) є видовим корелятом відносно родового поняття *СФ* за такою диференційною ознакою, як локалізація відносно ТБ.

Аналіз наступної словотвірної одиниці, а саме словотвірної категорії (див. визначення в роботах Ю. Балтової, І. І. Ковалика [3, с. 7; 62, с. 6]), свідчить про те, що в дериватологічних дослідженнях ця одиниця використовується для узагальнення дериватів зі спільним словотвірним значенням без уваги до їх матеріального оформлення. Так, похідні субстантиви англ. *chemist's*, *brewery*, рос. *пивоварня*, *красильня*, укр. *читальня*, *друкарня* об'єднані семою 'локація' і належать до словотвірної категорії локацій. Залучення поняття *словотвірна категорія* до метамови дериватології дозволяє уникнути формулювань словотвірної семантики в різний спосіб (див. різницю у формулюваннях словотвірної семантики однотипних дериватів на кшталт рос. *читатель*, укр. *стрибун*: 1) назва предмету за дією [133, с. 90 – 91]; 2) назва особи за дією [39, с. 89; 64, с. 141]; 3) назва професії за дією [45, с. 21] тощо). Такі ознаки словотвірної категорії, як відсутність матеріальної форми і конкретність семантики, засвідчують належність словотвірної категорії до однопланових мовних одиниць, що репрезентують план змісту. Тлумачення словотвірної категорії як комплексної одиниці словотвору, що об'єднує СТ, в роботах О. А. Земської [43, с. 241; 42, с. 27] не є науково послідовним з огляду на те, що поняття словотвірної категорії ґрунтується

на тотожності словотвірного значення без уваги до плану вираження, тоді як СТ є словотвірною одиницею, що має як план змісту, так і план вираження (див. подане нижче обґрунтування належності СТ до двопланових одиниць мови). Оскільки словотвірна категорія не є одиницею абстрактного аспекту, то вона не може бути визнана основною при зіставленні словотвірних систем.

У свою чергу, під словотвірним способом О. А. Земська і М. П. Кочерган розуміють прийом зміни твірного слова або словосполучення [43, с. 169; 64, с. 140]. У сучасній дериватології словотвірний спосіб залучається до метамови досліджень для узагальнення дериватів за словотворчим засобом. Тобто, відсутність семантики і конкретність матеріальної форми є істотними ознаками поняття словотвірного способу. Відповідно до зазначених істотних ознак, словотвірний спосіб може бути віднесений до однопланових словотвірних одиниць, що репрезентують план вираження. Одноплановість словотвірного способу засвідчує неможливість використання словотвірного способу для узагальненого опису словотвірних процесів, зокрема у функціонально-зіставному аспекті.

Поняття словотвірної моделі за пропозицією О. А. Земської слугує для розрізнення морфологічних різновидів у межах одного СТ [43, с. 192]. Істотність ознаки про формальне призначення словотвірної моделі зумовлює віднесеність словотвірної моделі до однопланових одиниць плану вираження, а також неможливість використання словотвірної моделі як сумірної одиниці зіставлення словотвірних систем у цілому і функціонування дериваційного аналітизму зокрема.

Такі одиниці аналізу, як словотвірні пари, є синтагматичними єдностями ТБ і деривата [124, с. 41; 192, с. 409 – 413]. Наприклад, словотвірні пари на кшталт англ. *write* → *writer*, рос. *спасать* → *спасатель*, укр. *читати* – *читач* складаються з ТБ – дієслова і похідного деривата – іменника для позначення виконавця дії. Відповідно до того, що

компоненти словотвірної пари, а саме ТБ і дериват, є матеріально оформленими мовними одиницями (план вираження) і є носіями словотвірної семантики (план змісту), то словотвірні пари можуть бути визнані двоплановими одиницями. Конкретність матеріальної форми словотвірних пар зумовлює віднесення цих одиниць до двопланових словотвірних одиниць аспекту спостереження. Таке віднесення свідчить про неможливість залучення словотвірної пари як узагальненої бази для зіставлення словотвірних процесів взагалі та дериваційного аналітизму зокрема.

Сукупностями словотвірних пар, або комплексними словотвірними одиницями [95, с. 7 – 8], є такі словотвірні одиниці, як: словотвірний ланцюжок [7, с. 35; 76, с. 133; 124, с. 41, 44 – 45]; словотвірна парадигма [42, с. 17 – 25; 124, с. 41], словотвірне гніздо [24; 76, с. 134; 124, с. 36]. Словотвірні ланцюжки розуміють як ряди спільнокореневих слів, що знаходяться у відношеннях послідовної похідності [7, с. 35; 76, с. 133; 124, с. 41, 44 – 45], наприклад, англ. *respect* → *respectful* → *respectfully*, рос. *красный* → *краснет* → *покраснет* → *покраснение*, укр. *готувати* → *приготувати* → *приготуватися*. У свою чергу, словотвірна парадигма є сукупністю похідних, які мають одну ТБ і знаходяться на одному ступені словотворення [43, с. 17 – 25; 124, с. 41], наприклад:

англ.	<i>child</i>	→ <i>childish</i>
		→ <i>childlike</i>
		→ <i>childless</i>
		→ <i>child-bearing</i>
		→ <i>childbed</i>
		→ <i>childbirth</i>
		→ <i>child-minder</i>
		→ <i>childhood</i>

Словотвірне гніздо є сукупністю спільнокореневих слів, що упорядкована відношеннями похідності, як вказують В. В. Лопатін,

І. С. Улуханов, О. М. Тихонов [76, с. 134; 124, с. 36], тобто словотвірні гнізда складаються зі словотвірних ланцюжків і словотвірних парадигм.

Зіставлення визначень словотвірного ланцюжка, з одного боку, і словотвірної пари, словотвірної парадигми та словотвірного гнізда, з іншого боку, свідчить про те, що словотвірний ланцюжок є синтагматичною єдністю словотвірних пар, словотвірна парадигма – парадигматичною сукупністю словотвірних пар, а словотвічне гніздо – синтагматично-парадигматичною єдністю словотвірних пар. Відповідно до того, що словотвірні ланцюжки, словотвірні парадигми і словотвірні гнізда складаються зі словотвірних пар, які, у свою чергу, є двоплановими одиницями аспекту спостереження, то логічним є визнання словотвірних ланцюжків, словотвірних парадигм і словотвірних гнізд (як і словотвірних пар) двоплановими словотвірними одиницями аспекту спостереження. Віднесеність до одиниць аспекту спостережень зумовлює відмову в наданні зазначеним одиницям статусу сумірних одиниць зіставлення словотвірних систем (див. тотожний висновок у роботі В. В. Лопатіна [71]).

Наступна одиниця аналізу – СТ визначається як 1) формально-семантична структурна схема побудови дериватів [7, с. 34 – 35; 43, с. 190; 86, с. 141; 124, с. 31]; 2) група дериватів, що об'єднані спільною словотворчою семантикою і тотожними словотворчими засобами [25, с. 96]; 3) сукупність словотвірних пар [64, с. 140]. Відповідно до наведених визначень, зміст поняття СТ на сучасному етапі розвитку лінгвістичних знань складають такі істотні ознаки: 1) належність до одиниць-конструктів, за якими творяться похідні слова певної частиномовної належності [7, с. 34 – 35; 42, с. 27; 43, с. 182; 59, с. 621; 76, с. 135; 86, с. 141 – 143; 124, с. 31]; 2) бінарність структури, яка виявляється у фіксації форми і семантики ТБ і СФ деривата [43, с. 190; 86, с. 141].

Належність СТ до одиниць абстрактного аспекту зумовлює увагу до графічної репрезентації цієї одиниці морфемно-дериваційного рівня. У

результаті критичного аналізу мовознавчої літератури, що присвячена моделюванню СТ, встановлено факт варіативності графічної репрезентації таких компонентів структури СТ, як ТБ і СФ. Так, ТБ позначається відповідно до її частиномовної належності (наприклад, *C* – іменник (від рос. *существительное*) [45, с. 22], *N* – іменник (від англ. *noun*) [8; 156; 183]). Спорадичної фіксації у графічній репрезентації СТ набуває СФ, пор. графічні записи СТ: рос. $C=ин(a)$ для одиниць рос. *свинина*, *конина* [45, с. 22], англ. $n + ful^N \rightarrow N$ для одиниць англ. *spoonful*, *cupful* [8, с. 40]. Усунення варіативності в графічній репрезентації СТ є передумовою для послідовного упорядкування системи словотвірних одиниць. Так, відповідно до принципів методу моделювання [58, с. 30; 101], елементами графічного запису модельованого об'єкта є істотні ознаки такого об'єкта. Оскільки СТ визнано одиницею абстрактного аспекту, конкретним репрезентантом якої є словотвірна пара як синтагматична єдність ТБ і похідної одиниці, то графічний запис СТ має відображати таку синтагматичну єдність ТБ і похідної одиниці.

Відповідно до наведених міркувань, можливим є уточнення графічної репрезентації формально-семантичної структури СТ як модельної одиниці в такий спосіб:

$$\left[\frac{A(B)}{C} \rightarrow \frac{D(E)}{F} \right]_3.$$

Складовими компонентами графічної репрезентації СТ є такі елементи:

- 1) квадратні дужки, які позначають межі СТ;
- 2) символ « \rightarrow », що демонструє напрямок деривації від ТБ до деривата;
- 3) чисельник, де вказано семантичну структуру СТ, а саме частиномовну належність ТБ і деривата (через залучення умовних

³Формула СТ, де *A* – частиномовна належність ТБ; *B* – актуалізована сема ТБ; *C* – ТБ, *D* – частиномовна належність деривата, *E* – актуалізована сема деривата, *F* – СФ.

позначок *N*, *V*, *Adj*, *Adv* і т.д., див. перелік умовних позначень) і актуалізовані семи;

4) знаменник, у якому фіксується формальна структура СТ через зазначення ТБ і СФ.

Запропоноване графічне зображення СТ відображає особливість формально-семантичної структури СТ як абстрактного репрезентанта словотвірної пари і має потенціал для комплексного узагальнення похідних одиниць за СТ (на противагу описам окремих ТБ і СФ) на послідовних методологічних засадах. Прикладами СТ є такі мовні одиниці,

як англ. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+у} \right]: \textit{beer} \rightarrow \textit{beery}$,

рос. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+н} \right]: \textit{бумага} \rightarrow \textit{бумажный}$;

укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+ов} \right]: \textit{ліс} \rightarrow \textit{лісовий}$.

Зафіксовані в графічній репрезентації істотні ознаки СТ, а саме належність до одиниць-конструктів, за якими творяться деривати певної частиномовної належності, а також бінарність структури, яка виявляється у фіксації форми і семантики ТБ і СФ деривата, вказують на належність СТ до двопланових одиниць. Відсутність конкретної матеріальної форми і функціонування в системі мови як стандартизованої схеми творення дериватів дають підстави вважати СТ одиницею абстрактного аспекту, конкретним репрезентантом якої є словотвірна пара. Оскільки зазначені ознаки СТ фактично корелюють з істотними ознаками сумірної одиниці зіставлення словотворення (забезпечення функції творення дериватів; належність до одиниць абстрактного аспекту з достатнім рівнем абстрактності), то правомірним є визнання СТ основою для зіставлення словотвірних систем у цілому та функціонування дериваційного аналізу зокрема (див. тотожний висновок у роботах В. В. Лопатіна [71], Г. П. Нецименко [87]).

Наведені міркування свідчать про те, що саме з'ясування відношень між поняттями *дериваційний аналітизм* і *СТ* уможливить формулювання поняття про репрезентанта аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури. Тип відношень між поняттями визначається за співвідношенням змісту та обсягу понять [37, с. 38]. Аналіз змісту й обсягу понять *дериваційний аналітизм* і *СТ* свідчить про те, ці поняття мають спільний компонент. Таким компонентом є *СТ*, за якими творяться мовні одиниці, семантична структура яких складається з основного і модифікаційного (словотвірного) значень, а формальна – з основного елемента (ТБ) і СФ, що локалізуються дистантно. Наявність спільного компоненту в обсягах понять *дериваційний аналітизм* і *СТ* зумовлює віднесеність таких понять до сумісних перехресних понять, у яких частково збігаються їх обсяги. Існування відношень перехресження між сумісними поняттями *дериваційний аналітизм* і *СТ*, а також наявність науково несуперечливих визначень цих понять уможлиблюють формулювання поняття *аналітичний СТ*. Аналітичний *СТ* є одиницею-конструктом, за якою творяться аналітичні деривати – словотвірні одиниці, семантична структура яких складається з основного і словотвірного значень, а формальна – з ТБ й аналітичного СФ, що локалізуються дистантно [7, с. 34 – 35; 35, с. 9 – 18; 43, с. 182; 76, с. 135; 86, с. 141 – 143; 124, с. 31].

Між поняттями *СТ* та *аналітичний СТ* встановлюється наявність родових відношень. Так, поняття *аналітичний СТ* (разом з поняттям *синтетичний СТ*) є видовим корелятом відносно родового поняття *СТ* за такою диференційною ознакою, як локалізація СФ відносно ТБ. За аналітичними *СТ* творяться аналітичні деривати, тобто похідні одиниці, що складаються з дистантно локалізованих ТБ і аналітичних СФ. За синтетичними *СТ* творяться аналітичні деривати, тобто похідні одиниці, що складаються з контактено локалізованих ТБ і СФ. Наприклад, як в англійській, так і в українській мовах можливе словотворення назв осіб від

ТБ з актуалізованою семою ‘об’єкт дії’. В англійській мові зазначене словотворення забезпечується як синтетичним СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ + er / or} \right]$, так і аналітичним СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ + man} \right]$, за якими творяться деривати на

зразок англ. *potter*, *garbage man*. В українській мові словотворення назв осіб від ТБ з актуалізованою семою ‘об’єкт дії’ забезпечується лише

синтетичними СТ на кшталт укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ + ар / яр} \right]$,

наприклад, *сміття* → *сміттяр*.

Таким чином, сучасний стан зіставного вивчення дериваційного аналітизму типологічно різних мов зумовив увагу дослідження до упорядкування системи традиційних одиниць дериватології. Відповідно до критеріїв *співвідношення плану змісту та плану вираження і ступінь конкретності матеріальної репрезентації*, система словотвірних одиниць постала як така, що складається з однопланових та двопланових словотвірних одиниць. До однопланових словотвірних одиниць належать словотвірний спосіб і словотвірна модель (репрезентанти плану вираження), а також словотвірна категорія (репрезентант плану змісту). Двопланові одиниці представлені одиницями аспекту спостереження, а саме СФ (морфемою), словотвірною парою, словотвірним ланцюжком, словотвірною парадигмою, словотвірним гніздом, та однією одиницею абстрактного аспекту – СТ. Результати упорядкування словотвірних одиниць відповідно до структурних критеріїв дозволяють дати вичерпну характеристику морфемно-дериваційного рівня мови без оперування інтуїтивними твердженнями щодо послідовної ієрархії словотвірних одиниць за кількісним принципом.

Результати упорядкування словотвірних одиниць за структурними типами можуть бути репрезентовані в такому вигляді (див. табл. 1.1):

Структурні типи словотвірних одиниць

Критерії упорядкування словотвірних одиниць			критерій: <i>ступінь конкретності матеріальної репрезентації</i>	
			одиниці аспекту спостереження	одиниці абстрактного аспекту
критерій: співвідношення плану змісту і плану вираження	Однопланові	репрезентант плану вираження	<i>словотвірний спосіб, словотвірна модель</i>	—
		репрезентант плану змісту	<i>словотвірна категорія</i>	
	Двопланові		<i>СФ (морфема)</i>	—
			<i>словотвірна пара</i>	<i>СТ</i>
			<i>словотвірний ланцюжок</i>	—
			<i>словотвірна парадигма</i>	—
			<i>словотвірне гніздо</i>	—

Результати упорядкування системи традиційних словотвірних одиниць свідчать про наявність кількісної невідповідності між двоплановими одиницями абстрактного аспекту та аспекту спостереження, що свідчить про можливість поповнення метамови дериватології термінами для позначення двопланових словотвірних одиниць абстрактного аспекту на зразок СТ. Так, поняття типового словотвірного ланцюжка згадується в лінгвістичному доробку О. М. Тихонова [123, с. 55 – 57], проте це поняття не знайшло подальшої розробки в дериватології.

Спробою обґрунтування наявності абстрактних комплексних словотвірних одиниць є також запропоноване О. А. Земською поняття типової словотвірної парадигми [42, с. 17 – 25]. Теоретичне обґрунтування наявності кількох одиниць-конструктів на морфемно-дериваційному рівні є перспективним напрямком дослідження для лінгвістів ХХІ століття з огляду на значний прикладний потенціал застосування абстрактних словотвірних одиниць для систематизації дериваційних процесів, зокрема у функціонально-зіставному аспекті.

Отже, необхідність визначити аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури зумовила увагу дослідження до визначення істотних ознак понять *аналітизм* та *дериваційний аналітизм*; встановлення набору словотвірних одиниць, що виявляють потенціал для зіставного вивчення функцій дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов; формулювання поняття про репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури.

У процесі виконання вказаних завдань конкретизовано поняття *дериваційний аналітизм* (типологічна властивість мови, що маніфестується словотвірними одиницями, структура яких складається з дистантно локалізованих носіїв основного і словотвірного значень); сформулювало вимоги щодо природи словотвірних одиниць як потенційної бази зіставлення дериваційного аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури (забезпечення функції моделювання дериватів і належності до одиниць абстрактного аспекту з таким рівнем абстрактності, що дасть змогу узагальнено фіксувати особливості моделювання дериватів в англійській та українській мовах); здійснено перевірку традиційних словотвірних одиниць на можливість їх залучення до зіставного дослідження дериваційного аналітизму.

Для того, щоб перевірити традиційні словотвірні одиниці на їх відповідність сформульованим вимогам, залучено структурні критерії

упорядкування словотвірних одиниць, а саме *співвідношення плану змісту та плану вираження і ступінь конкретності матеріальної репрезентації* згідно з концепціями О. І. Смирницького, Ю. С. Маслова, В. М. Солнцева, Ю. О. Карпенка.

З'ясування структурних типів словотвірних одиниць створило передумови для адекватного розуміння істотних ознак одиниць морфемно-дериваційного рівня мовної структури і послідовного використання словотвірних одиниць у зіставних дериватологічних дослідженнях, зокрема дослідженнях дериваційного аналітизму. Так, виявлення структурних типів традиційних одиниць дериватології сприяло перевірці цих одиниць на факт можливості їх співвіднесення з поняттям дериваційного аналітизму з подальшим встановленням аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури. Такими одиницями визнано аналітичні СФ (найменші у формальному та семантичному відношенні словотвірні засоби або сукупність засобів, що локалізуються дистантно відносно ТБ), аналітичні деривати (похідні одиниці, що складаються з дистантно локалізованих ТБ і аналітичних СФ) і аналітичні СТ (одиниці-конструкти, за якими творяться аналітичні деривати). Передбачаємо, що залучення поняття *аналітичний СТ*, а також пов'язаних з ним понять аналітичного деривата й аналітичного СФ, до теоретичної бази поданого дослідження має потенціал для функціонально-зіставного вивчення інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму (на противагу описам окремих ТБ і СФ) на послідовних методологічних засадах.

Зазначені поняття про аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні, а саме аналітичний СТ, аналітичний дериват і аналітичний СФ, є основою для перевірки ефективності критеріїв розмежування аналітичних дериватів і ізоморфних одиниць інших мовних рівнів, що пропонуються в сучасній лінгвістиці, чому власне і присвячено наступний пункт дослідження.

1.1.2 Критерії відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць: здобутки і перспективи. Важливість однозначного розмежування ізоморфних різнорівневих одиниць мови підкреслюється в роботах О. А. Дубової, З. Н. Левіта, В. С. Сидорця та інших дослідників [35, с. 26 – 27; 69; 97, с. 70; 106]. Вагоме місце в зазначених роботах належить спробам відмежування аналітичних дериватів від таких ізоморфних одиниць:

– фразеологізмів за критерієм 1) відсутність експресивності [106, с. 6 – 15];

– аналітичних форм слова за критеріями 2) відтворюваність [69, с. 7 – 9]; 3) можливість утворення дериватом власної словозмінної парадигми [35, с. 27; 68, с. 53; 69, с. 7 – 9; 142];

– словосполучень за критеріями 4) можливість перекладу аналітичного деривата суцільнооформленою мовною одиницею [69, с. 16]; 5) наявність суцільнооформленого еквівалента аналітичного деривата в мові оригіналу [69, с. 17; 121, с. 14]; 6) позиційна закріпленість компонентів формальної структури [10, с. 115; 69, с. 17]; 7) наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами [35, с. 27; 106, с. 11 – 13]; 8) обмежена дистрибуція компонентів словотвірної одиниці [10, с. 115; 106, с. 19 – 20].

Ці критерії мають бути перевірені на факт можливості їх використання для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць з подальшим визначенням доцільності залучення цих критеріїв до методологічної бази поданого дисертаційного дослідження.

Розглянемо критерій відмежування аналітичних дериватів від фразеологізмів. Відповідно до концепції В. С. Сидорця, можливо відмежувати експресивно нейтральні аналітичні деривати, зокрема дієслівні аналітичні деривати (за термінологією В. С. Сидорця – вербоїди), від експресивно маркованих фразеологізмів [106, с. 6 – 15]. Наприклад,

фразеологічна одиниця укр. *дати бубни* відрізняється від аналітичного деривата укр. *дати дозвіл* емоційно-образним, експресивним відношенням до факту дійсності. Однак власне критерій *відсутність експресивності* не має абсолютного характеру з огляду на різноманіття мовних одиниць, що кваліфікуються як фразеологізми в сучасній лінгвістиці. Відповідно до цього, віднесення мовної одиниці до класу аналітичних дериватів на підставі залучення аналізованого критерію є неправомірним.

Відмежування аналітичних дериватів від аналітичних форм слова визнається можливим у результаті залучення таких критеріїв, як відтворюваність [69, с. 7 – 9] і можливість утворення аналітичним дериватом власної словозмінної парадигми [35, с. 27; 68, с. 53; 69, с. 7 – 9; 143]. Розглянемо детальніше ці критерії з метою виявити доцільність їх застосування для виокремлення аналітичних дериватів.

Аналіз критерію *відтворюваність аналітичного деривата* засвідчує, що відтворюваність є істотною ознакою не лише аналітичних дериватів, а й аналітичних морфологічних форм і аналітичних синтаксем. Тобто, усі аналітичні мовні одиниці відтворюються за модельними зразками. Так, наприклад, аналітичні морфологічні форми укр. *більш знатний, більш прийнятний* відтворюються за формомоделлю укр. $\left[\frac{\text{морфолог. знач. вищ. ступеня порівняння}}{\text{більш}} + \left(\frac{\text{ад'єкт. знач.}}{\text{Adj}} \right) + \frac{\text{чол. рід, наз. в., одн.}}{-ий} \right]$.

Аналітичні деривати на кшталт англ. *newspaper man, garbage man* відтворюються за аналітичним СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{N(\text{суб'єкт дії})}{\text{ТБ} + \text{man}} \right]$.

Аналітичні синтаксеми англ. *can go, can predict* відтворюються за аналітичною моделлю синтаксеми англ. $\left[\frac{\text{синтакс. знач. здатності / можливості}}{\text{can}} + \left(\frac{\text{лекс. дієсл. знач.}}{V^{\text{inf}}} \right) \right]$ тощо.

Зазначені міркування і фактичний матеріал англійської та української мов засвідчують, що відтворюваність не може бути визнана істотним критерієм

для розрізнення аналітичних морфологічних форм слова та аналітичних дериватів.

Доцільність застосування наступного критерію *можливість утворення (аналітичним) дериватом власної словозмінної парадигми*, частково підтверджується фактичним мовним матеріалом. Дійсно, у той час, як аналітична форма слова є компонентом словозмінної парадигми, аналітичні деривати можуть утворювати словозмінні парадигми. Так, аналітична форма майбутнього часу дієслова української мови входить до категорійної парадигми часу, наприклад, укр. *читаю – читав – буду читати*, тоді як аналітична словотвірна одиниця англ. *in an old way* утворює адвербіальну словозмінну парадигму ступенів порівняння англ. *in an old way – in an older way – in the oldest way* [68, с. 53]. Водночас, категорійна парадигма особи в українській мові свідчить про те, що аналітичні форми можуть виступати не лише як компоненти словозмінної парадигми, а і як константи для утворення словозмінної парадигми, наприклад, укр. *буду читати – будеш читати – буде читати – будемо читати – будете читати – будуть читати*. Виявлені протиріччя, що стосуються можливості утворення аналітичним дериватом власної словозмінної парадигми, зумовлюють відмову від залучення зазначеного критерію для виокремлення аналітичних дериватів у системах англійської та української мов.

Таким чином, аналіз критеріїв відмежування аналітичних дериватів від фразеологізмів та аналітичних форм слова свідчить про те, що ці критерії не є дієвими за умови залучення фактичного мовного матеріалу англійської та української мов.

У свою чергу, відмежування аналітичних дериватів від словосполучень визнається можливим у результаті залучення групи критеріїв: *можливість перекладу аналітичного деривата суцільнооформленою мовною одиницею* [69, с. 16]; наявність суцільнооформленого еквівалента аналітичного деривата в мові оригіналу

[69, с. 17; 121, с. 14]; позиційна закріпленість компонентів формальної структури [10, с. 115; 69, с. 17]; наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами [35, с. 27; 106, с. 11 – 13]; обмежена дистрибуція компонентів словотвірної одиниці [10, с. 115; 106, с. 19 – 20]. Розглянемо детальніше ці критерії з метою виявити доцільність їх застосування для виокремлення аналітичних дериватів у системах англійської та української мов.

Наявність перекладного суцільнооформленого еквівалента як критерій відмежування аналітичних дериватів від словосполучень суперечить принципу неабсолютності перекладу, як зазначають С. Д. Кацнельсон, М. П. Кочерган, В. С. Сидорець, Z. Vujaš, L. Spalatin [53, с. 116; 53, с. 132 – 133; 64, с. 161; 105, с. 69; 148, с. 135; 195, с. 79; 195, с. 81 – 82] і залежить значною мірою від мови оригіналу і вибору мови перекладу [32, с. 60 – 61; 54, с. 20]. Дійсно, одиниця англ. *lion cub* може бути визнана словосполученням за умови залучення перекладного еквівалента іспанською мовою (ісп. *cachorro de león*), та одночасно – аналітичним дериватом за умови залучення перекладних еквівалентів українською (укр. *левеня*), російською (рос. *львёнок*) і французькою (франц. *lionceau*) мовами. Виявлені протиріччя, що виникають за умови орієнтації на наявність перекладного суцільнооформленого еквівалента, зумовлюють відмову від залучення цього критерію для розрізнення аналітичних дериватів та словосполучень.

Наступний критерій відмежування аналітичних дериватів від словосполучень, а саме наявність в аналітичного деривата суцільнооформленого еквівалента в мові оригіналу, передбачає, що аналітичні та синтетичні одиниці знаходяться у відношеннях облігаторної еквівалентності. Таке розуміння відношень між виявами аналітизму та синтетизму суперечить фактичному матеріалу мов світу. Дійсно, не всі синтетичні мовні одиниці можуть бути трансформовані в аналітичні одиниці без семантичних, стилістичних та інших змін, пор. синтетичну

синтаксему з власне адресатним значенням укр. *(лист) батькові* й аналітичну синтаксему з адресатно-локативним значенням укр. *(лист) до батька* (див. детальніше роботу О. А. Дубової [35, с. 82]). І навпаки, не всі нарізнооформлені мовні одиниці мають суцільнооформлені еквіваленти, пор. англ. *to take part = to participate*, але лише англ. *to take a chance*; рос. *говорить ложь = лгать*, але лише рос. *говорить правду*. Тобто, існування словотвірних одиниць, що не мають абсолютних еквівалентів полярної формальної структури, свідчить про неправомірність використання такого критерію, як наявність суцільнооформленого еквівалента в мові оригіналу, для відмежування аналітичних дериватів від словосполучень.

У свою чергу, такий критерій розмежування аналітичних дериватів і словосполучень, як позиційна закріпленість компонентів формальної структури, також є суперечливим. Це виявляється в тому, що усі деривати і словосполучення відтворюються за СТ і моделями синтаксем (див. роботи О. А. Дубової, О. І. Смирницького [35, с. 23 – 28; 109, с. 16]), які передбачають позиційну закріпленість компонентів формальної структури.

Наприклад, СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \kappa} \right]$, за яким

створяться синтетичні деривати укр. *машиністка, трактористка*, передбачає постпозицію СФ укр. *-к-* відносно носіїв лексичного значення –

ТБ укр. *машиніст, тракторист*. Синтаксеми англ. *at school, at hospital* відтворюються за моделлю синтаксеми

англ. $\left[\frac{\text{синтакс. знач. статичної локалізації}}{at} + \left(\frac{\text{лекс. іменник. знач.}}{N} \right) \right]$, яка

передбачає препозицію прийменникового компонента англ. *at* відносно носіїв лексичного значення – іменників англ. *school, hospital*. Оскільки позиційна закріпленість компонентів формальної структури властива як дериватам, так і словосполученням, то недоцільним є застосування

аналізованого критерію для з'ясування системи аналітичних дериватів в англійській та українській мовах.

Такий критерій, як наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами, не є дієвим для розмежування аналітичних дериватів і словосполучень, оскільки наявність зазначеної структури є ознакою як аналітичних дериватів, так і словосполучень. Наприклад, структура аналітичного деривата англ. *jury woman* є подільною і репрезентованою функціонально диференційованими елементами – ТБ англ. *jury* (носій основного лексичного значення) і СФ англ. *woman* (носій словотвірного значення). У свою чергу, структура словосполучення укр. *біля парку* є подільною і репрезентованою функціонально диференційованими елементами – формативом укр. *біля* (носій синтаксичного значення статичної локалізації) та іменником укр. *парку* (носій основного лексичного значення). Виявлені суперечності, що виникають при залученні критерію *наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами* зумовлюють відмову від застосування зазначеного критерію для розмежування аналітичних дериватів і словосполучень.

Наступний аналізований критерій відмежування аналітичних дериватів від словосполучень, а саме *обмежена дистрибуція компонентів словотвірної одиниці*, не може бути застосований у межах системного дослідження одиниць морфемно-дериваційного рівня з огляду на відсутність у сучасному мовознавстві науково несуперечливого визначення поняття *обмежена дистрибуція*.

Отже, з огляду на важливість обґрунтувати коректну методологічну базу дослідження проаналізовано групу критеріїв, які визнаються в сучасній лінгвістиці достатніми для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць. Такими критеріями є відсутність експресивності; відтворюваність; можливість утворення дериватом власної словозмінної парадигми; можливість перекладу аналітичного деривата

суцільнооформленою мовною одиницею; наявність суцільнооформленого еквівалента аналітичного деривата в мові оригіналу; позиційна закріпленість компонентів формальної структури; наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами; обмежена дистрибуція компонентів словотвірної одиниці.

Зазначені критерії перевірено на факт можливості їх застосування для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць, а саме фразеологізмів, аналітичних морфологічних форм слова і словосполучень. У результаті такої перевірки встановлено неможливість застосування виявлених критеріїв на матеріалі англійської та української мов. Така неможливість зумовлена фактичним матеріалом зазначених мов та / або суперечливим характером аналізованих критеріїв.

Аналіз критеріїв, що визнаються в сучасній лінгвістиці достатніми для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць, зумовлює подальші пошуки методологічних засад виокремлення репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури, чому власне і присвячено наступний підрозділ дослідження.

1.2 Дериваційний аналітизм як об'єкт функціонально-зіставного аналізу

1.2.1 Зіставлення аналітичних дериватів: структура і функції.

Нагальність визначення структури і функцій аналітичних дериватів як репрезентантів дериваційного аналітизму (разом з аналітичними СФ і аналітичними СТ) зумовлена відсутністю дієвих критеріїв відмежування виявів дериваційного аналітизму від одиниць з ізоморфною структурою на матеріалі англійської та української мов (див. пункт 1.1.2 «Критерії відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць: здобутки і перспективи»). З огляду на мету дослідження, а саме виявити інтеграційне та диференційне у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, необхідним є вибір методологічного підходу до аналізу дериваційного аналітизму. У межах поданого дослідження обрано функціонально-зіставний підхід до аналізу мовних одиниць з урахуванням принципу «від семантики до форми», що був апробований і визнаний дієвим В. Д. Аракіним [2], О. А. Земською [42], Н. Б. Іваницькою [47], В. Д. Каліущенком [48], Н. Ф. Клименко [58; 56; 61], Є. А. Карпіловською [51; 52], А. Е. Левицьким [70], В. В. Лопатіним [71], Р. С. Манучаряном [77], Г. П. Нецименко [87; 88], В. М. Нікітєвичем [89; 90], В. С. Сидорцем [106], І. С. Улухановим [125], М. Л. Халдояніді [128], J. Pekelder [189, с. 24 – 27], Y. Tarasova [198] та іншими мовознавцями.

Відповідно до функціонально-зіставного підходу до аналізу дериваційного аналітизму з урахуванням принципу «від семантики до форми», методологічні засади виокремлення репрезентантів дериваційного аналітизму розпочинаємо зі звернення до такого положення: виокремлення аналітичних дериватів повинне ґрунтуватися на тих же засадах, що і виокремлення традиційних одиниць аналізу в дериватології – суцільнооформлених дериватів. Така методологічна настанова зумовлена

прагненням до системного та послідового опису словотвірних процесів у єдиних термінах і поняттях.

Аналіз формально-семантичної структури традиційних одиниць дериватологічного аналізу – суцільнооформлених дериватів на зразок англ. *seller* і укр. *стрибун* дає змогу апелювати до таких ознак цих мовних одиниць :

1) структурні:

а) подільність на семантичні компоненти, а саме основне лексичне значення (процесуальності) і словотвірне значення (агентивності);

б) подільність на структурні компоненти, а саме ТБ англ. *sell-*, укр. *стриб-*, і СФ англ. *-er* і укр. *-ун*;

2) графічні, а саме компактна локалізація ТБ і СФ як носіїв основного значення (процесуальності) і словотвірного значення (агентивності);

3) функціональні:

а) наявність відношень словотвірної мотивації між дериватами англ. *seller* і укр. *стрибун* та їх ТБ англ. *sell* і укр. *стрибати*, при яких значення деривата може визначатися а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, як вказують В. В. Лопатін та І. С. Улуханов [76, с. 133];

б) здатність виражати відношення словотвірної похідності, тобто семантичної і формальної вторинності, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення деривата з ТБ і відбивається в його двочленній структурі, як зазначає Н. Ф. Клименко [57, с. 511].

Названі ознаки суцільнооформлених дериватів на зразок англ. *seller* і укр. *стрибун* дають змогу уточнити типологічну характеристику цих дериватів. Формально членована структура з компактною локалізацією компонентів цієї структури, а також семантична структура, що складається з основного та модифікаційного (словотвірного) значень, свідчать про те,

що суцільнооформлені деривати як традиційні одиниці дериватологічного аналізу є виявами дериваційного синтетизму.

Водночас, варто зазначити, що виявами дериваційного синтетизму є суцільнооформлені деривати, до формальної структури яких входять СФ – афіксальні морфеми. СФ інших типів (як наприклад, порядок розташування ТБ у складі деривата, зміна граматичної парадигми, чергування фонем, єдність основного словесного наголосу) не можуть бути співвіднесені з компактною чи дистантною локалізацією елементів формальної структури. Відповідно до цього міркування, СФ, що не є афіксальними морфемами, залишаються поза дихотомією *дериваційний аналітизм / дериваційний синтетизм*.

Оскільки дериваційний синтетизм є опозиційним корелятом дериваційного аналітизму (за диференційною ознакою *локалізація компонентів формальної структури*), то логічним є пошук кореляційних зв'язків між типовими ознаками синтетичних та аналітичних дериватів. Відповідно до думки про системність словотвірних процесів, синтетичні й аналітичні деривати є словотвірними одиницями, що мають тотожну структуру і функції. Диференційною ознакою синтетичних і аналітичних дериватів є графічне оформлення: синтетичні одиниці характеризуються компактною локалізацією ТБ і СФ, у той час як для аналітичних дериватів істотною ознакою є дистантна локалізація ТБ і СФ.

Відповідно до наведених міркувань, типовими ознаками аналітичних дериватів є:

1) структурні:

а) семантична подільність на семантичні компоненти, а саме основне значення і словотвірне значення;

б) формальна подільність на структурні компоненти, а саме ТБ і СФ;

2) графічні, а саме дистантна локалізація ТБ і СФ як носіїв основного значення і словотвірного значення;

3) функціональні:

а) наявність відношень словотвірної мотивації між дериватами та ТБ, при яких значення деривата може визначатися а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови;

б) здатність виражати відношення похідності, тобто семантичної і формальної вторинності, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення деривата з ТБ і відбивається в його двочленній структурі.

Зазначені ознаки аналітичних дериватів є основою для створення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, чому і присвячено наступний пункт дослідження.

1.2.2 Алгоритм функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Встановлення істотних ознак аналітичних дериватів як репрезентантів дериваційного аналітизму на морфемно-дериваційному рівні (див пункт 1.2.1 «Зіставлення аналітичних дериватів: структура і функції») є основою для створення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Зазначений алгоритм є сукупністю операцій, умовно розподілених на три етапи.

Перший етап алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму присвячений встановленню системи аналітичних дериватів. Таке встановлення можливе шляхом з'ясування відповідності одиниці аналізу істотним ознакам аналітичного деривата. Цей етап складається з таких трьох операцій:

1. Визначення відповідності структури одиниці аналізу структурі аналітичного деривата. Відповідність встановлюється за умови, якщо формальна структура мовної одиниці подільна на такі компоненти, як ТБ і СФ, а в семантиці мовної одиниці наявні основне лексичне значення і

словотвірне значення. Перевірка формально-семантичної структури мовної одиниці на відповідність структурі аналітичного деривата передбачає залучення прийому компонентного аналізу і прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу.

2. Зіставлення графічного оформлення одиниці аналізу з графічним оформленням аналітичного деривата. За умови, якщо структурні компоненти мовної одиниці, а саме ТБ і СФ, є дистантно локалізованими, графічне оформлення такої мовної одиниці може бути визнане відповідним графічному оформленню аналітичного деривата. Така відповідність встановлюється у результаті використання прийому внутрішньої інтерпретації описового методу.

3. З'ясування відповідності функцій одиниці аналізу функціям аналітичного деривата. Так, за умови, що мовні одиниці містять вказівку на відношення словотвірної мотивації і виражають відношення словотвірної похідності, такі одиниці можуть бути визнані аналітичними дериватами. Аналіз функцій мовних одиниць передбачає звернення до традиційних прийомів лінгвістичного аналізу, а саме прийому перефразування трансформаційного методу і прийому внутрішньої інтерпретації описового методу. Прийом перефразування трансформаційного методу використовується для встановлення можливості визначити значення похідного деривата а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови. Прийом внутрішньої інтерпретації описового методу застосовується для визначення словотвірної похідності мовної одиниці, тобто її семантичної і формальної вторинності, яка в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення похідного слова з твірним і відбивається у його двочленній структурі.

Апробація першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму становить методологічну базу для встановлення системи аналітичних дериватів за частиномовним

принципом (див. розділ 2 «Система аналітичних дериватів в англійській та українській мовах»).

Оскільки поданий алгоритм ураховує істотні ознаки аналітичних дериватів, то залучення цього алгоритму уможливило послідовне відокремлення аналітичних дериватів від аналітичних морфологічних форм, словосполучень і фразеологічних одиниць.

Розрізнення аналітичних дериватів і аналітичних морфологічних форм досягається за рахунок різниці в формально-семантичній структурі цих одиниць. У той час, як до складу аналітичного деривата входить ТБ як носій основного лексичного значення і СФ як показник словотвірного значення, аналітичні форми становлять собою єдність основи як носія лексичного значення і форматива, що є носієм морфологічної семантики. Наприклад, мовна одиниця англ. *the most attractive* не може бути визнана аналітичним дериватом, оскільки форматив англ. *the most* є показником граматичної категорії ступенів порівняння прикметників, тобто семантики морфологічного типу.

Відмежування аналітичних дериватів від словосполучень і фразеологізмів можливе з огляду на те, що поділ на компоненти формальної структури аналітичного деривата збігається з його поділом на семантичні компоненти – основне лексичне значення і словотвірне значення. Для словосполучень і фразеологізмів не є характерним поділ на безпосередні складники, один з яких є носієм словотвірної семантики. Наприклад, словосполучення укр. *хімічний завод* і фразеологічна одиниця англ. *to paint a black picture* не можуть бути визнані аналітичними дериватами з огляду на те, що жоден з безпосередніх складників цих мовних одиниць не є носієм словотвірної семантики.

Можливість відмежування аналітичних дериватів від аналітичних форм, словосполучень і фразеологізмів створює передумови для послідовного аналізу дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов.

Другим етапом алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є упорядкування виявленої системи аналітичних дериватів різної частиномовної належності за аналітичними СТ. Нагальність такого моделювання зумовлена визнанням аналітичного СТ сумірною одиницею для зіставлення особливостей функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов (див. пункт 1.1.1 «Аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні»). Упорядкування виявленої системи аналітичних дериватів різної частиномовної належності за аналітичними СТ забезпечується залученням прийому лінгвістичного моделювання конструктивного методу.

Третій етап алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму передбачає з'ясування функцій дериваційного аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури. Таке з'ясування забезпечується аналізом відношень між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ, що задіяні в словотворення дериватів певної частини мови. Зазначений аналіз становить сукупність таких шести операцій:

1. Моделювання продуктивних СТ, що задіяні в словотворення дериватів певної семантики (за частиномовним принципом). Залучений методологічний апарат: прийом лінгвістичного моделювання конструктивного методу.

2. Визначення типологічної характеристики продуктивних СТ, що задіяні в словотворення вказаних дериватів певної частини мови. Залучений методологічний апарат: зіставний метод.

3. Виявлення синонімічних зв'язків між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ, що задіяні в словотворення дериватів певної частини мови. Залучений методологічний апарат: прийом компонентного аналізу структурного методу.

4. Встановлення відношень диференціації між синонімічними аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ, що задіяні в

словотворення дериватів певної частини мови, за умови, що ці СТ розрізняються за такими ознаками: а) семантика; б) закономірності сполучуваності ТБ і СФ; в) стилістичне забарвлення.

5. Виявлення відношень конкуренції між синонімічними аналітичними СТ і синтетичними / аморфними СТ встановлюються за умови, що в зазначених СТ відсутня різниця в таких ознаках: а) семантика; б) закономірності сполучуваності ТБ і СФ, в) стилістичне забарвлення.

6. Встановлення відношень компенсації аналітичних СТ за умови, що аналітичні СТ не мають синонімічних корелятивів і є єдиними зразками поповнення складу дериватів певної семантики в межах визначеної частини мови.

Результатом третього етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є систематизація відношень (диференціація, конкуренція, компенсація) між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ. Така систематизація подана в додатках дослідження (за частиномовним принципом).

Кінцевою метою алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є встановлення інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов за частиномовним принципом (див. розділ 3 «Інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму»).

Таким чином, необхідність створення методологічних засад для виявлення інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах зумовила звернення до істотних ознак традиційних одиниць лінгвістичного аналізу. Відповідно до думки про системність словотвірних процесів, суцільнооформлені деривати та аналітичні деривати визнано словотвірними одиницями, що мають тотожну структуру та функції. Єдиною диференційною ознакою зазначених одиниць є графічне

оформлення. Тобто, якщо суцільнооформлені деривати як традиційні одиниці лінгвістичного аналізу характеризуються компактною локалізацією ТБ і СФ, то для аналітичних дериватів істотною ознакою є дистантна локалізація ТБ і СФ як компонентів формальної структури.

З'ясовані ознаки аналітичних дериватів використано для створення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Такий алгоритм передбачає три етапи, під час яких встановлюються 1) система аналітичних дериватів; 2) репертуар аналітичних СТ, за якими творяться виявлені аналітичні деривати; 3) відношення диференціації, конкуренції, компенсації між СТ, які є аналітичними, та СТ, що належать до синтетичних / аморфних. Кінцевою метою розробленого алгоритму є опис інтеграційних та диференційних функцій дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов шляхом залучення єдиної несуперечливої методики.

Апробація запропонованого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму становить методологічну базу поданого дисертаційного дослідження.

Висновки до розділу 1

Необхідність створення теоретико-методологічної бази для виявлення інтеграційного та диференційного у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах визначається сучасним станом зіставного вивчення дериваційного аналітизму.

Створення зазначеної теоретико-методологічної бази зумовило увагу до вирішення таких завдань, як виокремити істотні ознаки поняття *аналітизм* та *дериваційний аналітизм*; встановити набір словотвірних одиниць, що виявляють потенціал для зіставного вивчення функцій дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов; сформулювати поняття про репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури; з'ясувати критерії виокремлення аналітичних дериватів, що визнаються дієвими в сучасній лінгвістиці; здійснити моделювання алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

З'ясовано, що *дериваційний аналітизм* є типологічною властивістю мови, що маніфестована одиницями морфемно-дериваційного рівня, структура яких складається з дистантно локалізованих носіїв основного і словотвірного значень. Вказане визначення дериваційного аналітизму використано для перевірки традиційних словотвірних одиниць на можливість їх залучення до зіставного дослідження дериваційного аналітизму.

Така перевірка здійснювалася відповідно до таких критеріїв упорядкування словотвірних одиниць, як *співвідношення плану змісту та плану вираження і ступінь конкретності матеріальної репрезентації*. Відповідно до вказаних критеріїв, система словотвірних одиниць постала як така, що складається з однопланових (словотвірний спосіб і словотвірна модель як репрезентанти плану вираження, словотвірна категорія як репрезентант плану змісту) та двопланових словотвірних одиниць (одиниці

аспекту спостереження: СФ (морфема), словотвірна пара, словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо; одиниця абстрактного аспекту: СТ).

Проаналізувавши зміст та обсяг понять *дериваційний аналітизм* і *СТ*, а також суміжних понять, сформульовано терміни на позначення репрезентантів дериваційного аналітизму. Такими репрезентантами є:

1) *аналітичні СТ* – одиниці-конструкти, за якими творяться аналітичні деривати;

2) *аналітичні деривати* – словотвірні одиниці, семантична структура яких складається з основного і словотвірного значень, а формальна – з твірної бази й аналітичного СФ;

3) *аналітичні СФ* – найменші у формальному та семантичному відношенні словотвірні засоби або сукупність засобів, що локалізуються дистантно відносно твірної бази.

Виявлені репрезентанти дериваційного аналітизму стали основою для перевірки ефективності критеріїв, які визнаються в сучасній лінгвістиці достатніми для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць, а саме фразеологізмів, аналітичних форм слова і словосполучень.

Такими критеріями є відсутність експресивності аналітичного деривата; відтворюваність аналітичного деривата; можливість утворення аналітичним дериватом власної словозмінної парадигми; можливість перекладу аналітичного деривата суцільнооформленою мовною одиницею; наявність суцільнооформленого еквівалента аналітичного деривата в мові оригіналу; позиційна закріпленість компонентів формальної структури аналітичного деривата; наявність подільної структури аналітичного деривата, репрезентованої функціонально диференційованими елементами; обмежена дистрибуція компонентів аналітичного деривата. У результаті перевірки ефективності зазначених критеріїв встановлено неможливість застосування цих критеріїв на фактичному мовному матеріалі англійської та української мов. Відповідно до цього, сформульовано нагальність

подальших методологічних пошуків для вивчення дериваційного аналітизму.

Необхідність створення методики для вивчення функціонування дериваційного аналітизму зумовила звернення до істотних ознак традиційних одиниць лінгвістичного аналізу – суцільнооформлених дериватів.

Відповідно до думки про системність словотвірних процесів, суцільнооформлені деривати та аналітичні деривати визнано словотвірними одиницями, що мають тотожну структуру та функції. Єдиною диференційною ознакою зазначених одиниць є їх графічне оформлення. Тобто, якщо суцільнооформлені похідні слова як традиційні одиниці лінгвістичного аналізу характеризуються компактною локалізацією ТБ і СФ, то для аналітичних дериватів істотною ознакою є дистантна локалізація компонентів формальної структури, а саме ТБ й аналітичного СФ.

З'ясовані ознаки аналітичних дериватів використано для створення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Кінцевою метою розробленого алгоритму є встановлення інтеграційних та диференційних функцій дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов шляхом залучення єдиної несуперечливої методики, яка передбачає три етапи, а саме з'ясування системи аналітичних дериватів; моделювання аналітичних СТ, за якими творяться виявлені аналітичні деривати; систематизацію відношень диференціації, конкуренції і компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ.

Апробація запропонованого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є особистим внеском автора в з'ясування закономірностей співіснування дериваційного аналітизму з іншими типологічними властивостями в межах морфемно-дериваційного рівня англійської та української мов.

Основні наукові результати розділу опубліковані в таких працях автора: «Типологія дериваційних одиниць» [118], «Аналітичний словотвірний тип як одиниця дериватології» [113], «Поняття аналітичного словотворчого форманта в лінгвістиці» [115], «Репрезентанти аналітизму на морфемно-дериваційному рівні та критерії їх виокремлення» [116].

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА АНАЛІТИЧНИХ ДЕРИВАТИВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Система субстантивних аналітичних дериватів

Необхідність зіставлення особливостей функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах зумовлює увагу до системи субстантивних, дієслівних, ад'єктивних і адвербіальних аналітичних дериватів у досліджуваних мовах. Встановлення такої системи забезпечується залученням алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму (етап 1, див. пункт 1.2.2 «Алгоритм функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму»), що в подальшому уможливить систематизацію виявів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури за аналітичними СТ.

У межах поданого розділу дисертаційного дослідження система аналітичних дериватів в англійській та українській мовах встановлюється за частиномовним принципом.

Критичний аналіз наукових джерел вказує на те, субстантивний дериваційний аналітизм у сучасній лінгвістиці пов'язують з функціонуванням таких мовних явищ:

- 1) словосполучень на кшталт рос. *цементный завод, доктор вошла*, укр. *маленький стіл*;
- 2) композитів і юкстапозитів, наприклад, укр. *сажотрус*, англ. *baby-sitter*;
- 3) фразеологічних одиниць на зразок англ. *big fish*,
- 4) одиниць на кшталт англ. *female killer, he-goat, emergency room*, рос. *женщина-писатель, самка антилопи, автомобильный дом*, укр. *жінка-таксист, самиця леопарда, гладильна кімната* [18, с. 20; 22,

с. 31; 30, с. 83 – 86; 35, с. 26 – 29; 35, с. 138 – 144; 63, с. 90; 64, с. 147 – 148; 76, с. 140; 81, с. 36; 92, с. 14 – 15; 180; 195, с. 79].

Різноманіття наведених мовних одиниць, що визнаються виявами субстантивного дериваційного аналітизму, свідчить про необхідність перевірки цих одиниць на їх відповідність істотним ознакам аналітичного деривата.

Відповідно до етапу 1 алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, з'ясуємо відповідність типових одиниць, що визнаються виявами субстантивного дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці, ознакам аналітичного деривата. Така відповідність встановлюється шляхом аналізу структури, графічного оформлення і функцій мовних одиниць.

З'ясування відповідності структури одиниць аналізу структурі аналітичного деривата передбачає перевірку на:

- подільність на семантичні компоненти: основне лексичне значення і словотвірне значення;
- подільність на структурні компоненти, а саме ТБ і СФ.

Перевірка структури одиниць, що визнаються виявами субстантивного дериваційного аналітизму, можлива за умови залучення прийому компонентного аналізу і прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу.

У результаті залучення вказаних прийомів лінгвістичного аналізу виявлено наступне:

1. Словосполучення укр. *маленький стіл*, *Десна-ріка*, рос. *цементный завод*, рос. *доктор вошла*, фразеологічні одиниці на зразок англ. *big fish* є формально подільними на компоненти укр. *маленький і стіл*, *Десна і ріка*, рос. *цементный і завод*, рос. *доктор і вошла*, англ. *big і fish* відповідно. Однак, формальна подільність цих одиниць не співвідноситься з поділом на ТБ і СФ, оскільки жоден з дистантно

локалізованих компонентів таких одиниць не є носієм словотвірної семантики.

2. Композити і юкстапозити, наприклад, англ. *baby-sitter*, укр. *сажотрус*, мають формально-семантичну структуру, подібну до структури аналітичного деривата: у формально-семантичній структурі цих одиниць наявне лексичне значення і його носії – ТБ укр. *саж(-а) +трус(-ити)* й англ. *baby-sit-*, а також СФ укр. *-о-* та англ. *-er* як носії словотвірного значення. Однак аналіз графічного оформлення зазначених одиниць вказує на те, що дистантна локалізація ТБ і СФ не є типовою для композитів на кшталт укр. *сажотрус* і юкстапозитів, наприклад, англ. *baby-sitter*. Оскільки дистантна локалізація ТБ і СФ є однією з істотних ознак аналітичного деривата, то композити і юкстапозити як одиниці, для яких дистантна локалізація ТБ і СФ не є типовою, не можуть бути визнані аналітичними дериватами. Подальший аналіз одиниць на кшталт англ. *baby-sitter*, укр. *сажотрус* відповідно до алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доцільним.

3. У формально-семантичній структурі одиниць на зразок англ. *female killer*, *he-goat*, *emergency room*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *гладильна кімната* наявні такі компоненти:

а) носії лексичного значення, а саме одиниці англ. *killer*, *goat*, *emergency*, укр. *таксист*, *леопард(а)*, *гладильн(а)*;

б) компоненти що модифікують значення лексичних одиниць семами 'стать' / 'особа' / 'особа': англ. *boy (water boy)*, *female (female officer, female peacock)*, *girl (weather girl)*, *he (he-goat)*, *male (male nurse, male elephant)*, *man (garbage man)*, *she (she-bear)*, *woman (medicine woman)*, укр. *жінка (жінка-політик)*, *самець (самець*

каракурта), самка / самиця⁴ (самка крокодила), чоловік (чоловік-респондент);

в) компоненти що модифікують значення лексичних одиниць семою 'локація': англ. *house* (*tea house*), *room* (*emergency room*), *yard* (*shipyard*), укр. будинок (пологовий будинок), двір (пташиний двір), дім (видавничий дім), кімната (гладильна кімната).

Подальший аналіз семантичної структури компонентів англ. *boy*, *female*, *girl*, *he*, *male*, *man*, *she*, *woman*, *house*, *room*, *yard*, укр. жінка, самець, самка / самиця, чоловік, двір, дім, кімната засвідчив, що ці компоненти можуть бути поділені на дві протиставлені групи. Критерієм для такого поділу є зміна в семантичній структурі цих одиниць за умови їх функціонування як сталих компонентів назв осіб / неосіб / локацій (на противагу їх функціонуванню як лексичних одиниць з автономною денотативною віднесеністю).

До першої групи належать одиниці, що виявляють зміни в їх семантичній структурі за умови їх функціонування як сталих компонентів назв осіб / неосіб / локацій (на противагу їх автономному функціонуванню). До таких одиниць належать: англ. *boy*, *girl*, *man*, *woman*, *house*, *yard*, укр. чоловік, жінка, будинок, двір, дім. Зміни в семантичній структурі цих одиниць досягаються за рахунок спрощення семного складу або його перекваліфікації. Спрощення семного складу характерне для компонентів англ. *boy*, *girl*, *man*, *woman*, укр. чоловік, жінка, а перекваліфікація семного складу – для компонентів англ. *house*, *yard*, укр. будинок, двір, дім.

Зміни семантичної структури компонентів англ. *boy*, *girl*, *man*, *woman*, укр. чоловік, жінка полягають у набутті периферійною семою 'стать' статусу ядерної семи з подальшим зміщенням семи 'особа' до периферії

⁴ Одиниці укр. *самка* / *самиця* постають як синонімічні варіанти відповідно до [9, с. 1287].

семантичного ядра, а також втратою сем 'вік', 'родина'⁵. Таке семантичне спрощення сприяє тому, що одиниці англ. *boy*, *girl*, *man*, *woman*, укр. *чоловік*, *жінка* в складі назв осіб вже сприймаються не як мовні знаки, співвідносні з окремим денотатом (особою з певними статевими, віковими особливостями і віднесеністю до родинних зв'язків), а як актуалізатори семи статі або особи, функціонально наближені до суфіксальних СФ англ. *-er*, укр. *-ин-* у складі англ. *teacher*, укр. *майстриня*, пор. (а) семантику у складі назв осіб і (б) семантику за умови функціонування як лексичних одиниць з автономною денотативною віднесеністю:

а) англ. *Falling for Giacomo Feo, a glorified **stable boy**, she had him knighted, secretly married him and bore his child* ([The New York Times] від 25.11.2011), *A schoolgirl becomes a **call girl** in this evocative drama with a star-making role for Marine Vacth* ([Time] від 17.05.2013), *The jolly **trash man** was going about his route in the Rockaways, Queens, when he spied a woman in front of her house* ([New York Times] від 21.11.2011), *"They were killed because they were working with the Americans," said Rima Yusef, a relative of a 21-year-old **laundry woman** who was one of the victims* ([The New York Times] від 18.09.2004);

укр. *Дочекавшись, коли **жінка-касир** залишить своє робоче місце, черговий охоронець впустив у приміщення свого спільника* ([Голос України] від 31.07.2007), ***Чоловіки-балеруни** їх підіймали – видно було усю їхню силу* ([Високий замок] від 17.02.2011);

б) англ. *I began mentoring a young **boy** in the first grade who was having some behavioral problems after his parents divorced... I feel relieved that my **girls** are back in life... The new feeling of comfort with her male friends has made her aware that many **men** find her interesting and attractive, and she is experiencing the pleasant sense of being in demand as a friend and*

⁵ Сема 'родина' не входить до семантичної структури одиниці англ. *woman* на сучасному етапі функціонування англійської мови, не зважаючи на той факт, що етимологічно одиниця англ. *woman* є дериватом від ТБ староангл. *wife* («дружина») і *mann* [184, с. 1130; 196, с. 13].

companion... I called the number on the card my friend had given me, and spoke to a woman who was, thankfully, not too chipper... [Morley, Evidence-Based Counseling and Psychotherapy for an Aging Population];

укр. *Жінка була така худа, що він аж зажмурився* [Шевчук. Дім на горі], *Жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї* [Сімейний кодекс України].

Перекваліфікація семантичної структури компонентів англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім* полягає в зміні сем 'відкритий', 'для проживання' на кореляти 'закритий', 'для господарювання' відповідно, а також втраті семи 'прилягання до будівлі' для одиниць англ. *yard*, укр. *двір*. Такі семантичні зміни свідчать не про процес спрощення семантичної структури одиниць англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім*, адже кількість сем у їх структурі залишається незмінною, а саме про процес перекваліфікації семантики. Наявність змін у семантичній структурі одиниць англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім* за умови їх функціонування як компонентів у складі назв локацій, а також регулярність таких змін сприяє становленню зазначених компонентів як носіїв словотвірної семантики локативності, пор. (а) семантику в складі назв локацій і (б) семантику за умови функціонування як лексичних одиниць з автономною денотативною віднесеністю:

а) англ. *I occasionally look back on the days when you lived with me while you were in graduate school, and how we spent so much time together, going to the theater, to the coffee house on Sunday mornings* [Morley. Evidence-Based Counseling and Psychotherapy for an Aging Population], «*The artifacts recovered to date provide us with a tantalizing glimpse into past life ways at the site,*» Amer said, «*and remind us of a time in this nation's history when, in the face of advancing overwhelming odds, the Confederate officers, sailors and workmen at the only inland Confederate naval ship yard in South Carolina, along with the local community, gave it their best shot*» ([Science Daily] від 08.06.2009);

укр. *Мати, батько дитини, які перебувають у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з **пологового будинку** або з іншого закладу охорони здоров'я* [Сімейний кодекс України. Стаття 143], *Площа біля палацу перетворюється на **пташиний двір**, їхній послід усюди* ([Газета по-українськи] від 19.09.2007), *Це сталося неподалік в'їзду до автосалону «**Автомобільний дім** «Україна», що по Столичному шосе, 90, у Голосіївському районі* ([Газета по-українськи] від 24.04.2008);

б) англ. *Here's how it works: if the price of buying a **house** divided by the cost of renting an apartment is higher than usual, then houses are more expensive than they should be* ([Time Magazine] від 08.01.2009), *In the cell at the far end of the **yard**, shaded by a straw mat hung from the bars, was the body of a dead Japanese soldier* [J. Fowles. The Magus];

укр. *І там, на чудових старих вуличках, у цьому еkleктичному заповіднику струхлявілого московського модерну, десь поруч із амбасадами Грузії та Литви, є один фантастичний **будинок**, з якого ростуть дерева* [Юрій Андрухович. Московіада], *Марія годувала в **дворі** кури, цїїпоньки, цїп-цїп-цїп-цїп, коли примчала захекавшись зграйка дїтлашні* [Оксана Забужко. Казка про сопілку], *Він побачив угорі за скелею майже потонулий у зелені **дїм**, — хлопчак уже йшов туди по крутій кам'янистій стежці* [Валерій Шевчук. Дїм на горі].

Названим групам мовних одиниць, для яких характерні спрощення чи перекваліфікація семантичної структури, протиставляються одиниці англ. *male, female, he, she, room*, укр. *самець, самка / самиця, кімната*, що зберігають семантичну структуру незалежно від того, чи вони функціонують як лексичні одиниці з автономною денотативною віднесеністю, чи як сталі компоненти назв осіб / неосіб / локацій.

Однак відсутність змін у семантиці зазначених одиниць має різний характер.

Семантика одиниць англ. *male, female, he, she*, укр. *самець, самка / самиця* залишається незмінною незалежно від того, чи вони функціонують

як лексичні одиниці з автономною денотативною віднесеністю, чи як сталі компоненти назв осіб / неосіб з огляду на те, що семний склад таких одиниць є максимально простим (у семантиці цих одиниць наявна ядерна сема статі, а також семи ‘особа’ / ‘неособа’). Тобто, одиниці англ. *male*, *female*, *he*, *she*, укр. *самець*, *самка* / *самиця* є, перш за все, носіями семи статі на зразок суфіксальних СФ англ. *-ess*, укр. *-иц-* у складі дериватів англ. *tigress*, укр. *ведмедиця*.

У свою чергу, семантика одиниць англ. *room*, укр. *кімната* є незмінною незалежно від того, чи вони функціонують як лексичні одиниці з автономною денотативною віднесеністю, чи як сталі компоненти назв локацій. Семний склад цих одиниць є багатоконponentним і становить сукупність таких сем, як ‘простір’, ‘закритий’, ‘частина будівлі’⁶, ‘для проживання’, ‘для господарювання’. Виявлені особливості семантики одиниць англ. *room*, укр. *кімната* є свідченням того, що ці одиниці зберігають тісний зв’язок з лексичним рівнем мовної структури, а тому не можуть бути визнані носіями словотвірного значення. Відповідно до зазначених міркувань, подальша перевірка назв локацій з компонентами англ. *room*, укр. *кімната* на можливість їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму є недоцільною.

Таким чином, у результаті залучення прийому компонентного аналізу структурного методу виявлено такі особливості семантичної структури компонентів англ. *boy*, *female*, *girl*, *he*, *male*, *man*, *she*, *woman*, *house*, *yard*, укр. *жінка*, *самець*, *самка* / *самиця*, *чоловік*, *будинок*, *двір*, *дім* у складі назв осіб / неосіб / локацій в англійській та українській мовах:

- 1) одиниці англ. *male*, *female*, *he*, *she*, укр. *самець*, *самка* / *самиця* мають максимально просту семантичну структуру, що містить вказівку на сему статі в назвах осіб / неосіб;

⁶ Попри наявність назв локацій з компонентом укр. *кімната*, які є назвами окремих приміщень, наприклад, укр. *кімната страху*, втрата семи ‘частина будівлі’ є периферійним явищем для сучасної української мови.

- 2) одиниці англ. *boy, girl, man, woman*, укр. *чоловік, жінка* мають спрощену семантичну структуру за умови їх функціонування як компонентів назв осіб;
- 3) одиниці англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім* мають змінену семантичну структуру за умови їх функціонування як компонентів назв локацій.

Зазначені результати аналізу семантичної структури компонентів назв осіб / неосіб / локацій вказують на те, що одиниці англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman, house, yard*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік, будинок, двір, дім* можуть актуалізувати семи ‘стать’ / ‘особа’ / ‘локація’. Такі семи є вказівкою на типову для систем англійської та української мов словотвірну семантику агентивності / статі / локативності [15, с. 100 – 101; 73, с. 256 – 264; 152, с. 49 – 52; 162, с. 455 – 457; 173]. Відповідно до цього, семантична структура номінативних одиниць на кшталт англ. *female killer, he-goat, treasure house*, укр. *жінка-таксист, самець леопарда, ювелірний дім* постає як така, що відповідає семантичній структурі аналітичного деривата (за таким критерієм, як наявність у семантиці мовної одиниці основного лексичного значення і словотвірного значення).

Результати аналізу структури одиниць, що визнаються субстантивними аналітичними дериватами в сучасній лінгвістиці, можна викласти в такий спосіб:

– Словосполучення на кшталт укр. *маленький стіл*, рос. *цементный завод*, рос. *доктор вошла*, фразеологічні одиниці на зразок англ. *big fish* не відповідають вимогам, що висуваються до формально-семантичної структури аналітичного деривата. Відповідно до цього, подальша перевірка зазначених одиниць на факт їх належності до виявів дериваційного аналітизму не є доцільною.

– Структура композитів і юкстапозитів, наприклад, укр. *сажотрус*, англ. *baby-sitter*, відповідає структурі аналітичних

дериватів. Однак компактна локалізація компонентів формальної структури цих одиниць зумовлює відмову в наданні цим одиницям статусу аналітичних дериватів.

– Відповідність формально-семантичної структури мовних одиниць на кшталт англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *дім кави*, формально-семантичній структурі аналітичного деривата зумовлює доцільність подальшої перевірки таких одиниць аналізу за розробленим алгоритмом.

Наступним кроком перевірки одиниць аналізу, що визнаються виявами дериваційного аналітизму, є аналіз їх графічного оформлення.

У результаті залучення прийому компонентного аналізу структурного методу, а також прийому внутрішньої інтерпретації описового методу виявлено, що мовні одиниці на кшталт англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *дім кави* характеризуються дистантною локалізацією носіїв лексичного значення і компонентів англ. *female*, *he*, *yard*, укр. *жінка*, *самець*, *дім*.

Виняток становлять компоненти англ. *man*, *woman*, *he*, *she*, *house*, *yard* у складі назв осіб / неосіб / локацій. Для цих компонентів характерна варіативність локалізації відносно лексеми, чие значення вони модифікують семами ‘особа’, ‘неособа’, ‘стать’, ‘локація’. Така варіативність виявляється в написанні разом, через дефіс або окремо, наприклад, англ. *police-woman* – *police woman* – *policewoman*, *teahouse* – *tea-house* – *tea house* (див. про наявність кількох варіантів написання навіть у межах однієї праці [81, с. 179; 175; 177, с. 21]). Оскільки системою англійської мови кодифіковано дистантне оформлення назв осіб і неосіб з компонентами англ. *man*, *woman*, *he*, *she*, а також назв локацій з компонентами англ. *house*, *yard*, то логічним є висновок про те, що формальна структура цих назв осіб, неосіб і локацій відповідає формальній структурі аналітичного деривата.

Відповідність одиниць аналізу графічному оформленню аналітичного деривата (за критерієм дистантної локалізації ТБ і СФ) зумовлює доцільність їх подальшої перевірки за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму на їх відповідність функціям аналітичного деривата. До таких функцій належать: вказівка на відношення словотвірної мотивації і здатність виражати відношення словотвірної похідності.

Під словотвірною мотивацією розуміємо можливість визначити значення похідного деривата а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, як вказують В. В. Лопатін і І. С. Улуханов [76, с. 133]. У результаті залучення прийому перефразування трансформаційного методу можна дійти висновку, що семантика одиниць англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *дім кави* може бути визначена через семантику одиниць англ. *killer*, *goat*, *grave*, укр. *таксист*, *леопард(a)*, *кав(u)*. Так, англ. *female killer* – це назва особи за (жіночою) статтю, *he-goat* – це назва неособи за (чоловічою) статтю, *grave yard* – це назва приміщення за об'єктом дії, укр. *жінка-таксист* – це назва особи за (жіночою) статтю, *самець леопарда* – це назва неособи за (чоловічою) статтю, *дім кави* – це назва приміщення за об'єктом дії. Можливість визначити значення одиниць англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *дім кави* через значення носія лексичного значення свідчить про те, що такі одиниці містять вказівку на відношення словотвірної мотивації.

У свою чергу, відношення словотвірної похідності виявляються в семантичній і формальній вторинності мовної одиниці, що відбивається у двочленній структурі похідного слова (на основі співвіднесення похідного слова з твірним) [57, с. 511]. У результаті залучення прийому внутрішньої інтерпретації описового методу можна дійти висновку, що семантика і форма одиниць англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*,

самець леопарда, дім кави є вторинною відносно одиниць англ. *killer, goat, grave*, укр. *таксист, леопард(а), кав(у)*. Тобто, компоненти англ. *man, woman, male, female, he, she, house, yard*, укр. *чоловік, жінка, самець, самка / самиця, будинок, двір, дім* є функціональними еквівалентами суфіксальних морфем англ. *-ess, -y*, укр. *-ин-, -ник* у дериватах на кшталт англ. *lioness, bakery*, укр. *майстриня, дровник*. Оскільки мовні одиниці англ. *female killer, he-goat, grave yard*, укр. *жінка-таксист, самець леопарда, дім кави* містять вказівку на відношення словотвірної мотивації та виражають відношення словотвірної похідності, то вони можуть бути визнані виявами дериваційного аналітизму.

Таким чином, залучення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму сприяло послідовному аналізу типових одиниць, що визнаються виявами субстантивного дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці. У результаті такого аналізу з'ясовано, що лише номінативні одиниці з компонентами англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman, house, yard*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік, будинок, двір, дім* містять ознаки, що свідчать про їх належність до аналітичних субстантивних дериватів, а саме: відповідність формально-семантичній структурі аналітичного деривата (наявність у складі зазначених одиниць ТБ як носіїв основного лексичного значення і аналітичних СФ як носіїв словотвірного значення агентивності / статі / локативності); відповідність графічному оформленню аналітичного деривата (дистантна локалізація ТБ та аналітичних СФ); наявність вказівки на відношення словотвірної мотивації (можливість визначити значення одиниць через значення ТБ) і здатність виражати відношення похідності (семантична і формальна вторинність одиниць аналізу). Відповідно до визнання одиниць на зразок англ. *female killer, he-goat, grave yard*, укр. *жінка-таксист, самець леопарда, дім кави* виявами дериваційного аналітизму, компоненти англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman, house, yard*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік, будинок, двір, дім*

постають аналітичними СФ – носіями семантики агентивності / статі / локативності.

З'ясування системи аналітичних субстантивних дериватів англійської та української мов є передумовою для визначення інтеграційних і диференційних ознак функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються (див. підрозділ 3.1 «Інтеграційне та диференційне в субстантивному дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект»).

2.2 Система дієслівних аналітичних дериватів

Дієслово є традиційним об'єктом дериватологічних студій, зокрема таких, що присвячені зіставленню процесів дієслівного словотворення (роботи В. Д. Каліуценка, В. С. Сидорця та інших лінгвістів [11; 47; 58; 91; 103; 106; 110]) і визначенню типологічних ознак, зокрема аналітизму, дієслівних одиниць [2, с. 351; 12, с. 528 – 529; 10; 66]. Разом з тим, до актуальних завдань дериватології, що потребують подальшої розробки на сучасному етапі розвитку мовознавчих знань, належить опис функцій аналітичного дієслівного словотворення на матеріалі англійської та української мов. Такий опис можливий за умови встановлення системи мовних одиниць, що визнаються аналітичними дієсловами в лінгвістичній літературі.

До дієслівних аналітичних дериватів у мовознавчих джерелах відносять такі одиниці:

- 1) сполучення дієслів зі зворотними займенниками, наприклад, англ. *to pride oneself* [78, с. 169],
- 2) сполучення фазових дієслів з дієсловами у формі інфінітива на кшталт рос. *начинать / прийняться / пойти танцевать* [98];
- 3) сполучення дієслів з прикметниками, наприклад, нім. *wütend machen* [83, с. 76; 85];
- 4) сполучення дієслів з іменниками на зразок англ. *to have a look*, нім. *Angst haben*, рос. *выстилать паркетом*, укр. *працювати дантистом* [10; 28; 32; 66; 68; 69, с. 6; 85; 94; 121, с. 79 – 96].

Зазначені одиниці, що визнаються аналітичними дієсловами, мають бути перевірені на можливість їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму. Така перевірка передбачає виконання послідовних операцій (див. пункт 1.2.2 «Алгоритм функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму»).

Першим етапом відповідно до розробленого алгоритму є з'ясування відповідності структури, графічного оформлення і функцій мовної одиниці, що визнається виявом дієслівного дериваційного аналітизму, відповідним ознакам аналітичного деривата.

Встановлення відповідності формально-семантичної структури мовної одиниці формально-семантичній структурі аналітичного деривата передбачає залучення традиційних прийомів лінгвістичного аналізу. Такими прийомами є прийом компонентного аналізу і прийом аналізу безпосередніх складників структурного методу. Зазначені прийоми уможливають перевірку семантики і форми мовної одиниці, що визнається аналітичним дієсловом, на 1) подільність на семантичні компоненти, а саме основне лексичне значення і словотвірне значення; 2) подільність на формальні компоненти, а саме ТБ і СФ.

У результаті залучення прийому компонентного аналізу і прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу виявлено такі особливості семантики і форми мовних одиниць, що визнаються аналітичними дієсловами на зразок англ. *to pride oneself, begin smoking, make white, provide standardization*, рос. *продолжать разговор, становится / делается веселым, нести ответственность*, укр. *завершувати сварку, робитися сумним, завдавати шкоди*:

1. Сполучення дієслів зі зворотними займенниками, наприклад, англ. *to pride oneself*, є формально подільними. Однак така подільність не є подільністю на ТБ і СФ, оскільки жоден з компонентів англ. *to pride oneself* не співвідноситься з типовою словотвірною категорією. Тобто, у семантичній структурі одиниці англ. *to pride oneself* відсутня вказівка на словотвірне значення. Відповідно до виявлених особливостей семантики сполучень дієслів зі зворотними займенниками, наприклад, англ. *to pride oneself*, подальша перевірка вказаних мовних одиниць за розробленим алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є недоцільною.

2. Мовні одиниці з фазовою семантикою є формально подільними. До їх складу входять компоненти англ. *begin, start, get, continue, stop, finish*, укр. *починати / розпочинати, продовжувати, закінчувати, завершувати* і дієслова у формі герундія чи інфінітива (в англійській мові) та інфінітива (в українській мові), а також віддієслівні іменники у формі знахідного відмінка (в українській мові). Семантична структура компонентів англ. *begin, start, get, continue, stop, finish*, укр. *починати / розпочинати, продовжувати, закінчувати, завершувати* в складі назви фаз дії є максимально простою. Так, зазначені компоненти об'єднані інтегральною семою 'процесуальність' і диференціюються за семами 'починальність' / 'тривалість' / 'фінітивність'. Саме простота семантичної структури є тією ознакою, яка відрізняє одиниці аналізу з фазовою семантикою від словосполучень, наприклад, англ. *to go walking*, укр. *поїхати відпочивати*, у яких кожен компонент має автономну денотативну віднесеність.

3. Формальна структура одиниць із семантикою надання і набуття ознаки на зразок англ. *make beautiful* становить дистантно локалізовану єдність компонентів англ. *make, become, get*, укр. *робити, ставати / робитися* з прикметниками у формі нульового і вищого ступенів порівняння. Семантична структура компонентів англ. *make, become / get*, укр. *робити, ставати / робитися* в складі назв надання і набуття ознаки є максимально простою (наявність інтегральної семи 'процесуальність' і диференційних сем 'надання ознаки' і 'набуття ознаки'). Така спрощеність семантики компонентів англ. *make, become / get*, укр. *робити, ставати / робитися* уможлиблює відмежування назв надання і набуття ознаки на кшталт англ. *become soft*, укр. *ставати добрішим* від словосполучень, наприклад, англ. *to pretend calm*, укр. *виглядати задоволеним*, де кожен компонент формальної структури – це лексична одиниця з автономною денотативною віднесеністю.

4. Щодо структури таких мовних одиниць, як, наприклад, англ. *give a look*, укр. *вносити зміни*, то вона також є дистантно локалізованою і складається з компонентів з узагальненою процесуальною семантикою і віддієслівних / відприкметникових іменників. Семантика одиниць англ. *give*, укр. *вносити* може відрізнятися залежно від того, чи ці одиниці функціонують як лексичні одиниці з автономною денотативною віднесеністю, наприклад, англ. *give a book*, укр. *вносити шафу*, чи в складі назв дії з узагальненим значенням процесуальності на кшталт англ. *give a look*, укр. *вносити зміни*.

Дійсно, семантична структура одиниць англ. *give*, укр. *вносити* як лексичних одиниць з автономною денотативною віднесеністю є багатосемною, типовою для лексичних одиниць, а саме до семантичної структури одиниці англ. *give* входять семи ‘процесуальність’, ‘переміщення’, ‘рукою’, ‘від однієї особи іншій особі’, як ілюструє речення англ. *Essentially, when you give money to street kids, you're paying them to not be in school* ([The New York Times] від 10.10.2012); укр. семний склад одиниці укр. *вносити* становлять семи ‘процесуальність’, ‘переміщення’, ‘рукою’, ‘всередину’, як демонструє речення укр. *На першому етапі відновлення ґрунту треба вносити активну органічну масу — ґрунтomodифікатор "Фрея S"* ([Газета по-українськи] від 28.06.2012).

Однак у складі назв дії з узагальненим значенням процесуальності, наприклад, англ. *give a look*, укр. *вносити зміни* компоненти англ. *give*, укр. *вносити* мають спрощену семантичну структуру, репрезентовану лише семою ‘процесуальність’, як ілюструє фактичний мовний матеріал: англ. *On Tuesday, though, she decided to give Mr. Romney a second look, showing up first in line to hear him speak at a shuttered factory here in suburban Cleveland* ([The New York Times] від 19.04.2012); укр. *Закон про засади державної мовної політики не буде скасований, але в нього можуть вноситися зміни, заявив прем'єр-міністр України Микола Азаров під час виступу в Одесі* ([Газета по-українськи] від 09.10.2012). Така спрощеність

є результатом послаблення зв'язку одиниць англ. *give*, укр. *вносити* з лексико-семантичним рівнем, а відповідно і втрати ними автономної денотативної співвіднесеності в межах назв дії з узагальненим значенням процесуальності на кшталт англ. *give a look*, укр. *вносити зміни*.

Виявлені особливості семантики мовних одиниць на зразок англ. *begin smoking*, *make white*, *provide standardization*, укр. *завершувати сварку*, *робитися сумним*, *завдавати шкоди* зумовлюють увагу до кваліфікації фазової семантики, семантики надання і набуття ознаки, а також семантики процесуальності. За умови, що один з компонентів зазначених мовних одиниць є носієм словотвірної семантики, такі одиниці можуть бути у подальшому визнані виявами дериваційного аналітизму.

Кваліфікація дієслівних одиниць з семантикою фазовості не має однозначного тлумачення в сучасній лінгвістиці.

Так, у роботі Г.А. Золотової одиниці на кшталт рос. *начинать проверять (проверку)* тлумачаться як зумовлені синтаксеми, а компоненти на зразок рос. *начинать* – як дієслова-модифікатори [44, с. 347], неповнозначні дієслова (разом з модальними і допоміжними дієсловами) [44, с. 12]. Специфіка одиниць з фазовою семантикою на зразок укр. *почати розслідувати* полягає також у їх безпосередніх зв'язках з міжрівневою дієслівною категорією дієслівного роду (за термінологією І.Р. Вихованця [15, с. 235 – 242]), рівнева належність якої в сучасній лінгвістиці визначається І.Р. Вихованцем та К.Г. Городенською як морфологічно-словотвірна [15, с. 236].

Тобто, аналіз мовознавчих критичних джерел, присвячених засобам вираження фазової семантики, свідчить про синкретизм фазової семантики. Цей синкретизм виявляється в тому, що фазовість постає як міжрівневе мовне явище, співвідносне з морфологічним рівнем (за критерієм: здатність виражати граматичні дієслівні категорії), з морфемно-дериваційним рівнем (за критерієм: здатність модифікувати семантику лексичних дієслівних одиниць семами 'починальність', 'тривалість',

‘фінитивність’), з синтаксичним рівнем (за критерієм: здатність виступати компонентом предикативних синтаксем). Виявлені особливості семантики фазовості, а саме її міжрівневий характер, зумовлюють відмову в наданні одиницям на кшталт англ. *begin smoking* статусу аналітичних дериватів. Подальша перевірка одиниць з фазовою семантикою за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доцільною.

У свою чергу, засоби актуалізації семантики надання / набуття ознаки / узагальненої процесуальності в англійській та українській мовах етимологічно пов’язані з синтаксичним рівнем мовної структури, а саме з іменними присудками. У результаті регулярності їх використання в предикативній позиції поступово сформувалися умови для вираження семантики надання і набуття ознаки, а також узагальненої процесуальності стандартизованими словотворчими засобами – спершу аналітичними СФ, а згодом і синтетичними СФ. Таке бачення еволюції засобів вираження дієслівної семантики надання і набуття ознаки, а також узагальненої процесуальності підтверджується результатами спостережень інших науковців (див. етапи дієслівної синтаксичної деривації за К. Г. Городенською [26, с. 11 – 12; 27, с. 175 – 176], а також перше дієслівне пристосуванням вихідних частин мови за допомогою дієслівних аналітичних синтаксичних морфем-зв’язок і відприкметникова синтаксична вербалізація за І. Р. Вихованцем [16, с. 88 – 89; 16, с. 117]). На сучасному етапі функціонування англійської та української мов семантика надання і набуття ознаки, а також семантика процесуальності є вказівкою на типові словотвірні категорії [15, с. 236 – 238; 15, с. 291 – 293; 126, с. 392 – 394; 152, с. 55 – 56; 162, с. 451 – 452; 162, с. 454]. Відповідно до цього, компоненти англ. *make, provide*, укр. *робитися, завдавати* в складі мовних одиниць англ. *make pale, provide an analysis*, укр. *робитися завбачливим, завдавати шкоди* можуть бути визнані носіями словотвірного значення.

Таким чином, структура одиниць на зразок англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* постає як така, що є формально подільною. При цьому один з компонентів вказаних одиниць є носієм словотвірної семантики (актуалізовані семи ‘надання ознаки’ / ‘набуття ознаки’ / ‘процесуальність’). Виявлені особливості структури одиниць на зразок англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* свідчать про відповідність таких одиниць структурі аналітичного деривата. Зазначені міркування є підставою для подальшої перевірки одиниць на кшталт англ. *make pale, provide an analysis*, укр. *робитися завбачливим, завдавати шкоди* на їх належність до виявів дериваційного аналітизму за розробленим алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Наступним кроком у перевірці мовних одиниць, що визнаються аналітичними дієсловами, на факт їх належності до виявів дериваційного аналітизму є аналіз їх графічного оформлення.

У результаті залучення прийому внутрішньої інтерпретації описового методу виявлено такі особливості графічного оформлення одиниць англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди*:

1. Графічне оформлення одиниць із семантикою надання і набуття ознаки на зразок укр. *ставати чистим* є дистантним і становить єдність компонентів англ. *make, become, get*, укр. *робити, ставати / робитися* з прикметниками у формі нульового і вищого ступенів порівняння.

2. Графічне оформлення одиниць з семантикою узагальненої процесуальності, як, наприклад, англ. *to make a decision, to show brevity*, укр. *дати дозвіл, набувати популярності*, також є дистантним, репрезентованим компонентами з узагальненою процесуальною семантикою, а саме англ. *to make, to show*, укр. *дати, набувати* і

віддієслівними / відприкметниковими іменниками англ. *a decision, brevity*, укр. *дозвіл, популярност(і)*.

Кодифікація в системах англійської та української мов дистантного оформлення мовних одиниць на зразок англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* є достатньою умовою для висновку про те, що графічне оформлення таких одиниць відповідає графічному оформленню аналітичного деривата. З огляду на виявлені особливості одиниць англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди*, доцільною є їх подальша перевірка за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму на відповідність функціям аналітичного деривата (здатність виражати відношення словотвірної мотивації і словотвірної похідності).

Перевірка одиниць аналізу на їх здатність виражати відношення словотвірної мотивації передбачає залучення прийому перефразування трансформаційного методу. За умови, якщо значення одиниці аналізу можливо визначити а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, як вказують В.В. Лопатін та І.С. Улуханов [76, с. 133], такі одиниці аналізу можуть бути визнані аналітичними дериватами.

У результаті залучення прийому перефразування трансформаційного методу з'ясовано наступне:

– Семантика одиниць англ. *make white*, укр. *робитися сумним* може бути визначена через семантику одиниць англ. *white*, укр. *сумн(им)*. Так, англ. *make white* – це назва дії за наданою ознакою, укр. *робитися сумним* – це назва дії за набутою ознакою.

– Семантика одиниць англ. *provide standardization*, укр. *завдавати шкоди* є тотожною семантиці ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови. Так, єдиною диференційною семою одиниць, що співвідносяться з дієсловами, на кшталт англ. *provide*

standardization, укр. *завдавати шкоди* та іменників на зразок англ. *standardization*, укр. *шкода* є сема ‘процесуальність’.

Можливість визначити значення одиниць англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* або через значення ТБ, або як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, свідчить про те, що зазначені одиниці аналізу містять вказівку на відношення словотвірної мотивації.

Подальша перевірка одиниць аналізу на факт їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму передбачає встановлення здатності таких одиниць виражати відношення словотвірної похідності.

Словотвірна похідність є семантичною і формальною вторинністю мовної одиниці, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення похідного слова з твірним і відбивається у його двочленній структурі [57, с. 11]. Аналіз одиниць англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* вказує на те, що ці одиниці вторинні відносно одиниць англ. *white, standardization*, укр. *сумн(ум), шкод(у)*. Наприклад, компонент англ. *make* у складі назви дії за наданою ознакою англ. *make white* є функціональним еквівалентом синтетичного СФ англ. *-en* у складі синтетичного деривата англ. *whiten*. У свою чергу, функції одиниці укр. *завдавати* у складі назви дії з узагальненою процесуальною семантикою укр. *завдавати шкоди* наближаються до функцій синтетичного суфіксального СФ укр. *-и-* у складі синтетичного деривата укр. *шкодити*. З огляду на те, що одиниці англ. *make white, provide standardization*, укр. *робитися сумним, завдавати шкоди* здатні виражати відношення словотвірної мотивації і словотвірної похідності, такі одиниці можуть бути визнані аналітичними дериватами.

Таким чином, у результаті залучення першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму виявлено, що серед розмаїття дієслівних мовних одиниць, які визнаються виявами дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці, лише назви дії з

семантикою надання ознаки на кшталт англ. *make white*, укр. *робити більш загальним*, семантикою набуття ознаки на зразок англ. *become sad*, укр. *робитися сумним*, а також семантикою узагальною процесуальності, наприклад, англ. *provide standardization*, укр. *здавати шкоди*, відповідають істотним ознакам аналітичного деривата.

Дійсно, зазначені одиниці є формально подільними і складаються з носіїв основного лексичного значення і аналітичних СФ – носіїв словотвірного значення надання ознаки / набуття ознаки / узагальною процесуальності.

Графічне оформлення одиниць аналізу, що виявляється в дистантній локалізації ТБ і аналітичних СФ, також свідчить про належність аналізованих одиниць до виявів дериваційного аналітизму.

Можливість визначити значення одиниць англ. *make white*, *provide standardization*, укр. *робитися сумним*, *здавати шкоди* або через значення ТБ, або як тотожне значенню ТБ, а також семантична і формальна вторинність зазначених одиниць, засвідчує їх належність до виявів дериваційного аналітизму.

Встановлені групи аналітичних дієслівних дериватів є фактичним мовним матеріалом для зіставлення функціонування дериваційного аналітизму в дієслівній підсистемі англійської та української мов (див. підрозділ 3.2 «Інтеграційне та диференційне в дієслівному дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект»).

2.3 Система ад'єктивних аналітичних дериватів

Системний підхід до аналізу дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах зумовлює увагу дослідження до ад'єктивних аналітичних дериватів.

Аналіз мовознавчої літератури, присвяченої ад'єктивним аналітичним дериватам, вказує на те, що аналітичними похідними прикметниками визнають такі одиниці:

1) рос. *культ(поход)*, *видео(тур)* [19, с. 105 – 134; 42, с. 60 – 62; 93, с. 241 – 242; 120, с. 209];

2) рос. *(академия) после работы*, *город ночью* [12, с. 314; 69, с. 6; 93, с. 249];

3) рос. *чудо(-молот)* [93, с. 242 – 243];

4) рос. *(космонавт) два* [93, с. 245];

5) рос. *молодая (доктор наук)* [93, с. 250];

6) рос. *(штаны) хаки* [19, с. 105 – 134; 66, с. 16; 67, с. 16; 93, с. 241]

7) рос. *супер(программный)* [93, с. 244];

8) укр. *трохи сумний*, *дуже цікавий* [4, с. 102 – 120; 16, с. 212 – 217].

Зазначені одиниці мають бути перевірені на можливість їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму.

Відповідно до першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, одиниці, що проголошуються аналітичними прикметниками, мають бути перевірені на факт їх відповідності формально-семантичній структурі аналітичного деривата. Так, за умови, що семантика таких одиниць аналізу складається з лексичного і словотвірного значень, семантична структура цих одиниць може бути визнана такою, що відповідає семантичній структурі аналітичного деривата. У свою чергу, істотною ознакою формальної структури аналітичного деривата є формальна подільність на ТБ і СФ.

Перевірка формально-семантичної структури одиниць, що проголошуються аналітичними прикметниками, на факт їх віднесеності до виявів дериваційного аналітизму забезпечується залученням таких традиційних прийомів лінгвістичного аналізу, як прийом компонентного аналізу і прийом аналізу безпосередніх складників структурного методу.

У результаті залучення зазначених прийомів з'ясовано подані нижче особливості одиниць, що визнаються аналітичними прикметниками.

Одиниці на зразок рос. *культ(поход)*, *видео(тур)* є формально подільними. Однак, подільність на компоненти рос. *культ* і *поход*, *видео* і *тур* не виявляє ознак членованості на ТБ і СФ, оскільки жоден з компонентів аналізованих одиниць не є носієм словотвірної семантики. Відсутність словотвірного значення в семантиці одиниць на зразок рос. *культ(поход)*, *видео(тур)* зумовлює, по-перше, відмову в наданні цим одиницям статусу аналітичних дериватів, по-друге, відсутність доцільності їх подальшої перевірки за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Одиниці на кшталт рос. *(академия) после работы*, *(город) ночью*, *чудо(-молот)*, *(космонавт) два*, *молодая (доктор наук)* визнаються аналітичними прикметниками з огляду на те, що зазначені одиниці є нарізнооформленими і виконують атрибутивну функцію [12, с. 314; 69, с. 6; 93, с. 242 – 250]. Таке визнання свідчить про безпідставне ототожнення термінів *аналітизм* і *нарізнооформленість*. Аналіз формально-семантичної структури мовних одиниць, що визнають аналітичними прикметниками, вказує на те, що їх семантика не становить єдність лексичного і словотвірного значень. Відповідно до цього, жоден з компонентів одиниць рос. *(академия) после работы*, *(город) ночью*, рос. *чудо(-молот)*, рос. *(космонавт) два*, рос. *молодая (доктор наук)* не є СФ. Оскільки наявність словотвірного значення і формальна подільність на ТБ і СФ є істотними ознаками аналітичних дериватів, одиниці на зразок рос. *(академия) после работы*, *(город) ночью*, рос. *чудо(-молот)*,

рос. (*космонавт*) *два*, рос. *молодая* (*доктор наук*) не можуть бути визнані аналітичними прикметниками. Подальше дослідження зазначених одиниць за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доцільним.

Одиниці на зразок як рос. (*брюки*) *клеш* тлумачаться як аналітичні прикметники з огляду на наявність такої ознаки, як відсутність узгодження з іменником у роді, числі та відмінку. Однак, ознака «відсутність узгодження з іменником у роді, числі та відмінку» не входить до змісту поняття *аналітизм* [35, с. 9 – 18]. Вказана ознака фактично корелює з ознакою «відсутність словозмінних афіксальних морфем» аморфного типу в мові (див. визначення аморфізму як типу в мові, що характеризується відсутністю словозмінних афіксальних морфем і наявністю фіксованого порядку слів у роботах О. А. Дубової і М. А. Журинської [35, с. 131; 38, с. 511]). Ототожнення ознак аналітизму та аморфізму є безпідставним, як і віднесення одиниць на зразок рос. (*брюки*) *клеш* до виявів дериваційного аналітизму. Подальша перевірка одиниць на зразок рос. (*брюки*) *клеш* за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доречною.

У свою чергу, такі одиниці, як рос. *цвет виски, форма тыквы*, укр. *розмір колібрі, властивість молока* визнають виявами аналітизму з огляду на функції компонентів рос. *цвет, форма*, укр. *розмір, властивість*. Названі компоненти долають полісемію відносно-якісних прикметників (пор. рос. *тыквенный пирог* і *пирог в форме тыквы*, укр. *золотий дріт* і *дріт кольору золота, молочна суміш* і *суміш з властивостями молока*), омонімію «іменник – прикметник» (укр. *пляшка віскі та пляшка кольору віскі*), а також забезпечують адаптацію системами синтетичних мов невідміюваних іменників (наприклад, рос. *глаза цвета виски*, укр. *пристрій розміру колібрі*). Однак функції компонентів рос. *цвет, форма*, укр. *розмір, властивість* не є єдиною і достатньо істотною умовою для віднесення зазначених одиниць до виявів аналітизму на морфемно-

дериваційному рівні мовної структури. Відповідно до розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, істотними ознаками аналітичного деривата є формальна подільність структури цієї одиниці на структурні компоненти, а саме ТБ і СФ, при цьому формальна подільність повинна збігатися з семантичною подільністю на носіїв основного лексичного і словотвірного значення.

Аналіз семантики і структури одиниць на зразок рос. *цвет виски*, *форма тыквы*, укр. *розмір колібрі*, *властивість молока* вказує на формальну подільність цих одиниць. Проте жоден з компонентів цих одиниць не співвідноситься з типовою словотвірною категорією.

Так, одиниця рос. *цвет* у складі номінативних одиниць рос. *цвета неба*, *цвета бордо*, *цвета хаки* вказує на світловий тон предмета, компонент рос. *форма* в складі номінативних одиниць рос. *форма шара*, *форма одежды*, *форма приветствия* – оцінку певної величини за її обрисами, контурами, зовнішніми межами, компонент укр. *розмір* у складі номінативних одиниць укр. *розмір зарплатні*, *розмір взяття* – на кількісну оцінку певної величини, компонент укр. *властивість* у складі номінативних одиниць укр. *властивість кореня*, *властивість електроенергії* – на істотну ознаку денотата. Тобто, кожен з двох компонентів номінативних одиниць рос. *цвет виски*, *форма тыквы*, укр. *розмір колібрі*, *властивість молока* зберігає у своїй семантичній структурі вказівку на окремий денотат і не є носієм словотвірного значення.

Виявлені особливості семантики сполучень на зразок рос. *цвет виски*, *форма тыквы*, укр. *розмір колібрі*, *властивість молока* зумовлюють відмову в наданні зазначеним мовним одиницям статусу аналітичних прикметників. Подальша перевірка цих одиниць за розробленим алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму є недоцільною.

Одиниці на зразок англ. *very*, укр. *дуже* у складі англ. *very important*, укр. *дуже сміливий* традиційно кваліфікуються як прислівники міри і ступеня авторами колективної граматики української мови [4, с. 247 – 248], з коментарем про специфічний характер цих одиниць [4, с. 248; 5, с. 226; 194], зокрема, їх морфемну природу в роботі І. Р. Вихованця [16, с. 189]. У лінгвістиці наявні також тлумачення одиниць на зразок англ. *very*, укр. *дуже* як аналітичних морфем зі значенням недостатнього / інтенсивного ступеня вияву ознаки І. Р. Вихованцем, О. К. Безпояско, К. Г. Городенською та іншими мовознавцями [4, с. 110 – 120; 16, с. 212 – 217], прислівників-модифікаторів Г. Г. Грещуком [33, с. 27].

Кваліфікація одиниць на зразок англ. *very important*, укр. *дуже гарячий* як виявів аналітизму зумовлює потребу в перевірці форми і семантики цих одиниць на факт їх відповідності поняттю *аналітичний дериват*.

Аналіз семантичної і формальної структури одиниць на зразок англ. *a little funny*, укр. *дуже потішний, надто прискіпливий* вказує на те, що формальна структура цих одиниць є подільною, тобто зазначені одиниці складаються з прикметників, до яких приєднуються сталі компоненти англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* (у межах поданого дослідження одиниці англ. *a little / a bit / a little bit, надто / занадто* постають як синонімічні варіанти [9; 185]).

Розширення списку таких сталих компонентів одиницями на кшталт укр. *ледь, зовсім, украй, винятково, надзвичайно, особливо* та їх еквівалентами на зразок англ. *fairly, rather, pretty, amazingly, exceptionally* ускладнене групою факторів. Так, названі одиниці, як правило, утворюють стилістично марковані номінативні одиниці із семантикою безвідносної міри ознаки з додатковими семантичними ускладненнями. Наприклад, назви ознак з компонентами англ. *fairly, rather* містять вказівку на негативну конотацію, значення одиниць укр. *зовсім, украй* – на семантику граничності. Одиниця укр. *ледь* модифікує значення прикметників не за

умовною семантичною шкалою «низький вияв ознаки ↔ високий вияв ознаки», а за шкалою «без зусиль ↔ насилу». Одиниці англ. *pretty* актуалізує значення помірною вияву ознаки в стилістично маркованих прикметниках, що співвідносяться з просторіччям.

Результати компонентного аналізу структурного методу засвідчують, що до семантичної структури компонентів англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* в складі назв безвідносної міри ознаки входить ядерна сема ‘міра’, а периферійними семами виступають ступені вияву ознаки, а саме семи ‘недостатній вияв ознаки’ / ‘достатній вияв ознаки’ / ‘високий вияв ознаки’ / ‘надмірний вияв ознаки’. Семантична структура компонентів англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* в складі назв безвідносної міри ознаки є максимально простою і не містить вказівку на окремий денотат. Тобто, на сучасному етапі розвитку систем англійської та української мов одиниці англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* вже завершили своє становлення як стандартизовані носії семантики безвідносної міри ознаки.

Власне семантика безвідносної міри ознаки є вказівкою на типову для систем англійської та української мов словотвірну категорію [15, с. 133 – 136; 72, с. 332; 152, с. 53 – 54; 162, с. 447 – 448; 162, с. 454 – 455]. Відповідно до того, що значення безвідносної міри ознаки є словотвірною семантикою, компоненти англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* можуть бути визнані носіями словотвірного значення.

Оскільки одиниці на кшталт укр. *трохи сумний, дуже цікавий* мають формальну структуру, до складу якої входять прикметники як носії основного лексичного значення та носії словотвірної семантики безвідносної міри ознаки, доцільною є подальша перевірка цих одиниць аналізу за розробленим алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, зокрема на відповідність графічному

оформленню аналітичного деривата (за критерієм: дистантне оформлення ТБ і СФ).

Виявлено, що мовні одиниці на кшталт англ. *very funny*, укр. *дуже потішний* характеризуються дистантною локалізацією носіїв лексичного значення (прикметників) і носіїв словотвірного значення безвідносної міри ознаки (англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*). Відповідність зазначених одиниць графічному оформленню аналітичного деривата (за критерієм дистантної локалізації ТБ і СФ) зумовлює доцільність їх подальшої перевірки за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Завершальною операцією першого етапу вказаного алгоритму є перевірка одиниць аналізу на їх відповідність функціям аналітичного деривата. До таких функцій належать: вказівка на відношення словотвірної мотивації і здатність виражати відношення словотвірної похідності.

Під словотвірною мотивацією розуміємо можливість визначити значення похідного деривата а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, як вказують В. В. Лопатін і І. С. Улуханов [76, с. 133]. У результаті залучення прийому перефразування трансформаційного методу можна дійти висновку, що семантика одиниць англ. *a little funny*, укр. *дуже потішний, надто прискіпливий* може бути сформульована через семантику одиниць англ. *funny*, укр. *потішний, прискіпливий*. Так, англ. *a little funny* – це назва ознаки за її недостатнім виявом, укр. *дуже потішний* – це назва ознаки за її високим виявом, *надто прискіпливий* – це назва ознаки за її надмірним виявом. Можливість визначити семантику одиниць аналізу англ. *funny*, укр. *потішний, прискіпливий* через значення компонентів – прикметників (носіїв основного лексичного значення) свідчить про те, що такі одиниці аналізу містять вказівку на відношення словотвірної мотивації.

У свою чергу, відношення словотвірної похідності виявляються в семантичній і формальній вторинності мовної одиниці, що відбивається у двочленній структурі похідного слова (на основі співвіднесення похідного слова з твірним) [57, с. 511].

У результаті залучення прийому внутрішньої інтерпретації описового методу можна дійти висновку, що семантика і форма одиниць англ. *a little funny*, укр. *дуже потішний, надто прискіпливий* є вторинною відносно одиниць англ. *funny*, укр. *потішний, прискіпливий*. Тобто, компоненти англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* є носіями словотвірного значення, функціональними еквівалентами суфіксальних морфем англ. *-ish*, укр. *пре-* в складі синтетичних дериватів англ. *greyish*, укр. *премудрий* тощо.

Оскільки мовні одиниці на зразок англ. *a little funny*, укр. *дуже потішний, надто прискіпливий* містять вказівку на відношення словотвірної мотивації та виражають відношення словотвірної похідності, то вони можуть бути визнані виявами дериваційного аналітизму.

Таким чином, перевірка одиниць, що проголошуються аналітичними прикметниками в мовознавчій літературі, відповідно до першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму засвідчила, що лише ад'єктивні одиниці з компонентами англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* містять ознаки, що свідчать про їх належність до аналітичних похідних прикметників.

Такими ознаками є відповідність формально-семантичній структурі аналітичного деривата (наявність у складі зазначених одиниць ТБ як носіїв основного лексичного значення і аналітичних СФ як носіїв словотвірного значення безвідносної міри ознаки); відповідність графічному оформленню аналітичного деривата (дистантна локалізація ТБ – прикметників відносно компонентів англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*); відповідність функціям аналітичного

деривата (наявність вказівки на відношення словотвірної мотивації і здатність виражати відношення похідності).

Виявлена група аналітичних прикметників є фактичним мовним матеріалом для моделювання аналітичних СТ з подальшим встановленням особливостей функціонування ад'єктивного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах (див. підрозділ 3.3 «Інтеграційне та диференційне в ад'єктивному й адвербіальному дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект»).

2.4 Система адвербіальних аналітичних дериватів

Нагальність упорядкування адвербіальних аналітичних дериватів зумовлена зіставним підходом до визначення особливостей функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах. Таке упорядкування передбачає встановлення системи адвербіальних одиниць, що визнаються виявами дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці.

Аналіз мовознавчих джерел вказує на те, що аналітичними прислівниками в лінгвістичній літературі проголошуються одиниці на кшталт:

- 1) укр. *попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам* [4, с. 256 – 267; 16, с. 202];
- 2) укр. *трохи різко, надто прискіпливо* [16, с. 207];
- 3) рос. *в голом виде* [46, с. 253], рос. *надлежащим образом* [46, с. 334].

Зазначені одиниці мають бути перевірені на можливість їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму. Така перевірка зумовлює залучення операцій першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Відповідно до першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, одиниці, що визнаються аналітичними прислівниками, мають бути перевірені на відповідність формально-семантичній структурі аналітичного деривата.

У результаті залучення прийому компонентного аналізу і прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу з'ясовано наступне.

Формальна структура прийменниково-відмінкових сполучень, наприклад, укр. *попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам*, рос. *в голом виде*, є подільною. Однак жоден з компонентів формальної структури цих сполучень не є носієм слотовірної

семантики, тобто не функціонує як СФ. Виявлені особливості структури підтверджуються результатами лінгвістичного аналізу інших науковців. Так, у сучасній лінгвістиці вже здійснено послідовну типологізацію прийменниково-відмінкових сполучень, наприклад, укр. *попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам*, рос. *в голом виде*, і визнано зазначені одиниці виявами синтаксичного аналітизму в роботі О.А. Дубової [35, с. 70 – 97]. З огляду на увагу поданого дослідження до дериваційного аналітизму, прийменниково-відмінкові сполучення як вияви синтаксичного аналітизму залишаються поза предметом поданого дисертаційного дослідження. Подальша перевірка прийменниково-відмінкових сполучень на кшталт укр. *попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам*, рос. *в голом виде* на факт їх належності до аналітичних дериватів є недоцільною.

Одиниці укр. *трохи різко, надто прискіпливо*, що проголошуються аналітичними прислівниками, є формально подільними на прислівники і стали компоненти англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* (у межах поданого дослідження одиниці англ. *a little / a bit / a little bit, надто / занадто* постають як синонімічні варіанти [9; 185]). Розширення списку таких сталих компонентів одиницями на кшталт англ. *fairly, rather, pretty, amazingly, exceptionally*, укр. *ледь, зовсім, украй, винятково, надзвичайно, особливо* та їх еквівалентами ускладнене групою факторів (див. підрозділ 2.3 «Система ад’єктивних аналітичних дериватів»).

До семантичної структури компонентів англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* входять ядерна сема ‘міра’ і периферійні семи, що виступають показниками ступені вияву ознаки, а саме семи ‘недостатній вияв ознаки’ / ‘достатній вияв ознаки’ / ‘високий вияв ознаки’ / ‘надмірний вияв ознаки’. Тобто, семантична структура компонентів англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*,

укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто* є максимально простою і не містить вказівку на окремий денотат.

Виявлені особливості формально-семантичної структури одиниць на кшталт укр. *трохи різко, надто прискіпливо* свідчать про подібність цих одиниць до одиниць укр. *трохи різкий, надто прискіпливий*, що були визнані аналітичними прикметниками (див. підрозділ 2.3 «Система ад'єктивних аналітичних дериватів»). Дійсно, єдиною диференційною ознакою названих груп одиниць є частиномовна належність носія основного лексичного значення. З огляду на 1) прийняту в лінгвістиці думку про взаємозв'язок прикметників і прислівників як показників ознаки непередикативного типу [12, с. 287; 16; 4, с. 243], 2) віднесення одиниць укр. *трохи різкий, надто прискіпливий* до виявів дериваційного аналітизму, правомірним є віднесення адвербіальних одиниць на зразок укр. *трохи різко, надто прискіпливо* до аналітичних прислівників – виявів дериваційного аналітизму.

У свою чергу, аналіз формальної структури одиниць на кшталт англ. *in a patient way, in a different manner*, укр. *дивним чином, цікавим способом, невідомим шляхом* вказує на те, що формальна структура цих одиниць є подільною. До складу зазначених одиниць входять прикметники як носії основного лексичного значення і компоненти англ. *(in +) way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом*, що постають носіями семи 'спосіб дії'.

Подальший аналіз семантичної структури компонентів англ. *(in +) way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом* засвідчив, що ці компоненти можуть бути поділені на дві протиставлені групи відповідно до того, чи є семантика способу дії їхнім основним значенням.

До першої групи належать одиниці англ. *way, manner*, укр. *шляхом, способом*. Семантика способу дії є основним значенням зазначених одиниць (див. відповідні словникові статті [9, с. 1375; 9, с. 1626; 184, с. 607; 186]). Тобто, семний склад одиниць англ. *manner*, укр. *шляхом,*

способом є максимально простим – у семантиці цих одиниць наявна лише сема ‘спосіб дії’. Такі семантичні особливості одиниць англ. *manner*, укр. *шляхом*, *способом* свідчать про їх подібність до синтетичних СФ англ. *-ly*, укр. *-о* в складі дериватів на зразок англ. *positively*, укр. *приємно*.

Другу групу становить одна одиниця укр. *чин*, у якій семантика способу кодифікується лексикографічними джерелами як одне зі значень цієї одиниці [9, с. 1601]. За умови функціонування одиниці укр. *чин* як автономної номінативної одиниці, її семантична структура є багатокомпонентною, типовою для лексичних одиниць. Семний склад одиниці укр. *чин* як лексичної одиниці з автономною денотативною віднесеністю становлять семи ‘ранг’, ‘військовий’, ‘цивільний’, ‘служба’, ‘особа’, як ілюструє фактичний мовний матеріал української мови: укр. *Один з них - Кім Чен Ун - в 2010 році введений до складу ЦК правлячої ТПК і призначений на посаду віце-голови Центральної військової комісії, також зведений в чин генерала* ([Кореспондент] від 19.12.2012). Однак у складі назв способу дії семантика компонента укр. *чин* зазнає повної перекваліфікації і постає як така, що репрезентована лише семою ‘спосіб дії’, наприклад, укр. *Ці гроші апріорі не можуть піти жодним чином на "Охматдит"* ([Газета по-українськи] від 14.06.2013). Така перекваліфікація є результатом послаблення зв'язку одиниці укр. *чин* з лексико-семантичним рівнем, а відповідно і втрати нею автономної денотативної співвіднесеності в межах назв способу дії на кшталт укр. *жодним чином*.

Наведені міркування свідчать про те, що одиниці англ. (*in +*) *way*, *manner*, укр. *способом*, *шляхом* у складі номінативних одиниць зі значенням способу дії мають максимально просту семантичну структуру, що містить вказівку лише на сему способу дії. У свою чергу, одиниця укр. *чин* набуває перекваліфікації за умови її функціонування як сталого компонента назв способу дії.

Таким чином, у результаті залучення прийому компонентного аналізу структурного методу, а також прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу виявлено такі особливості структури одиниць англ. *in a patient way, in a different manner*, укр. *дивним чином, цікавим способом, невідомим шляхом* з семантикою способу дії:

1) формальна подільність на прикметники та одиниці англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *шляхом, способом, чином*;

2) семантична подільність на носіїв лексичного ад'єктивного значення і носіїв семантики способу дії.

Тобто, на сучасному етапі розвитку систем англійської та української мов одиниці англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом* вже завершили своє становлення як стандартизовані носії семантики способу дії. Відсутність денотату, з яким співвідносяться одиниці англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом* у складі назв способу дії, вказує на те, що ці одиниці можуть бути відмежовані від таких одиниць синтаксичного рівня, як словосполучення, що є поєднаннями двох повнозначних слів, наприклад, англ. *admire a (long) way*, укр. *вихвалятися (військовим) чином*.

Зазначені результати аналізу семантичної структури компонентів англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом* зумовлюють увагу до рівневої кваліфікації семантики способу дії в англійській та українській мовах.

Критичний аналіз мовознавчих джерел вказує на те, що семантика способу дії може виражатися не лише одиницями словотвірного рівня – синтетичними дериватами на зразок англ. *positively*, укр. *гаряче*, але й одиницями синтаксичного рівня – синтаксемами (як синтетичними, так і аналітичними, наприклад, укр. *поштою, шляхом переговорів* [35, с. 84]). Одиниці аналізу, а саме англ. *in a friendly way, in a pompous manner*, укр. *дивним чином, відомим способом, загадковим шляхом* виявляють подібність як до синтетичних дериватів, так і до аналітичних синтаксем. З

синтетичними дериватами їх об'єднує ад'єктивна частиномовна належність носія основного лексичного значення, з аналітичними синтаксемами – дистантна локалізація компонентів формальної структури, а також формальна тотожність носія модифікаційного значення. Так, одиниці укр. *способом*, *шляхом* виявляють здатність функціонувати водночас і як компоненти аналітичних синтаксем, наприклад, укр. *способом постачання*, *шляхом переговорів*, і як компоненти одиниць зі словотвірною семантикою на зразок укр. *відомим способом*, *загадковим шляхом*. Виявлена поліфункціональність одиниць укр. *способом*, *шляхом* свідчить про перехідний характер таких одиниць за шкалою повнозначний іменник → аналітичний СФ → вторинний прийменник → синтетичний СФ (див. думку про різний ступінь набуття мовними одинцями системних ознак прийменника [15, с. 332 – 333]) і синкретичність семантики, що вони виражають).

Водночас, зазначені одиниці англ. (*in +*) *way*, *manner*, укр. *чином*, *способом*, *шляхом* мають високий ступінь регулярності сполучуваності з прикметниковими ТБ, що свідчить про тотожність їхніх функцій з функціями традиційних адвербіальних СФ на зразок англ. *-ly*, укр. *-о*. Відповідно до цього, правомірним є визнання одиниць англ. (*in +*) *way*, *manner*, укр. *чином*, *способом*, *шляхом* такими, що виявляють вищий ступінь наближеності до словотворчих засобів актуалізації семантики [15, с. 303 – 304; 74; 152, с. 48; 162, с. 458]. Відповідно до цього, семантична структура одиниць на кшталт англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* постає як така, що відповідає семантичній структурі аналітичного деривата (за таким критерієм, як наявність у семантиці мовної одиниці основного лексичного значення і словотвірного значення).

Таким чином, у результаті залучення традиційних прийомів лінгвістичного аналізу, а саме прийому компонентного аналізу і прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу, з'ясовано, що

виявами адвербіального дериваційного аналітизму можуть бути визнані такі дві групи мовних одиниць: 1) адвербіальні одиниці для позначення безвідносної міри ознаки, до складу яких входять компоненти *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*; 2) адвербіальні одиниці з семантикою способу дії, до складу яких входять компоненти англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом*.

Першу групу названих одиниць, а саме адвербіальних одиниць для позначення безвідносної міри ознаки, визнано аналітичними прислівниками за аналогією до аналітичних прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки (див. 2.3 «Система ад'єктивних аналітичних дериватів»). У свою чергу, друга група названих одиниць потребує подальшою перевірки на відповідність поняттю *аналітичний дериват* (відповідно до алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму), зокрема на відповідність графічному оформленню аналітичного деривата.

Встановлення зазначеної відповідності можливе за умови наявності в одиниць аналізу такої ознаки, як дистантна локалізація ТБ і СФ. У результаті залучення прийому внутрішньої інтерпретації описового методу виявлено особливості графічного оформлення одиниць англ. *in a patient way, in a different manner*, укр. *дивним чином, цікавим способом, невідомим шляхом*. Так, ці одиниці є дистантно локалізованим сполученням компонентів англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом* з прикметниками у формі загального відмінка (в англійській мові) і орудного відмінка (в українській мові). Кодифікація в системах англійської та української мов дистантного оформлення мовних одиниць на зразок англ. *in a patient way, in a different manner*, укр. *дивним чином, цікавим способом, невідомим шляхом* є достатньою умовою для висновку про те, що графічне оформлення таких одиниць відповідає графічному оформленню аналітичного деривата.

З огляду на виявлені особливості графічного оформлення одиниць аналізу, доцільною є подальша перевірка зазначених одиниць за алгоритмом функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму на їх відповідність функціям аналітичного деривата (вказівка на відношення словотвірної мотивації і здатність виражати відношення словотвірної похідності).

Перевірка одиниць аналізу на їх здатність виражати відношення словотвірної мотивації передбачає залучення прийому перефразування трансформаційного методу. Так, мовні одиниці визнаються аналітичними дериватами за умови, що можливо визначити значення одиниці аналізу а) або через значення ТБ, або б) як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, як вказують В. В. Лопатін і І. С. Улуханов [76, с. 133]. У результаті залучення прийому перефразування трансформаційного методу з'ясовано, що семантика одиниць англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* є тотожною семантиці ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови. Єдиною диференційною семою одиниць з адвербіальною семантикою англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* і ТБ – прикметників є сема 'спосіб дії'. Тобто, компоненти англ. (*in* +) *way*, *manner*, укр. *чином*, *способом*, *шляхом* фактично виконують транспозиційну функцію переходу мовної одиниці з однієї частини мови (прикметник) до іншої частини мови (прислівник).

Можливість визначити значення одиниць англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* як тотожне значенню ТБ в усіх компонентах, окрім граматичного значення частини мови, свідчить про те, що названі одиниці аналізу містять вказівку на відношення словотвірної мотивації.

Подальша перевірка одиниць аналізу на факт їх віднесення до виявів дериваційного аналітизму передбачає встановлення здатності таких одиниць виражати відношення словотвірної похідності.

Словотвірна похідність є семантичною і формальною вторинністю мовної одиниці, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення похідного слова з твірним і відбивається в його двочленній структурі, як зауважує Н. Ф. Клименко [57, с. 511]. Аналіз одиниць англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* вказує на те, що ці одиниці є вторинні відносно одиниць англ. *patient*, *different*, укр. *дивн(им)*, *цікав(им)*, *невідом(им)*. Функції компонентів англ. (*in* +) *way*, *manner*, укр. *чином*, *способом*, *шляхом* у складі назв способу дії наближаються до функцій синтетичних суфіксальних СФ, наприклад, суфіксальних морфем англ. *-ly*, укр. *-о* в складі синтетичних дериватів на зразок англ. *positively*, укр. *приємно*.

Таким чином, з огляду на те, що одиниці англ. *in a patient way*, *in a different manner*, укр. *дивним чином*, *цікавим способом*, *невідомим шляхом* здатні виражати відношення словотвірної мотивації і словотвірної похідності, такі одиниці можуть бути визнані аналітичними дериватами.

Отже, у результаті залучення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму виявлено, що істотним ознакам аналітичного деривата відповідають такі групи мовних одиниць: 1) адвербіальні одиниці для позначення безвідносної міри ознаки, до складу яких входять сталі компоненти англ. *a little / a bit / a little bit*, *quite*, *very*, *too*, укр. *трохи*, *досить*, *дуже*, *надто / занадто*, наприклад, англ. *a little slowly*, укр. *надто / занадто привабливо*; 2) адвербіальні одиниці для позначення способу дії, до складу яких входять сталі компоненти англ. (*in* +) *way*, *manner*, укр. *чином*, *способом*, *шляхом*, наприклад, англ. *in a different manner*, укр. *дивним чином*. Зазначені одиниці є формально подільними і складаються з носіїв основного лексичного значення і аналітичних СФ – носіїв словотвірного значення безвідносної міри ознаки

/ способу дії. Графічне оформлення одиниць аналізу також свідчить про віднесення одиниць аналізу до виявів дериваційного аналітизму. Можливість визначити значення одиниць англ. *a little slowly, in a different manner*, укр. *надто / занадто привабливо, дивним чином* через залучення семантики ТБ, а також семантична і формальна вторинність зазначених одиниць підтверджують належність цих одиниць до виявів дериваційного аналітизму.

З'ясована система аналітичних прислівників може бути упорядкована за аналітичними СТ, що дасть змогу з'ясувати факт наявності відношень диференціації / конкуренції / компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ з подальшим встановленням інтеграційних та диференційних особливостей функціонування дериваційного аналітизму (див. підрозділ 3.3 «Інтеграційне та диференційне в ад'єктивному й адвербіальному дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект»).

Висновки до розділу 2

Відповідно до розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, першим етапом зіставного дослідження інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму є встановлення системи аналітичних дериватів. Необхідність такого встановлення зумовила увагу до створення списку одиниць, які проголошуються виявами дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці.

Виявами дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці визнаються такі одиниці:

– (у субстантивній системі) англ. *big fish, baby-sitter, female killer, he-goat, emergency room*, рос. *цементный завод, доктор вошла, женщина-писатель, самка антилопы, автомобильный дом*, укр. *маленький стіл, Десна-ріка, сажотрус, жінка-таксист, самиця леопарда, гладильна кімната*;

– (у дієслівній системі) англ. *to pride oneself, to have a look*, нім. *wütend machen*, рос. *начинать / приняться / пойти танцевать, выстилат паркетом*, укр. *працювати дантистом*;

– (в ад’єктивній системі) рос. *культ(поход), видео(тур), (академия) после работы, город ночью, чудо(-молот), (космонавт) два, молодая (доктор наук), (штаны) хаки, супер(программный)*, укр. *трохи сумний, дуже цікавий*;

– (в адвербіальній системі) англ. *in a pleasant way*, рос. *надлежащим образом, в голом виде*, укр. *попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам, трохи різко, надто прискіпливо*.

Відповідно до першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, одиниці, які визнаються виявами дериваційного аналітизму в сучасній лінгвістиці, перевірено на наявність таких ознак: 1) формальна подільність на ТБ і СФ; 2) семантична

подільність на основне лексичне значення і словотвірне значення; 3) дистантна локалізація ТБ і СФ; 4) вираження відношень словотвірної мотивації; 5) вираження відношень словотвірної похідності.

У результаті перевірки одиниць, що визнаються аналітичними дериватами в сучасній лінгвістиці, встановлено:

1. Наявність одиниць, які не є виявами дериваційного аналітизму з огляду на невідповідність таким ознакам:

1) семантична подільність на основне лексичне і словотвірне значення (англ. *big fish, to pride oneself, begin smoking*, укр. *маленький стіл, Десна-ріка, лікар зайшла, завершувати сварку*, укр. *культпохід, відео-тур, академія після роботи, місто вночі, чудо-молот, космонавт два, молода доктор наук, колір віскі, форма груші, розмір колібрі, властивість молока, попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам*),

2) дистантна локалізація ТБ і СФ (англ. *baby-sitter*, укр. *сажотрус*).

Подальший аналіз вказаних одиниць відповідно до алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доцільним.

2. Наявність одиниць, які є виявами дериваційного аналітизму:

1) у субстантивній підсистемі – назви осіб, неосіб і локацій, до складу яких входять аналітичні СФ англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman, house, yard*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік, будинок, двір, дім*;

2) у дієслівній підсистемі – назви дії за наданою / набутою ознакою, що містять у структурі аналітичні СФ англ. *make, become / get*, укр. *робити, ставати / робитися*, а також назви дії з семантикою узагальненої процесуальності, до складу яких входять аналітичні СФ – носії семантики узагальненої процесуальності;

3) в ад'єктивній підсистемі – назви безвідносної міри ознаки з аналітичними СФ англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*;

4) в адвербіальній підсистемі – назви безвідносної міри ознаки, до складу яких входять аналітичні СФ англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*, і назви способу дії з аналітичними СФ англ. *(in +) way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом*.

Зазначені групи одиниць відповідають структурі, графічному оформленню і функціям аналітичного деривата, а тому є фактичним мовним матеріалом для опису інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов.

Основні положення розділу опубліковано в таких працях автора: «Функції аналітичного словотвору іменників в аналітичних і синтетичних мовах» [119], «Типологічно протиставлені словотвірні типи категорії *nomina loci*» [117], «Аналітичне дієслівне словотворення як засіб поповнення складу номінативних одиниць [21], «Ознаки аналітизму в прикметниковому словотворенні» [114], «Adverbial Analytic Derivation: Functional Approach» [165].

РОЗДІЛ 3

ІНТЕГРАЦІЙНІ ТА ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРИВАЦІЙНОГО АНАЛІТИЗМУ

3.1 Інтеграційне та диференційне в субстантивному дериваційному аналізмі: функціонально-зіставний аспект

3.1.1 Дериваційний аналізмі як властивість іменників з семантикою агентивності (назви осіб і неосіб). Не зважаючи на наявність робіт, що присвячені зіставленню дериваційних особливостей іменників, зокрема назв осіб [104; 167], послідовний аналіз дериваційного аналізмі іменників залишається актуальним завданням для сучасного мовознавства. Одним з можливих аспектів дослідження субстантивного дериваційного аналізмі є функціонально-зіставний аспект, який полягає в зіставленні особливостей функціонування дериваційного аналізмі в системах англійської та української мов.

Відповідно до розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналізмі, з'ясовано, що субстантивними аналітичними дериватами є назви осіб і неосіб з аналітичними СФ – носіями сем 'стать', 'особа', 'неособа', а саме англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік* (див. підрозділ 2.1 «Система субстантивних аналітичних дериватів»).

Виявлена група мовних одиниць є фактичним мовним матеріалом для здійснення таких операцій:

- 1) моделювання аналітичних СТ, за якими творяться аналітичні деривати – назви осіб і неосіб;
- 2) визначення репертуару інших СТ, задіяних в словотворення дериватів із зазначеною семантикою;

3) встановлення факту наявності відношень диференціації / конкуренції / компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ назв осіб і неосіб, які функціонують у мовах, що досліджуються.

Зазначені операції мають за мету визначення інтеграційних і диференційних ознак функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах. Хід виконання вказаних операцій становить змістову частину поданого пункту дослідження.

Систематизація виявлених у джерелах ілюстративного матеріалу (з дотриманням принципів синхронності та стильової диференціації) субстантивних аналітичних дериватів – назв осіб і неосіб з аналітичними СФ англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік* засвідчила такі кількості показники в мовах, що досліджуються: загальна кількість одиниць – 565 одиниць, з них – 417 одиниць англійською мовою, 148 одиниць українською мовою.

Кількісний розподіл аналітичних СФ за їх продуктивністю в англійській та українській мовах зображено на Рис. 3.1, Рис. 3.2:

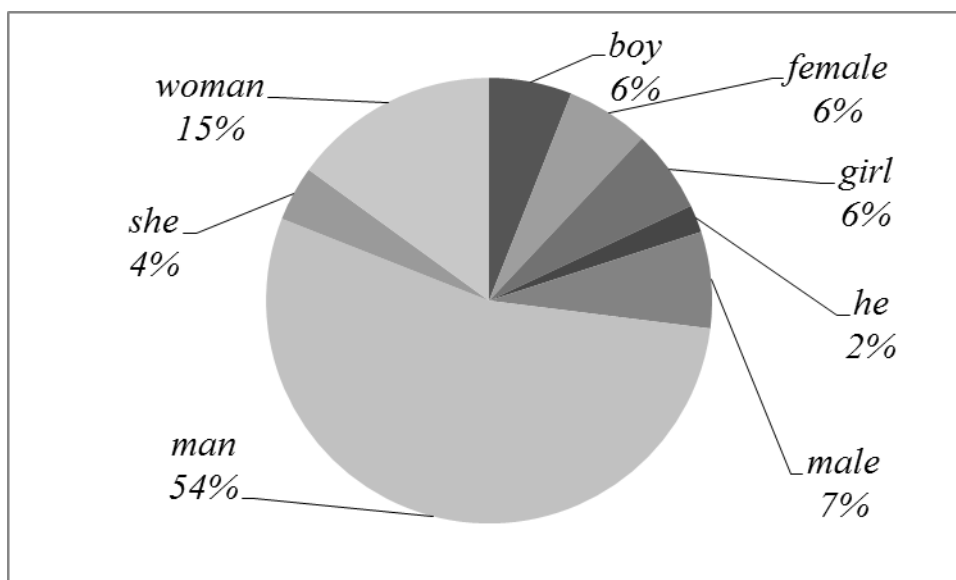

Рис. 3.1 Розподіл аналітичних іменників з семантикою агентивності за аналітичними СФ в англійській мові

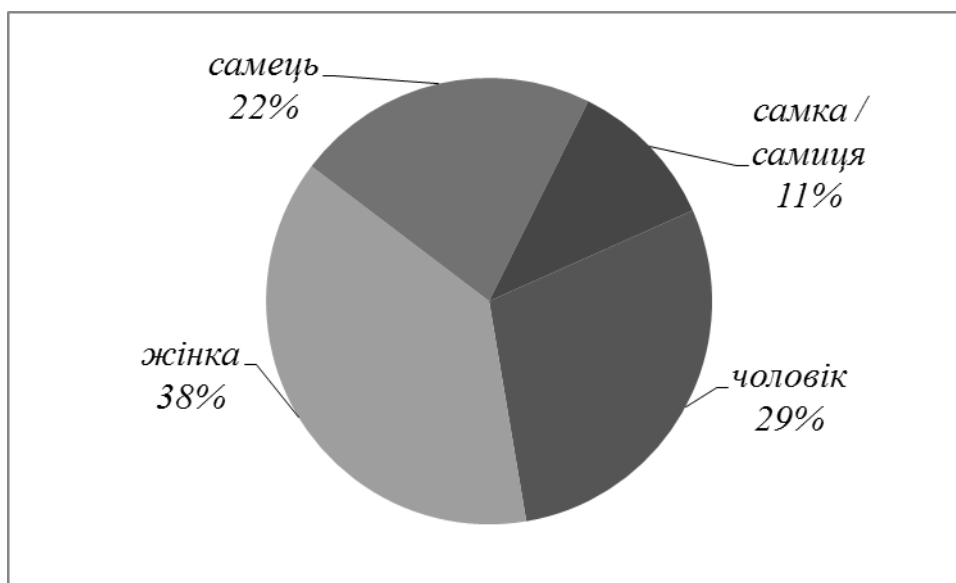

Рис. 3.2 Розподіл аналітичних іменників з семантикою агентивності за аналітичними СФ в українській мові

Виявлені аналітичні деривати – назви осіб і неосіб упорядковано за аналітичними СТ в загальній кількості тридцять чотири одиниці.

Репертуар субстантивних аналітичних СТ з семантикою агентивності (назви осіб – двадцять шість СТ, назви неосіб – чотири СТ) в англійській мові становлять тридцять СТ, а саме:

- 1) англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+boy} \right]$: *water* \rightarrow *water boy*;
- 2) англ. $\left[\frac{N(\text{локація})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+boy} \right]$: *office* \rightarrow *office boy*;
- 3) англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+boy} \right]$: *plough* \rightarrow *plough boy*;
- 4) англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+boy} \right]$: *rent* \rightarrow *rent boy*;
- 5) англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{зневажливість})}{ТБ+boy} \right]$: *messenger* \rightarrow *messenger boy*;
- 6) англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{female + ТБ} \right]$: *politician* \rightarrow *female politician*;

7) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа жіночої статі})}{\text{female} + ТБ} \right]$: *badger* \rightarrow *female*

badger;

8) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{girl}} \right]$: *ball* \rightarrow *ball girl*;

9) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{локація})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{girl}} \right]$: *stable* \rightarrow *stable girl*;

10) АНГЛ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{girl}} \right]$: *call* \rightarrow *call girl*;

11) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{girl}} \right]$: *chorus* \rightarrow *chorus*

girl;

12) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{\text{he} + ТБ} \right]$: *goat* \rightarrow *he-goat*;

13) $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{\text{male} + ТБ} \right]$: *elephant* \rightarrow *male elephant*;

14) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{\text{male} + ТБ} \right]$: *doctor* \rightarrow *male doctor*;

15) АНГЛ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *set up* \rightarrow *setup man*;

16) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *newspaper* \rightarrow *newspaperman*;

17) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *wheel* \rightarrow *wheelman*;

18) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{локація})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *space* \rightarrow *spaceman*;

19) АНГЛ. $\left[\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *English* \rightarrow *English man*;

20) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *frog* \rightarrow *frogman*;

21) АНГЛ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *cavalry* \rightarrow *cavalry*

man;

- 22) англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *fisher* → *fisherman*;
- 23) англ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа жіночої статі})}{\text{she} + ТБ} \right]$: *bear* → *she-bear*;
- 24) англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *conjure* → *conjure woman*;
- 25) англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *medicine* → *medicine woman*;
- 26) англ. $\left[\frac{N(\text{локація})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *country* → *country woman*;
- 27) англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *boat* → *boat woman*;
- 28) англ. $\left[\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *French* → *French woman*;
- 29) англ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *jury* → *jury woman*;
- 30) англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *peasant* → *peasant woman*.

Список субстантивних аналітичних СТ з семантикою агентивності (назви осіб – два СТ, назви неосіб – два СТ) в українській мові складається з чотирьох СТ, а саме:

- 1) укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$: *ветеран* → *жінка-ветеран*;
- 2) укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{\text{самець} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *каракурт* → *самець каракурта*;
- 3) укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа жіночої статі})}{\text{самка} / \text{самиця} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *леопард* → *самка / самиця леопарда*;

4) укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{\text{чоловік} + ТБ} \right]: \text{ респондент} \rightarrow \text{чоловік-респондент}.$

Виокремлення субстантивних аналітичних дериватів – назв осіб і неосіб, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на те, що кількісні показники англійської мови є вищими за відповідні показники української мови. Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45–46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не може вважатися незаперечним доказом для трактування природи мовних одиниць, зокрема, функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються.

Встановлення функцій дериваційного аналітизму зумовлює увагу дослідження до зіставлення аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ⁷, за якими моделюються назви осіб і неосіб у мовах, що досліджуються. Увага до продуктивності СТ зумовлена необхідністю аналізу таких СТ, які є зразками активного поповнення словотвірних систем (кількісний вимір продуктивності) англійської та української мов у синхронії (якісний вимір продуктивності) (див. більше про виміри продуктивності [157, с. 195]).

Аналіз засобів поповнення складу назв осіб і неосіб в англійській та українській мовах вказує на те, що аналітичні СТ співіснують з продуктивними синтетичними СТ. Таке співіснування виявляється у відношеннях словотвірної синонімії, за якими об'єднуються групи аналітичних і синтетичних СТ в англійській та українській мовах (див. Додаток А).

Факт існування синонімічних відношень між цими СТ не засвідчує наявності між ними відношень конкуренції. Дійсно, більшість із

⁷ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

модельованих СТ має семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто, об'єднані відношеннями диференціації (див. Додаток А).

Відношення диференціації властиві групам синонімічних СТ, які розрізняються за: а) периферійними семами; б) закономірностями сполучуваності ТБ і СФ; в) стилістичним забарвленням. Відповідно до цього, між аналізованими СТ встановлюються відношення семантичної, формальної чи стилістичної диференціації.

Семантична диференціація синонімічних СТ назв осіб / неосіб полягає в актуалізації додаткових відтінків значення. Наприклад, пор. деривати, що

створяться за аналітичним СТ англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+man} \right]$ і синтетичним

СТ англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+er} \right]$: англ. *workman* «особа, яку наймають для

ручної роботи» і *worker* «особа, що працює»; за аналітичним СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+woman} \right]$ і синтетичним СТ

англ. $\left[\frac{V(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+ess} \right]$: англ. *woman manager* «жінка-

менеджер» і англ. *manageress* «жінка-менеджер у магазині, ресторані»; а

також за аналітичним СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{жінка + ТБ} \right]$ і

синтетичним СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+івн} \right]$: укр. *жінка-*

полковник «жінка у званні полковника» і *полковниківна* «дочка полковника».

Формальна диференціація синонімічних СТ назв осіб / неосіб виявляється в тому, що в аналітичних СТ відсутні обмеження сполучуваності ТБ і СФ, у той час як у їх корелятивів – синтетичних СТ такі обмеження прослідковуються. Наприклад, аналітичний СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+man} \right]$ є схемою творення назв осіб, де відсутні

обмеження, що впливають на сполучуваність ТБ і СФ, на зразок англ. *delivery man*. У свою чергу, у межах синонімічного синтетичного СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+ist} \right]$: *illusionist* виявляється закономірність

сполучуваності СФ англ. *-ist* з ТБ – іменниками, що закінчуються на англ. -
у (*botany*), *-ics* (*economics*), *-ism* (*idealism*). Схожі відношення

демонструють аналітичний СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$:

жінка-голова і синтетичний СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+ниц} \right]$:

прибиральниця, де синтетичний СТ є схемою творення назв осіб від похідних ТБ, що вже містять СФ укр. *-ник*.

Стилістична диференціація синонімічних СТ виявляється в тому, що аналітичні СТ є схемами творення переважно стилістично немаркованих

назв осіб і неосіб, наприклад, англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+man} \right]$: *repair man*,

watchman, укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$: *жінка-юрист*, у той

час, як за синтетичними СТ англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+ant / ent} \right]$,

$\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ+ard} \right]$, укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+ш} \right]$

творюються стилістично марковані назви осіб наукового стилю, наприклад, англ. *informant*, розмовного стилю на зразок англ. *drunkard*, укр. *учительша* тощо.

Поза відношеннями диференціації знаходяться такі синонімічні СТ української мови, як аналітичний СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$ і синтетичний СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+к} \right]$. Аналіз функціонування

зазначених СТ засвідчує, що ці одиниці-конструкти є продуктивними зразками творення стилістично нейтральних назв осіб жіночої статі. Викладені міркування стосовно співіснування аналітичного СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$ і синтетичного СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \kappa} \right]$ свідчать про те, що відношення

між цими СТ можна визначити як конкурентні.

Поза межами синонімічних відношень з синтетичними СТ залишається група аналітичних СТ, які є компенсаційними засобами поповнення складу субстантивів – назв осіб і неосіб в англійській та українській мовах.

Так, дериваційний аналітизм є єдиним засобом поповнення складу одиниць із зазначеною нижче семантикою в мовах, що досліджуються:

1) назв осіб із семою ‘чоловіча стать’, утворених за СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{boy}} \right]$: *plough* *boy*,

англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{\text{male} + ТБ} \right]$: *male* *doctor*,

англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *wheel man*, англ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$:

frog man, англ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *cavalry man*,

англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{man}} \right]$: *producer* *man*,

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{чоловік}} \right]$: *танцівник-чоловік*;

2) назв осіб із семою ‘жіноча стать’, утворених за СТ

англ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{girl}} \right]$: *chorus* *girl*,

англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+woman} \right]$: *boat woman*,

англ. $\left[\frac{N(\text{сукупність осіб})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ+woman} \right]$: *assembly woman*;

3) назв неосіб із семою ‘чоловіча стать’ утворених за

аналітичними СТ англ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{he + ТБ} \right]$: *he-bear*,

англ. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{male + ТБ} \right]$: *male mammoth*,

укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{самець + ТБ_{Gen.}} \right]$: укр. *самець антилопи*.

Варто відмітити, що синтетичні СТ в українській мові на зразок

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+ик} \right]$ і

укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ+их} \right]$, за якими твориться деривати

укр. *жених і мужик*, є нерегулярними непродуктивними зразками, які не можуть конкурувати із зазначеними аналітичними СТ назв осіб.

Схожі відношення демонструють синтетичні СТ в українській мові на

зразок укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{ТБ+ак} \right]$,

укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{ТБ+ур} \right]$, які є непродуктивними,

наприклад, укр. *гончак, гусак, качур*, а тому неконкурентними відносно аналітичних СТ назв неосіб.

Таким чином, аналітичні СТ, за якими творяться назви осіб і неосіб в англійській та українській мовах, можуть знаходитися у відношеннях диференціації з синонімічними синтетичними СТ, виступати конкурентними відносно синтетичних СТ засобами поповнення складу номінативних одиниць зазначеної семантики, а також становити компенсаційні ресурси мов, що досліджуються.

Виявлені показники функціонування репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури в субстантивній підсистемі англійської та української мов дають змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в досліджуваних мовах.

До інтеграційних ознак, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму назв осіб і неосіб у мовах, що досліджуються, належить супротив розширенню функцій дериваційного аналітизму. В англійській мові такий супротив визначається мовною політикою гендерного паритету, яка проводиться англійськими країнами за сприяння Міжнародного товариства мовної політики і планування (*The Consortium for Language Policy And Planning* [199]). Так, визнання можливості дискримінації за гендерним принципом за умови використання аналітичних СФ англ. *boy, girl, man, woman* зумовлює гальмування словотворення дериватів з імплікованою семою статі в англійській мові, як засвідчують роботи L. Bauer, W.-H. Jung [138; 169]. У свою чергу, функціонування дериваційного аналітизму в українській мові обмежене відсутністю традицій кодифікації аналітичних дериватів лексикографічними джерелами. Уповільнюють динаміку дериваційного аналітизму і стилістичні норми сучасних англійської та української мов.

Інтеграційною ознакою, яка характеризує функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, є необхідність актуалізації семи статі. Зазначена необхідність зумовлена тим, що в обох мовах, що досліджуються, простежується тенденція до використання іменників з імплікованою семою чоловічої статі для позначення осіб як жіночої, так і чоловічої статі, наприклад, англ. *teacher*, укр. *викладач* [92, с. 13; 134, с. 207]. Така тенденція суперечить принципу максимально точного вираження інформації і зумовлює актуалізацію аналітичних словотворчих засобів, а саме

аналітичних СТ на зразок англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{ТБ + \text{man}} \right]$:
fisher → *fisherman*; англ. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \text{woman}} \right]$: *peasant* →
peasant woman; укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$: *ветеран* →
жінка-ветеран; укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{\text{чоловік} + ТБ} \right]$: *респондент* →
чоловік-респондент.

Диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму як властивості назв осіб / неосіб в англійській та українській мовах мають кількісний та якісний виміри. Кількісний вимір стосується чисельності аналітичних СФ, аналітичних дериватів і аналітичних СТ. Кількісна перевага показників субстантивного дериваційного аналітизму в англійській мові опосередковано вказує на вищу продуктивність аналітичних словотворчих засобів творення іменників з агентивною семантикою в англійській мові (у порівнянні з українською мовою)

Якісний вимір диференційних ознак функціонування субстантивного дериваційного аналітизму виявляється у зв'язку дериваційного аналітизму з морфологічним рівнем структури української мови. Так, аналітичні СТ в українській мові є єдиним засобом уточнення статевої приналежності особи, що номінується шляхом залучення невідмінюваного іменника запозиченої чи питомої лексики. Особливість невідмінюваних іменників виявляється в тому, що ці іменники частково або повністю невідповідно до системі синтетичної словозміни, яка є характерною для синтетичної (за домінантним типом у мові) української мови. Оскільки невідмінювані іменники на зразок укр. *майя* частково або повністю залишаються поза межами морфологічного формотворення, а відсутність формотворення є ознакою аморфізму як типу в мові, то доцільним є визнання невідмінюваних іменників виявами аморфізму, як справедливо зауважує О.А. Дубова [35, с. 130 – 131]. Система української мови

демонструє тенденцію до подолання незмінюваності на морфологічному рівні [35, с. 130 – 131]. Оскільки морфологія і деривація є взаємозумовленими мовними субстанціями, як свого часу засвідчив J. H. Greenberg [163, с. 93], то протидія аморфізму в системі синтетичної української мови зачіпає і морфемно-дериваційний рівень. Така протидія виявляється в стимулюванні аналітизму як типологічної властивості, онтологічно «ближчій» (в порівнянні з аморфізмом) для синтетичної української мови. Зазначене стимулювання зумовлює активізацію аналітичних СТ на кшталт укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$: *жінка-майя*, укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа чоловічої статі})}{\text{самець} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *какаду* → *самець какаду*; укр. $\left[\frac{N(\text{неособа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{неособа жіночої статі})}{\text{самка} / \text{самця} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *фламінго* → *самка / самця фламінго*.

Виявлені інтеграційні та диференційні ознаки функціонування субстантивного дериваційного аналітизму сприяють об'єктивному баченню процесів номінації в англійській та українській мовах. Фактичний мовний матеріал, який складають аналітичні субстантиви – назви осіб і неосіб англійською та українською мовами може бути використаний для поповнення лексикографічних видань різних типів.

3.1.2 Дериваційний аналітизм як властивість іменників з семантикою локативності. Актуальність функціонально-зіставного дослідження аналітичних дериватів – іменників, об'єднаних семантикою локативності, зумовлена загальною настановою до комплексного опису словотвірної системи в англійській та українській мовах.

У сучасній лінгвістиці наявні студії, присвячені зіставному дослідженню засобів вираження категорії локативності на матеріалі слов'янських мов, наприклад, роботи З. М. Волоцької [17; 18]. Однак,

нагальним завданням теорії дериватології і теорії аналітизму залишається з'ясування особливостей функціонування дериваційного аналітизму як властивості назв локацій у результаті оперування уніфікованим за змістом і обсягом поняттям *дериваційний аналітизм* (пор. ототожнення аналітизму з нарізнооформленістю локативних одиниць [18, с. 20]). Таке з'ясування можливе за умови залучення послідовного алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Першим етапом зазначеного алгоритму є виокремлення системи аналітичних субстантивів з локативною семантикою. Таку систему виокремлено у підрозділі 2.1 «Система субстантивних аналітичних дериватів». З'ясовано, що до аналітичних субстантивних дериватів належать назви локацій, до складу яких входять аналітичні СФ англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім*. Виявлена група мовних одиниць є фактичним мовним матеріалом для встановлення факту наявності відношень диференціації / конкуренції / компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ назв локацій в англійській та українській мовах з подальшим визначенням інтеграційних та диференційних ознак функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в досліджуваних мовах.

У результаті систематизації аналітичних субстантивних дериватів – назв локацій з аналітичними СФ англ. *house, yard*, укр. *будинок, двір, дім* у джерелах ілюстративного матеріалу (з дотриманням принципів синхронності та стильової диференціації) виявлено 180 одиниць, із них – 123 одиниці англійською мовою, 57 одиниць українською мовою.

Кількісний розподіл аналітичних дериватів – назв локацій за аналітичними СФ в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Рис. 3.3, Рис. 3.4):

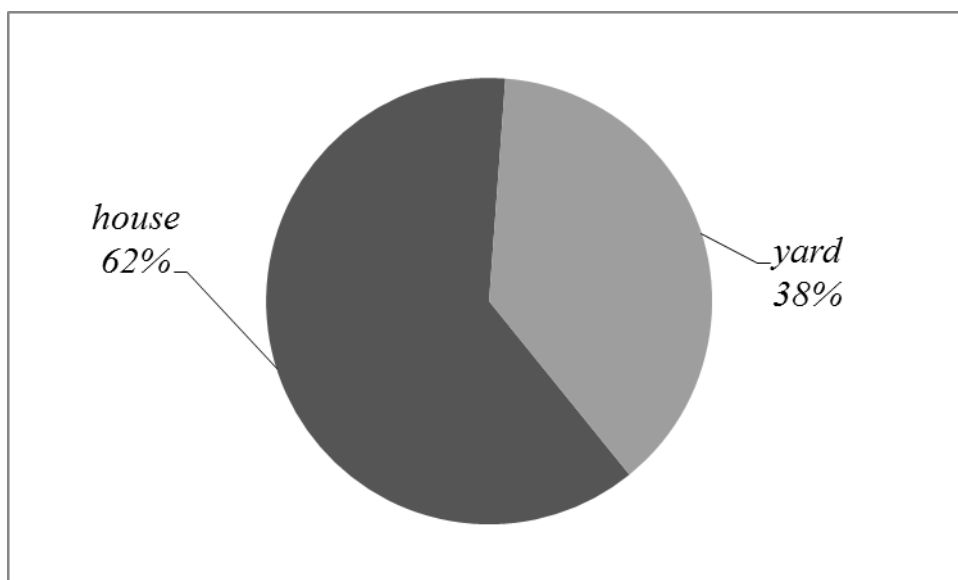

Рис. 3.3 Розподіл аналітичних дериватів з семантикою локативності за аналітичними СФ в англійській мові

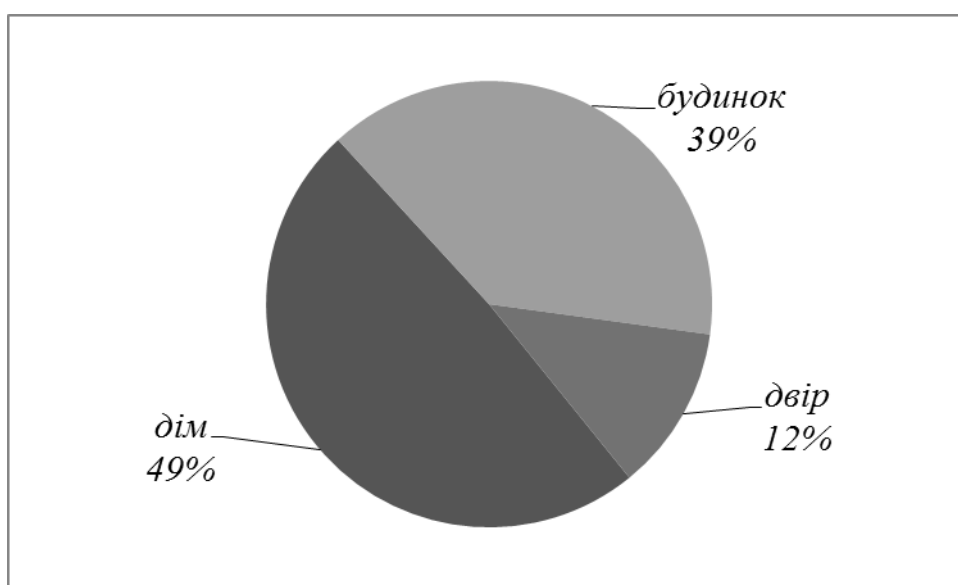

Рис. 3.4 Розподіл аналітичних дериватів з семантикою локативності за аналітичними СФ в українській мові

Виявлені назви локацій з аналітичними СФ англ. *house*, *yard*, укр. *будинок*, *двір*, *дім* систематизовано за сімнадцятьма аналітичними СТ (сім СТ в англійській мові та десять СТ в українській мові).

Репертуар аналітичних СТ з семантикою локативності в англійській мові може бути репрезентований таким списком:

- 1) англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *treasure* → *treasure house*;
- 2) англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *light* → *light house*;
- 3) англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *bake* → *bake house*;
- 4) англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *hot* → *hothouse*;
- 5) англ. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *bird* → *birdhouse*;
- 6) англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{yard}} \right]$: *grave* → *grave yard*;
- 7) англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{yard}} \right]$: *interchange* → *interchange yard*.

Репертуар аналітичних СТ з семантикою локативності в українській мові становлять такі СТ:

- 1) укр. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{\text{будинок} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *актор* → *будинок актора*;
- 2) укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{\text{будинок} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *творчість* → *будинок творчості*;
- 3) укр. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{ск} / \text{н} / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{будинок}} \right]$: *дитина* → *(дитячий) → дитячий будинок*;
- 4) укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{ск} / \text{н} / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{будинок}} \right]$: *пологи* → *(пологовий) → пологовий будинок*;
- 5) укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{ск} / \text{н} / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{двір}} \right]$: *шихта* → *(шихтовий) → шихтовий двір*;

6) укр. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + ск / н / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + дім} \right]$: ювелір →

(ювелірний) → ювелірний дім;

7) укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + ск / н / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + дім} \right]$: автомобіль →

(автомобільний) → автомобільний дім;

8) укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + льн / \dots} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ + дім} \right]$: грати → (гральний)

→ гральний дім;

9) укр. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{дім + ТБ_{Gen.}} \right]$: вчитель → дім вчителя;

10) укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{дім + ТБ_{Gen.}} \right]$: кава → дім кави.

Виокремлення субстантивних аналітичних дериватів – назв локацій, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на наявність різниці в кількості аналітичних дериватів і аналітичних СТ локацій у мовах, що досліджуються.

Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не є основою для трактування особливостей функціонування субстантивного дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються.

Визначення функцій дериваційного аналітизму передбачає аналіз функціонування аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються назви локацій в англійській та українській мовах. Такий аналіз вказує на те, що аналітичні СТ співіснують з продуктивними синтетичними СТ⁸. Це співіснування виявляється у відношеннях

⁸ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

словотвірної синонімії, які об'єднують групи СТ у мовах, що досліджуються (див. Додаток Б).

Факт існування синонімічних відношень між змодельованими СТ засвідчує, що більшість таких СТ має формальну або стилістичну специфіку, тобто ці СТ знаходяться у відношеннях диференціації.

Відношення семантичної диференціації не характерні для синонімічних аналітичних і синтетичних СТ, за якими творяться назви локацій в англійській та українській мовах.

Формальна диференціація синонімічних СТ назв локацій виявляється в тому, що в субстантивних аналітичних СТ відсутні обмеження, що впливають на сполучуваність ТБ і СФ, у той час як у їх синонімічних корелятивів – субстантивних синтетичних СТ такі закономірності прослідковуються.

В англійській мові відношення формальної диференціації наявні між аналітичними СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+house} \right]$: *treasure house*, англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+yard} \right]$: *wood yard*, і синтетичним СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+ary/ery/ry} \right]$, який є схемою творення назв локацій від обмеженої кількості ТБ, наприклад, англ. *forestry*.

В українській мові відношення формальної диференціації встановлюються між аналітичними СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+ск/н/...} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+двір} \right]$: *пташиний двір*,

укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{\text{будинок} + ТБ_{Gen.}} \right]$: *будинок одягу*,

укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+ск/н/...} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+будинок} \right]$: *пологовий*

будинок, укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+ск/н/...} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+дім} \right]$:

акцептний дім, укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{\text{дім} + ТБ_{Gen.}} \right]$: дім суші і синтетичними

СТ укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{ник}} \right]$ (схема творення назв локацій, де ТБ

переважно є назва неособи, наприклад, укр. *індичник*),

укр. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{аріј}} \right]$ (схема творення назв локацій на кшталт

укр. *депозитарій*, для якої типовою є закономірність сполучуваності СФ із запозиченими ТБ).

Стилістична диференціація синонімічних СТ виявляється в тому, що аналітичні СТ є схемами творення стилістично немаркованих назв локацій,

наприклад, укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{льн} / \dots} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{дім}} \right]$ (схема

творення стилістично немаркованих назв локацій, наприклад,

укр. *гральний дім*), у той час, як за синтетичними СТ можуть творитися

стилістично марковані деривати, співвідносні з просторіччям, наприклад,

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{лк}} \right]$ (схема творення стилістично маркованих назв

локацій, наприклад, укр. *дожидалка*).

Поза відношеннями диференціації знаходяться такі групи синонімічних СТ, як аналітичний СТ

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{льн} / \dots} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{дім}} \right]$ і синтетичний СТ

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{льн}'} \right]$, пор. *читальний дім* і *читальня*, *гральний дім*

і *гральня*. Зазначені синонімічні СТ є продуктивними схемами творення

стилістично немаркованих назв локацій без обмежень сполучуваності ТБ і

СФ. Викладені міркування стосовно співіснування СТ

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ + \text{льн} / \dots} \right) \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{дім}} \right]$ і

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{льн}'} \right]$ свідчать про те, що відношення між цими СТ можна визначити як конкурентні.

Водночас, варто зауважити, що між вказаними синонімічними СТ формуються відношення семантичної диференціації: на сучасному етапі розвитку української мови залучення аналітичних СТ забезпечує вираження вказівки на установу, торгівельний заклад, у той час як синтетичні СТ постають засобом поповнення ширшого репертуару назв приміщень господарського призначення.

Поза межами синонімічних відношень з синтетичними СТ залишається група аналітичних СТ, які є компенсаційними засобами поповнення складу субстантивів – назв локацій в англійській мові. В англійській мові аналітичні СТ англ. $\left[\frac{N(\text{засіб дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *light house*,

англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *publishing house*,

англ. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{yard}} \right]$: *interchange yard*;

англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$: *hothouse* є єдиними засобами

поповнення складу назв локацій, утворених від назв дії, засобів дії, якісної ознаки. В українській мові не виявлено аналітичних СТ, які не мають відповідних синтетичних корелятивів.

Таким чином, аналітичні СТ, за якими творяться назви локацій в англійській та українській мовах, можуть знаходитися у відношеннях диференціації з синонімічними синтетичними СТ і виступати конкурентними відносно синтетичних СТ засобами поповнення складу номінативних одиниць зазначеної семантики. Аналітичні СТ, за якими творяться назви локацій в англійській мові, мають компенсаційний характер.

Виявлені функціональні показники дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах дають змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування субстантивного дериваційного аналітизму як властивості назв локацій.

До інтеграційних ознак, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, належить, по-перше, необхідність актуалізації семи ‘установа’, ‘торгівельний заклад’. Така актуалізація забезпечується переважно засобами дериваційного аналітизму, а власне аналітичними СФ англ. *house* і укр. *дім* у межах

аналітичних СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+house} \right]$: *treasure* → *treasure house*;

укр. $\left[\frac{N(\text{суб'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \left(\frac{Adj(\text{відносна ознака})}{ТБ+ск/н/...} \right) \frac{N(\text{локація})}{ТБ+дім} \right]$: *ювелір* → (*ювелірний*)

→ *ювелірний дім* тощо.

По-друге, інтеграційною ознакою функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, є здатність компенсувати омонімічність синтетичних словотворчих засобів. Так, аналітичний СФ

англ. *house* у межах аналітичного СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+house} \right]$

забезпечує однозначність вираження локативної семантики в одиницях на кшталт англ. *beer house* (на протиположності синтетичному СФ англ. *-ary / -ory / -ry*, який є не тільки засобом актуалізації семи ‘локація’ в межах

синтетичного СТ $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+house} \right]$, а й продуктивним

словотворчим засобом творення прикметників від іменників і дієслів, пор. іменник англ. *forestry* і прикметник англ. *beery*).

Диференційні ознаки функцій дериваційного аналітизму назв локацій в англійській та українській мовах стосуються чисельності виявлених аналітичних дериватів та аналітичних СТ. Показники чисельності аналітичних дериватів в англійській мові (у порівнянні з українською мовою) є вищими, а показники чисельності аналітичних СТ – нижчими.

Такі кількісні результати засвідчують незначну різницю в продуктивності аналітичних словотворчих засобів у досліджуваних мовах.

Диференційною ознакою дериваційного аналітизму в субстантивній підсистемі англійської та української мов є також здатність аналітичних СТ в англійській мові забезпечувати поповнення складу номінативних одиниць – назв локацій не лише від назв об'єктів дії, суб'єктів дії і дії, що є типовим для синтетичної української мови, а і від назв якісних ознак і засобів дії.

Виявлені інтеграційні та диференційні ознаки функціонування аналітичних СТ як зразків творення назв локацій в англійській та українській мовах підтверджують думку про наявність тісного зв'язку між домінантною мовною системою і виявами аналітизму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури. Так, в аналітичній (за домінантним типом у мові) англійській мові дериваційний аналітизм охоплює ширший (порівняно з синтетичною українською мовою) діапазон ТБ.

Отже, з метою встановити інтеграційні та диференційні ознаки у функціонуванні субстантивного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах здійснено упорядкування репрезентантів дериваційного аналітизму – аналітичних дериватів з семантикою агентивності та локативності.

Результатом такого упорядкування є подані нижче висновки.

1. Систематизація аналітичних субстантивних дериватів у загальній кількості 993 одиниці дала змогу моделювати групу аналітичних СТ (всього: шістдесят аналітичних СТ), за якими творяться назви осіб, неосіб і локацій в англійській та українській мовах. З'ясовано, що кількісні показники дериваційного аналітизму в англійській мові є вищими за відповідні показники української мови, що опосередковано свідчить про вищу (порівняно з українською мовою) функціональність дериваційного аналітизму в англійській мові. Кількісний розподіл аналітичних СТ за їх участю в поповненні аналітичних дериватів із зазначеною семантикою, а

також чисельність таких аналітичних дериватів можна репрезентувати в такий спосіб (див. Табл. 3.1):

Таблиця 3.1.

Кількісні показники функціональності субстантивного дериваційного аналітизму

№	Актуалізована сема	Кількість аналітичних СТ у відповідній мові (чисельність аналітичних дериватів)	
		англ.	укр.
1	‘особа’	26 (308)	2(62)
2	‘неособа’	4 (109)	2 (86)
3	‘локація’	7 (123)	10 (57)
	Всього:	37 (540)	14 (205)

2. Подальший аналіз субстантивного дериваційного аналітизму вказав на те, що аналітичні СТ – зразки творення назв осіб, неосіб і локацій співіснують з продуктивними синтетичними СТ.

3. У результаті спостережень за виявленими групами синонімічних СТ встановлено, що, як правило, ці СТ мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто знаходяться у відношеннях диференціації. Так, відношення диференціації з синтетичними СТ виявляють двадцять два аналітичні СТ в англійській мові, десять аналітичних СТ в українській мові.

4. У відношення конкуренції задіяні один аналітичний СТ назв осіб і один аналітичний СТ назв локацій в українській мові. Співіснування конкурентних зразків творення назв осіб і локацій зумовлене потребою забезпечити подолання омонімії синтетичних СФ.

5. Компенсаційними засобами поповнення складу назв осіб, неосіб і локацій у мовах, що досліджуються, є шістнадцять аналітичних СТ, які не мають синонімічних синтетичних корелятивів. Репертуар зазначених компенсаційних аналітичних СТ складають п'ятнадцять аналітичних СТ в англійській мові й один аналітичний СТ в українській

мові. Наявність компенсаційних зразків творення субстантивних дериватів зумовлена потребою забезпечити заповнення слотовірних лакун, що виникають у результаті нерегулярності продуктивних синтетичних СТ.

Виявлені особливості функціонування дериваційного аналітизму в субстантивній підсистемі англійської та української мов унаочнюють положення про можливість співіснування різних типологічних властивостей у межах одного мовного рівня.

3.2 Інтеграційне та диференційне в дієслівному дериваційному аналізмі: функціонально-зіставний аспект

3.2.1 Дериваційний аналізмі як властивість дієслів з семантикою надання і набуття ознаки. Ступінь вивчення синтетизму й аналізмі, на матеріалі словотворення дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в сучасній дериватології суттєво відрізняється.

Особливості синтетичного словотворення дієслів зазначеної семантики вже були об'єктом зіставного аналізу (наприклад, дисертаційне дослідження на матеріалі англійської, німецької та українській мов А. А. Пузика [99], роботи В. Д. Каліуценка, зокрема [48]).

У свою чергу, дериваційний аналізмі як властивість дієслів з семантикою надання і набуття ознаки досі не був описаний на матеріалі англійської та української мов. З'ясування особливостей функціонування дієслівного дериваційного аналізмі є нагальним мовознавчим завданням з огляду на тяжіння сучасних лінгвістичних студій до системного опису процесів словотворення, зокрема у функціональному аспекти.

Передумовою для визначення функцій дериваційного аналізмі як властивості дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах є виокремлення в джерелах ілюстративного матеріалу дієслівних аналітичних дериватів, до формальної структури яких входять аналітичні СФ англ. *take, become, get*, укр. *робити, ставати / робитися*.

У результаті такого виокремлення встановлено факт наявності групи одиниць, що функціонально наближаються до аналітичних СФ англ. *take, become, get*, укр. *робити, ставати / робитися*. Такими одиницями є укр. *зробити, стати / зробитися*, семантика яких ускладнена грамемою доконаного виду. Оскільки компоненти укр. *зробити, стати / зробитися* вказують на морфологічно-словотвірну категорію виду (див. детальніше про міжрівневу віднесеність категорії виду в роботах І. Р. Вихованця та О. А. Дубової [15, с. 226; 35, с. 178 – 179]), і не виявляють автономної

денотативної співвіднесеності, то вони можуть бути віднесені до аналітичних СФ, що кумулятивно виражають видову семантику і семантику надання / набуття ознаки.

Таким чином, остаточний список аналітичних СФ, що задіяні в процесі творення дієслів з семантикою надання і набуття ознаки, становлять такі одиниці: англ. *take*, *become*, *get*, укр. *робити*, *зробити*, *ставати* / *робитися*, *стати* / *зробитися*.

У результаті систематизації дієслівних аналітичних дериватів з аналітичними СФ англ. *take*, *become*, *get*, укр. *робити*, *зробити*, *ставати* / *робитися*, *стати* / *зробитися* в джерелах ілюстративного матеріалу (з дотриманням принципів синхронності та стильової диференціації) виявлено 184 одиниці (з них – 126 одиниці англійською мовою, 58 одиниць українською мовою).

Кількісний розподіл аналітичних дериватів – дієслів з семантикою надання і набуття ознаки за аналітичними СФ в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Рис. 3.5, Рис. 3.6):

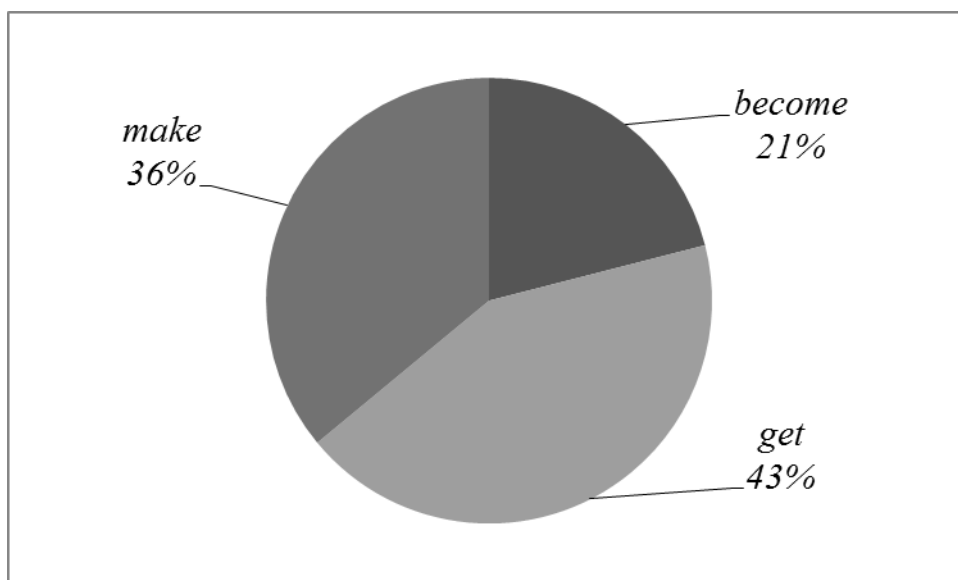

Рис. 3.5 Розподіл аналітичних дієслів з семантикою надання і набуття ознаки за аналітичними СФ в англійській мові

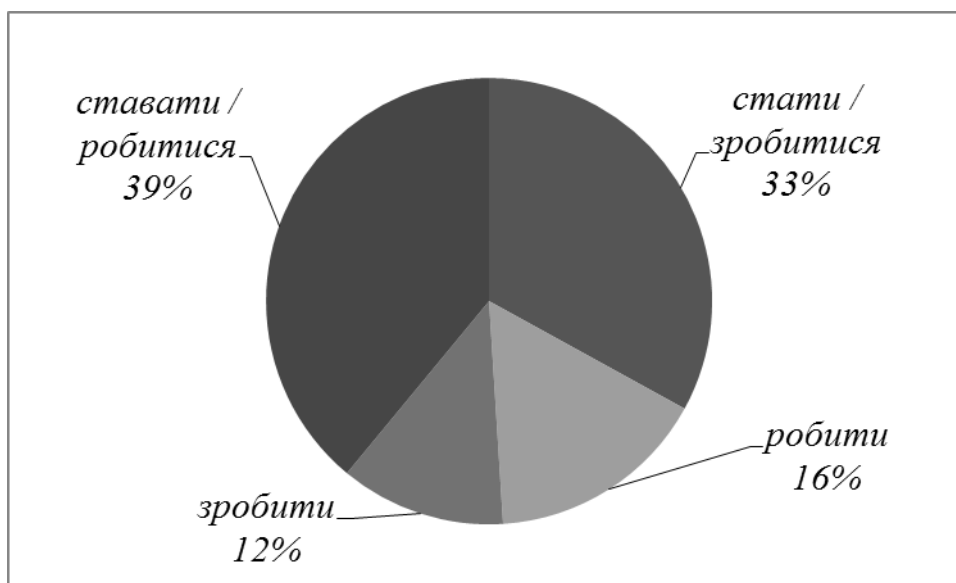

Рис. 3.6 Розподіл аналітичних дієслів з семантикою надання і набуття ознаки за аналітичними СФ в українській мові

Виявлені аналітичні дієслівні деривати з семантикою надання і набуття ознаки систематизовано за сімома аналітичними СТ (трьома СТ в англійській мові, чотирма СТ в українській мові).

Репертуар зазначених аналітичних СТ в англійській мові може бути репрезентований у такий спосіб:

1. англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання\ ознаки)}{make + ТБ} \right]: decent \rightarrow make\ decent;$
2. англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(набуття\ ознаки)}{become + ТБ} \right]: cold \rightarrow become\ cold;$
3. англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(набуття\ ознаки)}{get + ТБ} \right]: sad \rightarrow get\ sad.$

В українській мові список аналітичних СТ з семантикою надання і набуття ознаки складається з таких одиниць:

1. укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання\ ознаки)}{робити + ТБ_{Instr.}} \right]: ганебний \rightarrow робити\ ганебним;$
2. укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання\ ознаки)}{зробити + ТБ_{Instr.}} \right]: важкий \rightarrow зробити\ важким;$

3. укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(набуття ознаки)}{ставати / робитися + ТБ_{Instr.}} \right]$: *гідний* → *ставати / робитися гідним*;

4. укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(набуття ознаки)}{стати / зробитися + ТБ_{Instr.}} \right]$: *вартий* → *стати / зробитися вартим*.

Виокремлення аналітичних дериватів з семантикою надання і набуття ознаки, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на те, що 1) кількість аналітичних дериватів вища в англійській мові, 2) чисельність аналітичних СТ вища в українській мові. Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не може вважатися незаперечним доказом для трактування функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються. Визначення функцій дериваційного аналітизму передбачає проведення спостережень за функціонуванням аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються назви дії з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах.

Аналіз процесів поповнення складу дієслів з семантикою надання і набуття ознаки вказав на те, що такі дієслова можуть утворюватися в результаті залучення аналітичних і синтетичних словотворчих засобів (в англійській та українській мовах), а також способом конверсії, наприклад, англ. *narrow* → *to narrow*, і додаванням післялога, англ. *warm* → *to warm up* (в англійській мові). Таке розмаїття засобів поповнення складу дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській мові зумовлює необхідність пошуку відповіді на питання про те, носіями якої типологічної властивості є конверсія і післялог англ. *up*.

Спостереження за специфікою словотворення відприкметникових дієслів способом конверсії (див. детальніше про типологічно-

функціональні ознаки конверсії в дослідженні Е. Mela-Athanasopoulou [179]) свідчать про те, що репертуар СТ, за якими утворюються такі дієслова, обмежується СТ

англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання / набуття ознаки)}{ТБ} \right]: narrow \rightarrow narrow.$

Істотними ознаками дієслів, утворених за названим СТ, є відсутність формальних показників похідності та можливість частиномовної диференціації лише за допомогою значимості порядку слів у реченні. Встановлені ознаки фактично корелюють з істотними ознаками ізоляції, який є частковим виявом аморфного типу в мові [127, с. 396]. Відповідно до зазначених міркувань, дієслівні деривати на зразок англ. *to narrow*, *to wart* визнаються аморфними дериватами, а СТ, за якими вони творяться, – аморфними СТ.

У свою чергу, типологічна кваліфікація післялога англ. *up* як засобу моделювання дієслів із семантикою надання і набуття ознаки в англійській мові передбачає звернення до тлумачення післялогів у мовознавчій науці. У результаті критичного аналізу сучасних лінгвістичних джерел з'ясовано, що природа і функції післялогів не мають однозначної кваліфікації. По-перше, це виявляється в наявності інших терміносполук для позначення післялогів (пор. терміни *післялог*, *прислівниковий компонент*, *післядієслівний словотворчий елемент*, *прийменниковий компонент* [82, с. 144; 100, с. 333; 128, с. 135; 156]). По-друге, серед науковців немає однастайності щодо функцій післялогів на сучасному етапі функціонування англійської мови. Так, О. О. Реформатський ототожнює функціонування післялогів з функціонуванням прийменників [102, с. 295]. М. Л. Халдояніді вказує на те, післялоги відрізняються від прислівників і прийменників функцією в межах речення: у той час, як прислівники є самостійним членом речення, прийменник – засобом вираження зв'язку між членами речення, післялог є формальною частиною члена речення, що слугує для формування нової номінативної одиниці [128, с. 131 – 137].

Автори колективної праці з порівняльної типології англійської і російської мов зазначають, що післялоги є напів-формалізованими засобами актуалізації семи 'фінитивність', що стали регулярними засобами вираження семантики граничності дії після руйнування системи префіксації (внаслідок нестабільності подвійної префіксації як засобу вираження видових відношень) у давньоанглійській мові [65, с. 119 – 120]. Групою науковців, а саме О. Л. Зеленецьким і Н. Л. Халдоєніді, післялоги визнаються засобом утворення складених дієслів [41, с. 191 – 192; 128, с. 136 – 137]. З поданого аналізу мовознавчих джерел можна зробити висновок, що на сучасному етапі функціонування англійської мови післялоги забезпечують конкретизацію семантики дієслів. Так, функція післялога англ. *up* полягає в регулярній модифікації значення дієслова семою фінитивності, що вказує на міжрівневу семантичну категорію фазовості. Функціонально аналітичний СФ англ. *up* є еквівалентним непродуктивному префіксальному СФ зі значенням початку / завершеності дії англ. *a-*, пор. англ. *to wake up* і *to awake*. Дистантна локалізація післялога англ. *up* відносно дієслова, чия семантика модифікується семантикою фінитивності, регулярність вираження такої семантики, а також експресивна немаркованість одиниць на зразок англ. *warm up*, їх здатність утворювати словозмінну парадигму і співвідноситися з одним денотатом свідчать про те, що післялог англ. *up* може бути визнаний аналітичним СФ за умови доведення належності семантики фазовості до типових словотвірних категорій (див. підрозділ 2.2 «Система дієслівних аналітичних дериватів»).

Таким чином, встановлення типологічної характеристики конверсії, а саме її віднесеності до аморфних словотвірних ресурсів, а також можливість визнання післялога англ. *up* аналітичним СФ, що задіяний у процесі словотворення дієслів з актуалізованою семою 'фінитивність',

дають змогу уточнити набір продуктивних СТ⁹, які забезпечують моделювання дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській і українській мовах. Такими СТ є аналітичні, синтетичні та аморфні СТ в англійській мові, а також аналітичні та синтетичні СТ в українській мові.

Співіснування виявлених продуктивних СТ у мовах, що досліджуються, виявляється у відношеннях словотвірної синонімії. Встановлення факту наявності синонімічних відношень між цими СТ засвідчує, що більшість зазначених СТ мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку. Тобто, переважна більшість синонімічних СТ, за якими творяться назви дії за наданою / набутою ознакою, об'єднані відношеннями диференціації (див. Додаток В).

Ілюстрацією семантичної диференціації є відношення між аналітичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{TB} \rightarrow \frac{V(надання\ ознаки)}{make + TB} \right]$, за яким творяться аналітичні дієслова із семантикою надання ознаки, наприклад, англ. *make better*, та синтетичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{TB} \rightarrow \frac{V(надання\ ознаки)}{e + TB + ate} \right]$, за яким творяться дієслова, що кумулятивно виражають семантику надання / набуття ознаки, наприклад, англ. *elongate*.

Формальна диференціація виявляється в тому, що в аналітичних СТ відсутні обмеження, що впливають на сполучуваність ТБ і СФ, у той час як у синонімічних корелятивів – синтетичних СТ такі обмеження прослідковуються. Так, за синтетичним СТ укр. $\left[\frac{V(процес)}{TB} \rightarrow \frac{V(набуття\ ознаки)}{за + TB} \right]$ творяться дієслова переважно від відприкметникових дієслів, наприклад, укр. *черствий* → *черствіти* → *зачерствіти*, у той час як синонімічний аналітичний СТ не має обмежень формальної природи.

⁹ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

Як стилістичну диференціацію можна визначити тип відношень між аналітичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{make + ТБ} \right]$ (схема творення стилістично немаркованих дієслів) і синтетичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{ТБ + ize} \right]$ (схема творення стилістично маркованих дієслів, що співвідносяться з офіційно-діловим стилем, наприклад, англ. *popularize*).

Поза відношеннями диференціації знаходяться такі групи типологічно протиставлених СТ:

1) аналітичний СТ
укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{робити + ТБ_{instr.}} \right]$ і синтетичні СТ

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{ТБ + и} \right],$

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{ТБ + ува} \right],$

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(надання ознаки)}{ТБ + а} \right];$ 2) аналітичний СТ

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(набуття ознаки)}{ставати / робитися + ТБ_{instr.}} \right]$ і синтетичні СТ

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(набуття ознаки)}{ТБ + і} \right],$

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(набуття ознаки)}{ТБ + ну} \right],$

укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{V(набуття ознаки)}{ТБ + а} \right]$. Ці синонімічні СТ є продуктивними

схемами творення стилістично немаркованих назв дій з семантикою надання і набуття ознаки без подальших семантичних ускладнень і обмежень сполучуваності ТБ і СФ. Викладені міркування стосовно співіснування зазначених синонімічних СТ свідчать про наявність між цими СТ відношень конкуренції.

Компенсаційна функція не є характерною для дериваційного аналітизму як властивості дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в мовах, що досліджуються.

Таким чином, аналітичні СТ, за якими творяться дієслова з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах, можуть знаходитися у відношеннях диференціації з синонімічними аморфними (англійська мова) і синтетичними (англійська та українська мови) СТ, а також виступати конкурентними відносно синтетичних СТ засобами поповнення складу дієслів відповідної семантики.

Виявлені функціональні показники дають змогу встановити інтеграційні та диференційні функції дієслівного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Інтеграційною ознакою, яка характеризує функціонування дериваційного аналітизму як властивості дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в мовах, що досліджуються, є зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури. Так, усі номінативні одиниці зі значенням надання і набуття ознаки етимологічно пов'язані з іменними присудками. З огляду на те, що формування класу аналітичних СФ хронологічно передувало формуванню їх синтетичних корелятивів, дериваційний аналітизм характеризується високим рівнем функціональності, тобто, аналітичні словотворчі засоби постають як універсальні засоби поповнення дієслів з семантикою надання і набуття ознаки, позбавлені семантичних ускладнень, формальних обмежень та стилістичної маркованості.

Функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, виявляє і таку інтеграційну ознаку, як здатність залучати ТБ – прикметники у формі нейтрального / вищого ступенів порівняння, наприклад, англ. *get better*, укр. *ставати більш інтенсивним*. Використання прикметників у формі нейтрального / вищого ступенів порівняння як ТБ зумовлене потребою диференційованого вираження семантики надання і набуття як безвідносної, так і відносної ознаки,

пор. англ. *become friendly* і *become friendlier*, укр. *ставати інтенсивним* і *ставати інтенсивнішим* / *більш інтенсивним*.

Диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах мають кількісний та якісний виміри. Кількісна різниця між дериваційним аналітизмом як засобом поповнення складу назв надання і набуття ознаки в досліджуваних мовах стосується чисельності виявлених аналітичних дериватів. Так, чисельність аналітичних дериватів – дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській мові (126 одиниць) більше, ніж вдвічі перевищує відповідні показники української (58 одиниць) мови. Встановлена різниця пояснюється тим, що послідовна диференціація сем ‘надання ознаки’ і ‘набуття ознаки’ в англійській мові забезпечується винятково аналітичними словотворчими засобами, у той час, як синтетичні засоби виявляють здатність кумулятивно виражати семантику надання і набуття ознаки. В українській мові високопродуктивними є синтетичні СТ, які диференційовано актуалізують семи ‘надання ознаки’ і ‘набуття ознаки’, що гальмує динаміку дериваційного аналітизму.

Якісні відмінності між виявами аналітизму в словотворенні дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах полягають у тому, що в українській мові репрезентанти дериваційного аналітизму демонструють зв’язок з морфологічним рівнем мовної структури. Зазначений зв’язок знаходить вияв у здатності аналітичних СФ – носіїв семантики надання і набуття ознаки модифікувати значення ТБ грамемами доконаного / недоконаного виду, а також залученні орудного відмінка для оформлення ТБ – прикметників. Різниця між функціонуванням дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах полягає також в тому, що в аналітичній (за домінантним типом у мові) англійській мові моделювання назв дії з семантикою надання і набуття ознаки забезпечується продуктивними аналітичними,

синтетичними й аморфними СТ, тоді як в українській мові в процесах моделювання назв дії з семантикою надання і набуття ознаки задіяні лише аналітичні та синтетичні СТ.

3.2.2 Дериваційний аналітизм як властивість дієслів з узагальненою семантикою процесуальності. Аналітичні дієслівні деривати з узагальненою семантикою процесуальності на кшталт укр. *нести відповідальність* вже були об'єктом спеціальних наукових досліджень на матеріалі російської, української і білоруської в роботах В. С. Сидорця [105; 106; 107], російської та французької мов у роботі В. Г. Гака [23, с. 207 – 212], української мови в дисертаційних дослідженнях Н. О. Бойченко і В. Б. Гошилика [6; 29]. Серед названих робіт варто відзначити показові праці В. С. Сидорця [105; 106; 107], де з'ясовано істотні ознаки аналітичних дієслівних дериватів (в авторській термінології – вербоїдів). Однак, не зважаючи на наявність наукових праць, що присвячені одиницям на зразок укр. *нести відповідальність*, упорядкування таких одиниць за модельними зразками у сучасній лінгвістиці досі не було об'єктом окремого функціонально-зіставного дослідження на матеріалі англійської та української мов.

Оскільки такі одиниці, як англ. *take responsibility*, укр. *коїти злочин*, визнані виявами дериваційного аналітизму (див. підрозділ 2.2 «Система дієслівних аналітичних дериватів»), то доцільним є їх виокремлення в джерелах ілюстративного матеріалу та упорядкування за аналітичними СТ.

Виокремлення аналітичних дієслів із узагальненою семантикою процесуальності в загальній кількості 425 одиниць (з них – 259 одиниць англійською мовою, 166 одиниць українською мовою) здійснювалося за допомогою залучення прийому систематичної випадкової вибірки. У результаті такого виокремлення встановлено набір мовних одиниць у загальній кількості 67 одиниць, що функціонують як аналітичні СФ із

семантикою процесуальності в мовах, що досліджуються. Зазначені СФ умовно можуть бути розподілені за двома семантичними групами:

1) носії семантики фізичної дії (загальна кількість – 30 одиниць, з них 8 одиниць англійською мовою, 22 одиниці українською мовою): англ. *carry (weight), accept (a proposal), bear (resemblance), gain (recognition), give (a drink), hold (discussion), keep (observation), take (action)*, укр. *брати / взяти (шлюб), вносити / внести (зміну), давати / дати (гарантію), доходити / дійти (висновку), закладати / закласти (основу), набирати / набрати (сили), надавати / надавати (руху), накладати / накласти (арешт), наносити / нанести (удару), носити / нести (покарання), проводити / провести (будівництво)*;

2) носії семантики абстрактної дії (загальна кількість – 37 одиниць, з них 13 – англійською мовою, 24 – українською мовою): англ. *accomplish (end), apply (perfume), cause (annoyance), commit (a sin), conduct (prosecution), do (harm), execute (transaction), exercise (control), fulfill (expectation), have (a look), make (fun), perform (music), undergo (segmentation)*, укр. *завдавати / завдати (удару), зазнавати / зазнати (полімеризації), займатися / зайнятися (музикою), здійснювати / здійснити (посадку), коїти / скоїти (пограбування), мати (значення), набувати / набути (досвіду), піддавати / піддати (бомбардуванню), підлягати (арешту), робити / зробити (монтаж), справляти / справити (вплив), створювати / створити (враження), чинити / вчинити (напад)*. Цей перелік аналітичних СФ із семантикою процесуальності не претендує на вичерпність і може бути поповнений за умови розширення джерел ілюстративного мовного матеріалу в рамках окремого лінгвістичного дослідження.

Встановлення списку аналітичних СФ, задіяних у творення аналітичних дієслів з семантикою узагальненої процесуальності, є передумовою для моделювання відповідних аналітичних СТ. Результати такого моделювання засвідчили, що більшість виявлених аналітичних СФ

здатні сполучатися з двома видами ТБ, а саме іменниками – назвами субстанцій, наприклад, англ. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{do + ТБ} \right]$: *business* → *do*

business, укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{завдавати + ТБ_{Acc.}} \right]$: *печаль* → *завдавати*

печалі, а також іменниками – назвами процесів, наприклад,

англ. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{do + ТБ} \right]$: *harm* → *do harm*,

укр. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{завдавати + ТБ_{Gen.}} \right]$: *удар* → *завдавати удару*. Виявлена

кількісна кореляція «1 СФ – 2 СТ» засвідчує, що кількість аналітичних СТ в англійській мові складає 42 одиниці (при кількості аналітичних СФ – 21 одиниця), в українській мові – 92 одиниці (при кількості аналітичних СФ – 46 одиниць).

Виокремлення аналітичних дієслів з узагальненою семантикою процесуальності, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на те, що 1) кількість аналітичних дериватів вища в англійській мові (у порівнянні з українською мовою), 2) чисельність аналітичних СТ вища в українській мові (у порівнянні з англійською мовою). Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не може вважатися незаперечним доказом для трактування природи мовних одиниць, зокрема, функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються.

З'ясування функцій дериваційного аналітизму передбачає проведення спостережень за співіснуванням аналітичних СТ з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються дієслова з узагальненою семантикою процесуальності в англійській та українській мовах.

З огляду на значну кількість виявлених аналітичних СТ (загальна кількість – 134 одиниці) у межах дослідження не подаються окремий список СТ назв дії з семантикою процесуальності та додаток, де прослідковуються відношення між аналітичними СТ та їхніми синонімічними СТ. Встановлення таких списку та додатків становить перспективу для сучасної мовознавчої науки, як справедливо зауважує В. С. Сидорець [105, с. 66; 106, с. 30] і може становити предмет окремого дисертаційного дослідження. Тобто, рівень вивчення аналітичних дієслів з узагальненою семантикою процесуальності дозволяє засвідчити наявність нереалізованої перспективи на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки. У межах подано дослідження апробуємо алгоритм зіставлення функцій аналітичних СТ дієслів з узагальненою семантикою процесуальності в англійській та українській мовах, який може бути використаний для окремої лінгвістичної розвідки.

Спостереження за функціонуванням аналітичних СТ – зразків творення аналітичних дієслів з узагальненою семантикою процесуальності, засвідчили, що ці СТ співіснують з продуктивними синонімічними синтетичними та аморфними СТ в англійській мові, а також з синтетичними СТ в українській мові¹⁰. Між такими СТ встановлюються відношення диференціації і конкуренції.

Семантична диференціація аналітичних СТ (у порівнянні з синтетичними й аморфними СТ в англійській мові, синтетичними СТ в українській мові) виявляється в тому, що аналітичні СТ здатні залучати ТБ іменники – назви процесів, субстанцій і ознак, наприклад, англ. *make correction, exercise skill, bear responsibility*, укр. *піддавати бомбардуванню, піддавати критиці, брати відповідальність*. У свою чергу, для синтетичних та аморфних СТ такими ТБ виступають (переважно непохідні) іменники – назви субстанцій, пор. англ. *terrorize* (синтетичний дериват), *cash* (аморфний дериват), укр. *майструвати* (синтетичний

¹⁰ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

дериват). Окрім цього, семантична диференціація синонімічних СТ в українській мові виявляється в тому, що за аналітичними СТ моделюються дієслова, що здатні виражати кумулятивно як семантику процесуальності, так і морфологічну видову семантику (грамеми недоконаного і доконаного виду) в українській мові, а також семантику результативності. Так, за аналітичними СТ в українській мові послідовно моделюються аналітичні деривати конкретної видової належності. Здатність диференційовано репрезентувати грамеми виду двовидових дієслів сприяє семантичній спеціалізації аналітичних СТ на зразок

укр. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{проводити} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$, $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{провести} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$, пор.

укр. *проводити* / *провести акредитацію* і *акредитувати*. Семантика результативності є фактором диференціації функціональних сфер таких синонімічних СТ, як аналітичний СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{здавати} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$ і синтетичний СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{ТБ + и} \right]$, пор. укр. *здавати шкоди* і *шкодити*.

Відношення конкуренції встановлюються між такими синонімічними СТ:

1) аналітичними СТ англ. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{apply} + ТБ} \right]$:

англ. *apply perfume*, англ. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{commit} + ТБ} \right]$: *commit a sin* та

аморфним СТ англ. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{ТБ} \right]$: *perfume*, *sin*;

2) аналітичними СТ укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{проводити} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$,

укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{робити} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$ і синтетичним СТ

укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{ТБ + \text{ува.}} \right]$, пор. укр. *проводити мітинг, робити мітинг і мітингувати*;

3) аналітичними СТ укр. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{здійснити} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$,

укр. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{дати} + ТБ_{\text{Acc.}}} \right]$ та синтетичним корелятом

укр. $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{ТБ + \text{ну.}} \right]$, пор. укр. *здійснити поштовх, дати поштовх і штовхнути*.

Поza синонімічними відношеннями із синтетичними й аморфними СТ дієслів з узагальненою семантикою процесуальності залишається група аналітичних СТ. Такі аналітичні СТ функціонують як компенсаційні засоби, коли виникає необхідність:

а) винести в позицію підмета в реченні не суб'єкта дії, а непрямого об'єкта дії, пор. англ. *He **proposed** to me* і *I **accepted** a **proposal** of his* (залучений аналітичний СТ англ. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{accept} + ТБ} \right]$);

б) винести в позицію підмета в реченні не суб'єкта дії, а прямого об'єкта дії, пор. укр. *Менеджери **оптимізували** роботу компанії* і *Робота компанії **зазнала** **оптимізації*** (залучений аналітичний СТ укр. $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{зазнавати} + ТБ_{\text{Gen.}}} \right]$);

в) дати вичерпну характеристику дії не лише через залучення прислівників і прийменниково-іменникових сполучень, а і прикметників як носіїв атрибутивної семантики, пор. укр. *ретельно **проаналізувати** на різних рівнях, і **провести** ретельний різнорівневий **аналіз***;

г) конкретизувати семантику дієслова, наприклад, деривати укр. *займатися **штангою**, займатися **гімнастикою***, утворені за

аналітичним СТ укр. $\left[\frac{N(\text{субстанція})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{займатися} + ТБ_{Instr.}} \right]$, ускладнені

семою ‘професійно’; деривати англ. *give a drink, have a look*, утворені за

аналітичними СТ $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{give} + ТБ} \right]$ і $\left[\frac{N(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{процес})}{\text{have} + ТБ} \right]$,

ускладнені семою ‘однократність’ тощо.

Виявлений репертуар аналітичних СТ дієслів з семантикою узагальненої процесуальності, що знаходяться у відношеннях диференціації, конкуренції і компенсації з синонімічними СТ, не претендує на вичерпність і має на меті продемонструвати доцільність функціонально-зіставного аналізу одиниць зазначеної семантики в англійській та українській мовах.

Особливості функціонування аналітичних СТ – схем поповнення складу дієслів з узагальненою семантикою процесуальності в досліджуваних мовах дають змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в цих мовах.

До інтеграційних ознак, які характеризують функціонування дієслівних аналітичних дериватів з семантикою процесуальності в мовах, що досліджуються, належить зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури. Такий зв'язок виявляється, по-перше, у здатності синтаксису виступати постійним джерелом для поповнення складу аналітичних СФ (див. тотожний висновок [145; 151, с. 88]). Таке поповнення забезпечується перекваліфікацією компонентів іменних присудків на аналітичні СФ в результаті регулярного використання в предикативній позиції з іменниками певних тематичних груп. По-друге, зв'язок аналітичних СТ з синтаксичним рівнем мовної структури полягає в здатності аналітичних СТ моделювати аналітичні дієслова, що забезпечують конкретизацію як семантики окремої дієслівної одиниці, так і всього речення.

Диференційні функції дериваційного аналітизму як властивості назв дії з узагальноною семантикою процесуальності в англійській та українській мовах полягають у тому, що аналітичні СФ в українській мові кумулятивно виражають семантику процесуальності та видову семантику. Різниця між дериваційним аналітизмом в англійській та українській мовах полягає також у тому, що аналітичні СТ в англійській мові співіснують з продуктивними синтетичними й аморфними СТ, у той час, як в українській мові аналітичні СТ знаходяться у відношеннях диференціації / конкуренції / компенсації лише з синтетичними СТ.

Виявлені особливості функціонування аналітичних СТ як зразків творення дієслів із узагальноною семантикою процесуальності засвідчують, що дослідження одиниць на кшталт англ. *bear resemblance*, укр. *займатися греблею* залишається нагальним завданням для подальших лінгвістичних розвідок, результатом яких може стати, наприклад, з'ясування повного переліку таких одиниць в англійській та українській мовах з подальшим їх залученням до лексикографічних видань різних типів.

Отже, необхідність визначення інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму як властивості дієслів в англійській та українській мовах зумовила подані нижче висновки.

1. Встановлення репертуару аналітичних дієслівних дериватів у загальній кількості 783 одиниці дало змогу моделювати групу аналітичних СТ (всього: двісті один аналітичний СТ), за якими творяться дієслова з семантикою надання і набуття ознаки, а також узагальноною семантикою процесуальності в англійській та українській мовах. Виявлено, що кількість аналітичних дієслів в англійській мові суттєво відрізняється від відповідної кількості в українській мові. Такий результат опосередковано свідчить про вищу (порівняно з українською мовою) продуктивність аналітичних словотворчих засобів дериваційного аналітизму в англійській мові. У свою чергу, чисельність аналітичних СТ вища в українській мові,

де дериваційний аналітизм є властивістю дієслів з чітко диференційованою видовою семантикою. Кількісний розподіл аналітичних СТ за їх участю в поповненні аналітичних дериватів із зазначеною семантикою, а також чисельність таких аналітичних дериватів можна репрезентувати в такий спосіб (див. Табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Кількісні показники функціональності дієслівного дериваційного аналітизму

№	Актуалізована сема	Кількість аналітичних СТ у відповідній мові (чисельність аналітичних дериватів)	
		англ.	укр.
1	‘надання ознаки’	1 (42)	2 (15)
2	‘набуття ознаки’	2 (84)	2 (43)
3	‘процесуальність’	42 (259)	92 (166)
	Всього:	45 (385)	96 (224)

2. Подальше встановлення особливостей функціонування дериваційного аналітизму дієслів вказало на те, що аналітичні СТ – зразки творення дієслів з семантикою надання і набуття ознаки, а також узагальненою семантикою процесуальності співіснують з синонімічними продуктивними аморфними і синтетичними СТ в англійській мові, а також синтетичними СТ в українській мові. Таке співіснування виявляється у відношеннях словотвірної синонімії.

3. У результаті спостережень за зазначеними групами синонімічних СТ з’ясовано, що більшість цих одиниць мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто знаходяться у відношеннях диференціації.

4. У відношеннях конкуренції з синтетичними СТ знаходяться два аналітичні СТ дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в українській мові, а також група аналітичних СТ дієслів з узагальненою семантикою процесуальності в обох мовах, що досліджуються.

5. Поза відношеннями словотвірної синонімії залишається група аналітичних СТ, за якими творяться аналітичні дієслова з узагальноною семантикою процесуальності. Такі аналітичні СТ віднесено до компенсаційних засобів поповнення складу номінативних одиниць з узагальноною семантикою процесуальності в англійській та українській мовах.

Виявлені інтеграційні та диференційні риси функціонування аналітичних СТ як зразків творення аналітичних дієслів з семантикою надання і набуття ознаки в англійській та українській мовах можуть бути враховані в процесі навчання цих мов як іноземних мов. У свою чергу, фактичний мовний матеріал, який становлять аналітичні деривати із зазначеною семантикою, може бути використаний для поповнення лексикографічних джерел з метою об'єктивної репрезентації процесів дієслівного словотворення в мовах, що досліджуються.

3.3 Інтеграційне та диференційне в ад'єктивному й адвербіальному дериваційному аналізмі: функціонально-зіставний аспект

3.3.1 Дериваційний аналізмі як властивість прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки. Комплексний аналіз ад'єктивного й адвербіального дериваційного аналізмі зумовлений прийнятою в лінгвістиці думкою про взаємозв'язок прикметників і прислівників як показників ознаки непередикативного типу [12, с. 287; 16; 4, с. 243], а також подібністю ад'єктивних та адвербіальних аналітичних дериватів із семантикою безвідносної міри ознаки. У межах поданого пункту дослідження об'єктом уваги є ад'єктивні аналітичні деривати з семантикою безвідносної міри ознаки. У сучасній лінгвістиці наявні студії, присвячені зіставленню засобів вираження семантики безвідносної міри ознаки, наприклад, дисертаційні дослідження Л. О. Дорошенко, А. В. Карабан [34; 49]. Однак, об'єктом спеціального аналізу ще не були інтеграційні та диференційні функції дериваційного аналізмі як властивості ад'єктивних одиниць з семантикою безвідносної міри ознаки на матеріалі англійської та української мов. Необхідність визначення таких функцій зумовлює увагу дослідження до вирішення таких завдань, як виокремити ад'єктивні аналітичні деривати з семантикою безвідносної міри ознаки в системах англійської та української мов, моделювати відповідні СТ і встановити факт наявності відношень диференціації / конкуренції / компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ.

Залучення прийому систематичної випадкової вибірки для виокремлення в системах англійської та української мов аналітичних дериватів з семантикою безвідносної міри ознаки зумовило встановлення факту наявності мовних одиниць, що функціонально наближаються до аналітичних СФ англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи*,

досить, дуже, надто / занадто. Такими мовними одиницями є англ. *mega* й *ultra*. Специфікою локалізації цих одиниць відносно прикметників, чисел значення вони модифікують семантикою безвідносної міри ознаки, є дистантна локалізація відносно ТБ, що виявляється в написанні через дефіс одиниці англ. *ultra* і написанні окремо одиниці англ. *mega*. Оскільки дистантна локалізація відносно ТБ є ознакою аналітичного СФ, то одиниці англ. *mega* й *ultra* можуть бути віднесені до аналітичних засобів вираження семантики безвідносної міри ознаки в англійській мові.

Встановлення остаточного списку аналітичних СФ, які задіяні в процесах творення аналітичних прикметників – назв безвідносної міри ознаки, а саме англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too, ultra, mega*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*, уможливило виокремлення аналітичних ад’єктивних дериватів у джерелах ілюстративного матеріалу англійською та українською мовами. Загальна кількість виокремлених одиниць – 377 одиниць (247 одиниць англійською мовою, 130 одиниць українською мовою). Кількісний розподіл аналітичних ад’єктивів – назв безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Рис. 3.7, Рис. 3.8):

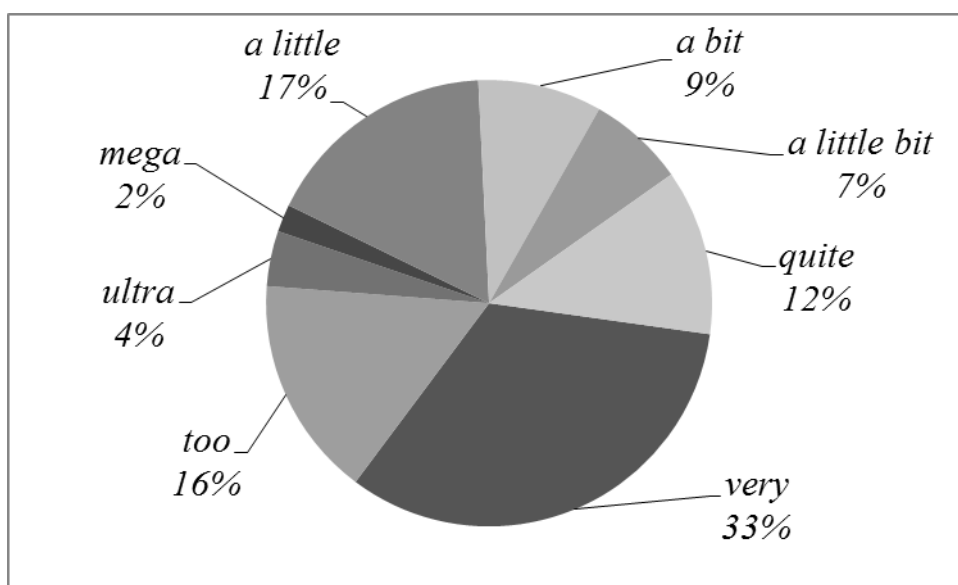

Рис. 3.7 Розподіл аналітичних прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в англійській мові

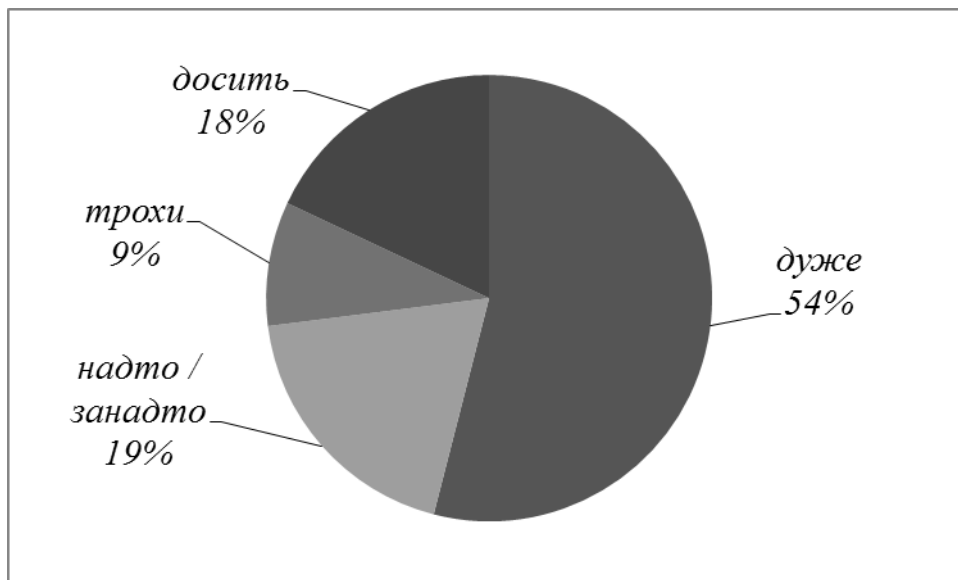

Рис. 3.8 Розподіл аналітичних прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в українській мові

У результаті систематизації виявлених аналітичних ад'єктивних дериватів – назв безвідносної міри ознаки змодельовано десять аналітичних СТ (шість аналітичних СТ в англійській мові, чотири аналітичні СТ в українській мові).

Репертуар аналітичних СТ, за якими творяться аналітичні ад'єктивні деривати з семантикою безвідносної міри ознаки, у досліджуваних мовах може бути репрезентований таким списком:

$$1) \quad \text{АНГЛ.} \left[\frac{\text{Adj (якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adj (недостатній вияв)}}{a \text{ little / a bit / a little bit} + \text{ТБ}} \right]: \textit{sour} \rightarrow a \textit{ little}$$

bit sour;

$$2) \quad \text{АНГЛ.} \left[\frac{\text{Adj (якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adj (надмірний вияв)}}{\textit{mega} + \text{ТБ}} \right]: \textit{popular} \rightarrow \textit{mega}$$

popular;

$$3) \quad \text{АНГЛ.} \left[\frac{\text{Adj (якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adj (достатній вияв)}}{\textit{quite} + \text{ТБ}} \right]: \textit{sad} \rightarrow \textit{quite sad};$$

$$4) \quad \text{АНГЛ.} \left[\frac{\text{Adj (якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adj (надмірний вияв)}}{\textit{too} + \text{ТБ}} \right]: \textit{shy} \rightarrow \textit{too shy};$$

- 5) англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{ultra + ТБ} \right]$: *modest* → *ultra-modest*;
- 6) англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{very + ТБ} \right]$: *beautiful* → *very beautiful*;
- 7) укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{достатній вияв})}{досить + ТБ} \right]$: *привабливий* → *досить привабливий*;
- 8) укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{дуже + ТБ} \right]$: *цікавий* → *дуже цікавий*;
- 9) укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{надто / занадто + ТБ} \right]$: *прискіпливий* → *надто прискіпливий*;
- 10) укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{недостатній вияв})}{трохи + ТБ} \right]$: *засмучений* → *трохи засмучений*.

Виокремлення аналітичних ад'єктивних дериватів із семантикою безвідносної міри ознаки, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на те, що кількісні показники англійської мови є вищими в порівнянні з відповідними показниками української мови. Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не є доказом для трактування функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються.

Визначення функцій дериваційного аналітизму передбачає проведення спостережень за функціонуванням аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються назви безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах. Аналіз засобів поповнення складу назв безвідносної міри ознаки в досліджуваних мовах вказує на те,

що аналітичні СТ співіснують з продуктивними синтетичними СТ¹¹. Таке співіснування виявляється у відношеннях словотвірної синонімії, які об'єднують групи аналітичних і синтетичних СТ. Факт існування синонімічних відношень між цими СТ як зразками творення назв безвідносної міри ознаки не засвідчує наявності між ними відношень конкуренції. Більшість із зазначених СТ має семантичну, формальну або стилістичну специфіку. Тобто, виявлені групи синонімічних аналітичних і синтетичних СТ об'єднані відношеннями семантичної, формальної або стилістичної диференціації (див. Додаток Д).

Семантичну диференціацію синонімічних СТ, за якими творяться ад'єктиви з семантикою безвідносної міри ознаки, ілюструють відношення між аналітичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{too} + ТБ} \right]$ (схема творення назв безвідносної міри ознаки без семантичних ускладнень на зразок англ. *too painful*) і синтетичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{over} + ТБ} \right]$ (схема творення назв безвідносної міри ознаки, ускладнених негативною конотацією, наприклад, англ. *overanxious*).

Прикладом формальної диференціації є відношення між аналітичним СТ укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{недостатній вияв})}{\text{трохи} + ТБ} \right]$ (схема творення стилістично немаркованих прикметників – назв безвідносної міри ознаки, де відсутні обмеження сполучуваності ТБ і СФ, наприклад, укр. *трохи різкий*) і синтетичним СТ укр. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{недостатній вияв})}{ТБ + \text{аст} / \text{ист}} \right]$ (схема творення стилістично немаркованих прикметників – назв безвідносної міри ознаки, де ТБ є обмежена кількість мовних одиниць, зокрема, кольороназви, наприклад, укр. *зеленастий*).

¹¹ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

Відношення стилістичної диференціації демонструють аналітичний СТ англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{mega + TB} \right]$ (схема творення стилістично маркованих прикметників – назв безвідносної міри ознаки, що співвідносяться з просторіччям, наприклад, англ. *mega popular*) і синтетичний СТ англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{super + TB} \right]$ (схема творення стилістично немаркованих прикметників – назв безвідносної міри ознаки на зразок англ. *supersensitive*).

Поza відношеннями диференціації знаходяться такі пари синонімічних

СТ: 1) англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{too + TB} \right]$ і

англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{super + TB} \right]$,

2) англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{ultra + TB} \right]$ і

англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{over + TB} \right]$. Аналіз функціонування

ззначених СТ засвідчує що вони є продуктивними і взаємозамінними схемами творення назв безвідносної міри ознаки. Наведені міркування стосовно співіснування цих ад'єктивних СТ свідчать про те, що відношення між ними можна визначити як конкурентні.

Як потенційно конкурентні можна визначити відношення між

аналітичним СТ англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{very + TB} \right]$ та

синтетичними СТ, які або є непродуктивними, наприклад,

англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{TB + y} \right]$ (модельований дериват –

англ. *yellowy*), або лише опосередковано вказують на семантику безвідносної міри ознаки, наприклад,

англ. $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{TB + ful} \right]$ (модельований дериват –
англ. *darkful*).

Поza межами синонімічних відношень з синтетичними СТ залишається група аналітичних СТ, які є компенсаційними засобами поповнення складу аналітичних прикметників із семантикою високого вияву ознаки в англійській мові, а також безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах (див. Додаток Д). Так, необхідність забезпечити точне вираження семантики достатнього ступеня вияву зумовлена тим, що сема ‘достатній вияв ознаки’ виступає нейтральним семантичним компонентом категорії безвідносної міри ознаки, точкою відліку для групи інших значень категорії. Імпліцитно ця сема присутня в семантичній структурі будь-якої назви ознаки, а тому в синтетичному словотворенні відсутні спеціалізовані засоби її вираження. За необхідності конкретизація семантики достатнього вияву ознаки здійснюється винятково репрезентантами дериваційного аналітизму.

Отже, аналітичні СТ, за якими творяться назви безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах, можуть знаходитися у відношеннях диференціації з синонімічними синтетичними СТ, виступати конкурентними відносно синтетичних СТ засобами поповнення складу номінативних одиниць зазначеної семантики, а також становити компенсаційні ресурси в англійській та українській мовах.

Виявлені особливості функціонування аналітичних СТ дають змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування ад’єктивного дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах. До інтеграційних ознак, які характеризують дериваційний аналітизм прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки в мовах, що досліджуються, належить регулярність актуалізації семантики безвідносної міри ознаки. Такий висновок дає можливість поставити від сумнів віднесеність репрезентантів дериваційного аналітизму до периферійних

явищ в українській мові, де домінантним типом у мові є синтетизм (пор. [4, с. 110]). Диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму як властивості прикметників з семантикою безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах мають кількісний вимір і стосуються репертуару аналітичних СФ, які залучені в процесі творення аналітичних дериватів, чисельності виокремлених аналітичних дериватів і репертуару модельованих аналітичних СТ.

3.3.2 Дериваційний аналітизм як властивість прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки. Визначення функцій дериваційного аналітизму як властивості адвербіальних одиниць із семантикою безвідносної міри ознаки здійснюється поетапно і становить сукупність операцій: 1) виокремити в джерелах ілюстративного матеріалу систему адвербіальних одиниць із семантикою безвідносної міри ознаки; 2) моделювати аналітичні СТ, за якими творяться виокремлені аналітичні деривати; 3) встановити факт наявності відношень диференціації / конкуренції / компенсації між аналітичними СТ та іншими синонімічними продуктивними СТ назв безвідносної міри ознаки, які функціонують у мовах, що досліджуються; 4) виявити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму як властивості адвербіальних одиниць зазначеної семантики.

Залучення прийому систематичної випадкової вибірки для виокремлення з джерел ілюстративного матеріалу англійською та українською мовами аналітичних адвербіальних дериватів з семантикою безвідносної міри ознаки зумовило встановлення факту наявності мовної одиниці, що функціонально наближається до аналітичних СФ англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*. Такою мовною одиницею є англ. *super*. Специфікою локалізації цієї одиниці відносно прислівників, чие значення вона модифікує семантикою безвідносної міри ознаки, є дистантність, що виявляється в

написанні окремо. Оскільки дистантна локалізація відносно ТБ є ознакою аналітичного СФ, то одиниця англ. *super* може бути віднесена до адвербіальних аналітичних СФ безвідносної міри ознаки. Визначення остаточного списку аналітичних СФ, які задіяні в творення аналітичних прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки, а саме англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too, super*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*, уможливорює систематизацію аналітичних адвербіальних дериватів. Загальна кількість одиниць, виявлених у джерелах ілюстративного матеріалу (з дотриманням принципів синхронності та стильової диференціації) – 202 аналітичних прислівника (117 одиниць англійською мовою, 85 одиниць українською мовою). Кількісний розподіл аналітичних прислівників – назв безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Рис. 3.9, Рис. 3.10):

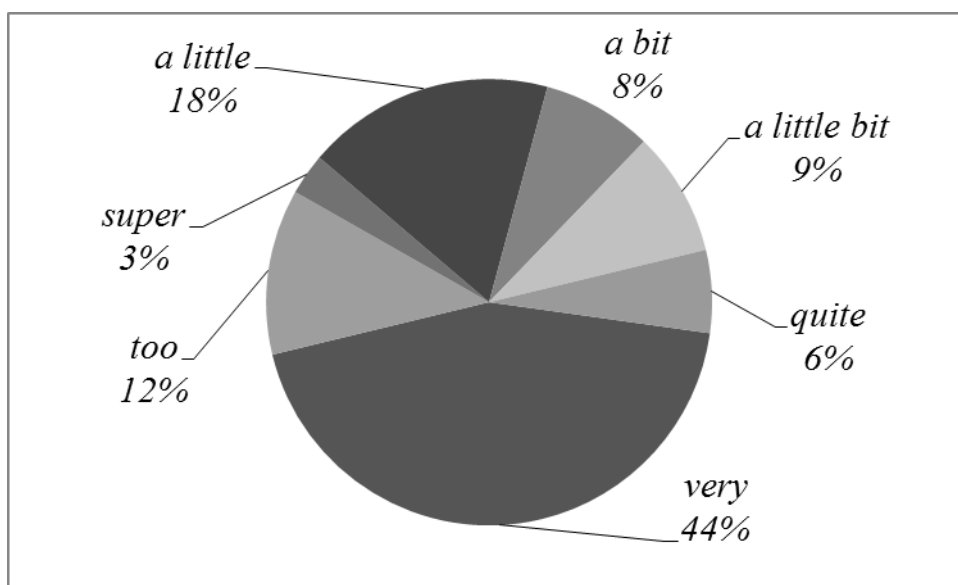

Рис. 3.9 Розподіл аналітичних прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в англійській мові

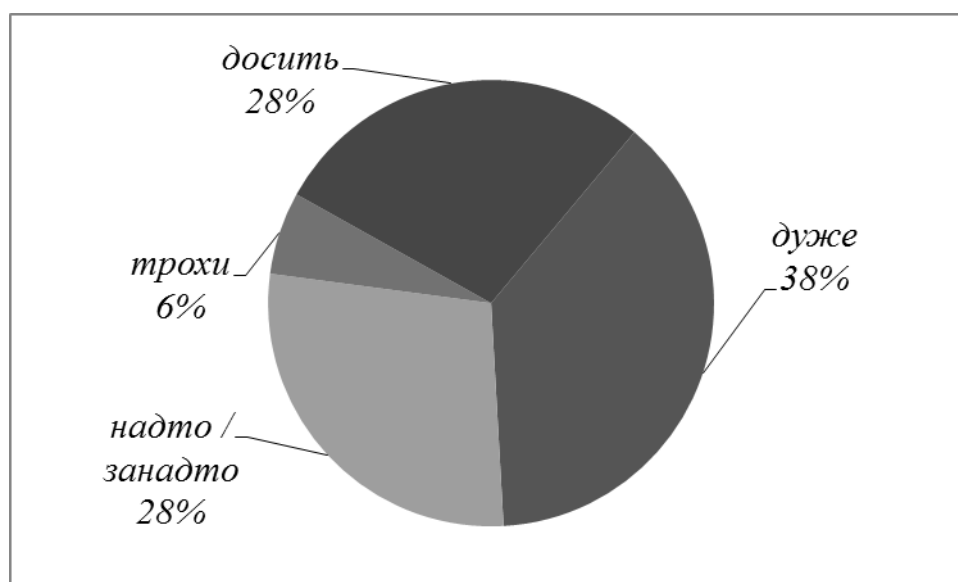

Рис. 3.10 Розподіл аналітичних прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки за аналітичними СФ в українській мові

У результаті систематизації виявлених аналітичних адвербіальних дериватів – назв безвідносної міри ознаки змодельовано дев'ять аналітичних СТ (п'ять аналітичних СТ в англійській мові, чотири аналітичні СТ в українській мові).

Репертуар аналітичних СТ, за якими творяться адвербіальні назви безвідносної міри ознаки, в англійській мові може бути репрезентований таким списком:

1) англ. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{недостатній вияв})}{a\ little / \dots + ТБ} \right]$: *roughly* \rightarrow *a bit*

roughly;

2) англ. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{достатній вияв})}{quite + ТБ} \right]$: *fast* \rightarrow *quite fast*;

3) англ. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{високий вияв})}{very + ТБ} \right]$: *patiently* \rightarrow *very*

patiently;

4) англ. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{високий вияв})}{super + ТБ} \right]$: *quickly* \rightarrow *super quickly*;

5) англ. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{too + ТБ} \right]$: *coldly* \rightarrow *too cold*.

Репертуар аналітичних СТ, за якими творяться адвербіальні назви безвідносної міри ознаки, в українській мові складають такі СТ:

$$1) \text{ укр. } \left[\frac{\text{Adv(якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv(недостатній вияв)}}{\text{трохи+ ТБ}} \right]: \text{ важко} \rightarrow \text{трохи}$$

важко;

$$2) \text{ укр. } \left[\frac{\text{Adv(якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv(достатній вияв)}}{\text{досить+ ТБ}} \right]: \text{ сумлінно} \rightarrow \text{досить}$$

сумлінно;

$$3) \text{ укр. } \left[\frac{\text{Adv(якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv(високий вияв)}}{\text{дуже+ ТБ}} \right]: \text{ весело} \rightarrow \text{дуже весело;}$$

$$4) \text{ укр. } \left[\frac{\text{Adv(якісна ознака)}}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv(надмірний вияв)}}{\text{надто/ занадто+ ТБ}} \right]: \text{ вибагливо} \rightarrow \text{занадто}$$

вибагливо.

Виокремлення адвербіальних дериватів із семантикою безвідносної міри ознаки, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, вказали на те, що кількісні показники англійської мови є несуттєво вищими за відповідні показники української мови. Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не може вважатися незаперечним доказом для трактування природи мовних одиниць, зокрема, функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються. Визначення функцій дериваційного аналітизму передбачає проведення спостережень за функціонуванням аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються назви безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах.

Аналіз засобів поповнення складу назв безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах вказує на те, що аналітичні СТ

співіснують з продуктивними синтетичними СТ¹². Таке співіснування виявляється у відношеннях словотвірної синонімії.

Факт існування синонімічних відношень між виявленими СТ – зразками творення назв безвідносної міри ознаки не означає наявності між ними конкурентних відношень. Більшість із зазначених СТ має семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто, виявлені групи синонімічних аналітичних і синтетичних СТ об'єднані відношеннями диференціації (див. Додаток Е).

Так, семантичну диференціацію синонімічних СТ прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки ілюструють відношення між

аналітичним СТ укр. $\left[\frac{Adv(якісна\ ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(високий\ вияв)}{дуже + ТБ} \right]$ (схема

творення назв безвідносної міри ознаки без семантичних ускладнень, наприклад, укр. *дуже регулярно*) і синтетичним СТ

укр. $\left[\frac{Adv(якісна\ ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(високий\ вияв)}{екстра + ТБ} \right]$ (схема творення стилістично

немаркованих прислівників – назв безвідносної міри ознаки, ускладнених семою ‘винятковий’, наприклад, укр. *екстрарегулярно*).

Прикладом відношень формальної диференціації є відношення між

аналітичним СТ укр. $\left[\frac{Adv(якісна\ ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(надмірний\ вияв)}{надто / занадто + ТБ} \right]$ (схема

творення стилістично немаркованих прислівників – назв безвідносної міри ознаки, наприклад, укр. *вибагливо* → *надто вибагливо*) і синтетичним СТ

укр. $\left[\frac{Adv(якісна\ ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(надмірний\ вияв)}{гіпер + ТБ} \right]$ (схема творення

прислівників, де ТБ виступають переважно прислівники іншомовного походження, наприклад, укр. *гіперреалістично*).

Відношення стилістичної диференціації можуть бути проілюстровані співіснуванням аналітичного СТ

¹² Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{надто/занадто} + ТБ} \right]$ і синтетичного СТ

укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{ультра} + ТБ} \right]$ (схеми творення стилістично

маркованих прислівників – назв безвідносної міри ознаки, що співвідносяться з науковим і публіцистичним стилями, наприклад, укр. *надто широко* і *ультра модно* відповідно).

Поза відношеннями диференціації знаходяться такі пари синонімічних

СТ: 1) укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{недостатній вияв})}{\text{трохи} + ТБ} \right]$ і

укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{недостатній вияв})}{ТБ + \text{увато}} \right]$,

2) укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{надто/занадто} + ТБ} \right]$ і

укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{над} + ТБ} \right]$, спостереження за

функціонуванням яких засвідчують, що вони є продуктивними схемами творення стилістично нейтральних прислівників – назв безвідносної міри ознаки. Наведені міркування стосовно співіснування цих СТ свідчать про те, що відношення між ними можна визначити як конкурентні.

Поза межами синонімічних відношень з синтетичними СТ залишається група аналітичних СТ, які є компенсаційними засобами поповнення складу аналітичних прислівників із семантикою безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах (див. Додаток Е). Так, репрезентанти дериваційного аналітизму – аналітичні СТ

$\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{достатній вияв})}{\text{quite} + ТБ} \right]$ і

$\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{достатній вияв})}{\text{досить} + ТБ} \right]$ є єдиними засобами поповнення

складу прислівників з семантикою достатньої міри вияву ознаки,

аналітичний СТ – $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adv(\text{високий вияв})}{very+TB} \right]$ – прислівників з

семантикою високого вияву ознаки в англійській мові, що і зумовлює віднесення відповідних аналітичних СТ до компенсаційних ресурсів в англійській та українській мовах.

Таким чином, аналітичні СТ, за якими творяться прислівники з семантикою безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах, можуть знаходитися у відношеннях диференціації з синонімічними синтетичними СТ, виступати конкурентними відносно синтетичних СТ засобами поповнення складу дериватів зазначеної семантики, а також становити компенсаційні ресурси досліджуваних мов.

Особливості аналітичних СТ, за якими творяться адвербіальні одиниці з семантикою безвідносної міри ознаки в англійській та українській мовах дають змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в досліджуваних мовах.

До інтеграційних рис, які характеризують дериваційний аналітизм як властивість адвербіальних одиниць з семантикою безвідносної міри ознаки в мовах, що досліджуються, належить регулярність актуалізації семантики безвідносної міри ознаки.

Диференційні риси між функціями дериваційного аналітизму як властивості прислівників безвідносної міри ознаки мають кількісний характер. Так, кількісна перевага показників англійської мови щодо кількості аналітичних СФ, аналітичних дериватів і аналітичних СТ опосередковано вказує на вищу функціональність дериваційного аналітизму як властивості прислівників в англійській мові (у порівнянні з українською мовою).

Фактичний мовний матеріал, який складають аналітичні прислівники з аналізованою семантикою, може бути використаний для кодифікації назв безвідносної міри ознаки лексикографічними виданнями різних типів.

3.3.3 Дериваційний аналітизм як властивість прислівників з семантикою способу дії. Необхідність визначення функцій дериваційного аналітизму як властивості адвербіальних одиниць із семантикою способу дії передбачає виокремлення в системах англійської та української мов аналітичних адвербіальних дериватів відповідної семантики, моделювання аналітичних СТ, за якими творяться такі деривати, а також встановлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації між модельованими аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ.

З'ясування списку аналітичних СФ, що задіяні в процесах творення аналітичних прислівників – назв способу дії, а саме англ. *(in +) way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом*, уможлиблює систематизацію аналітичних дериватів, виявлених у джерелах ілюстративного матеріалу (з дотриманням принципів синхронності та стильової диференціації) у загальній кількості 131 одиниця (з них – 60 одиниць англійською мовою, 71 одиниця українською мовою).

Кількісний розподіл аналітичних прислівників – назв способу дії за аналітичними СФ в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Рис. 3.11, Рис. 3.12):

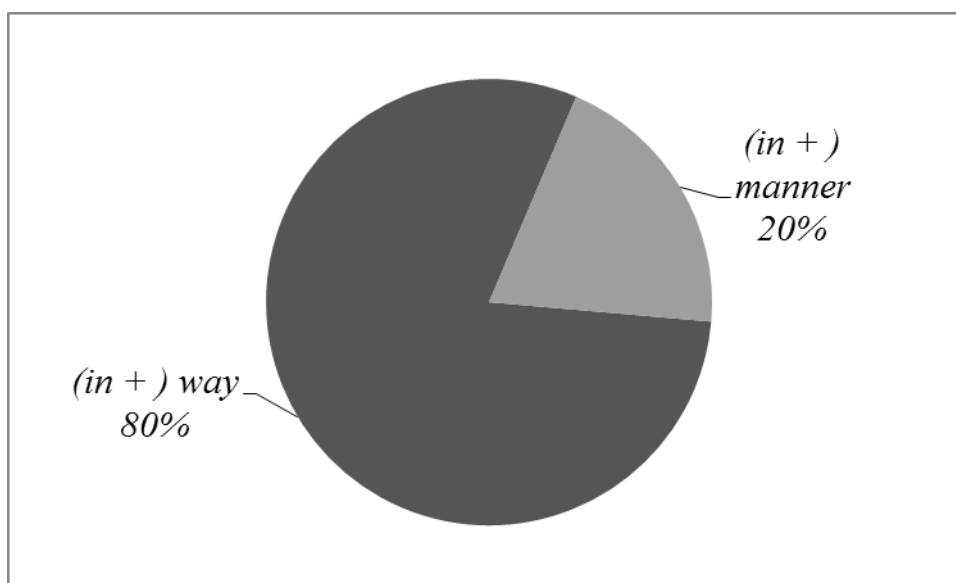

Рис. 3.11 Розподіл аналітичних прислівників з семантикою способу дії за аналітичними СФ в англійській мові

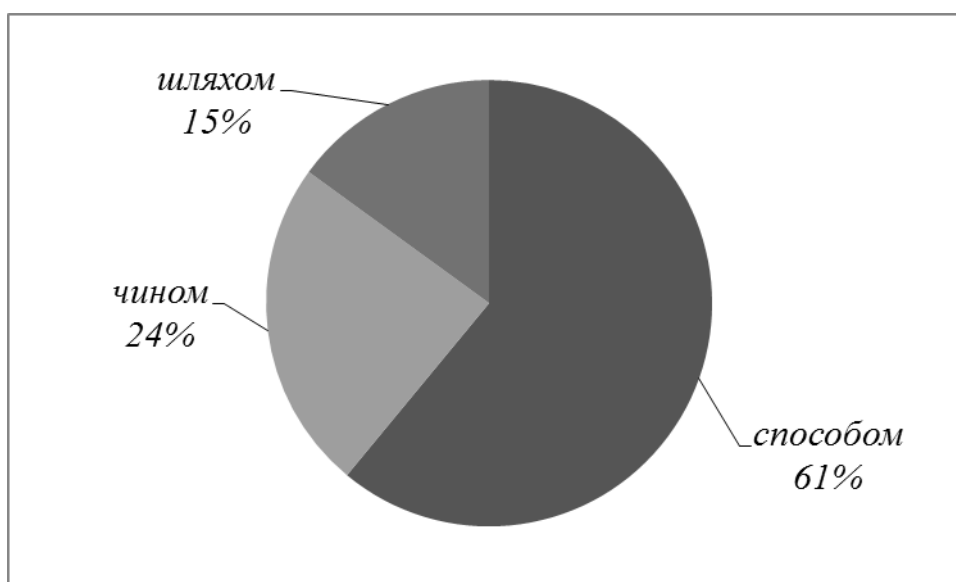

Рис. 3.12 Розподіл аналітичних прислівників з семантикою способу дії за аналітичними СФ в українській мові

У результаті систематизації виявлених аналітичних адвербіальних дериватів – назв способу дії змодельовано п'ять аналітичних СТ (два аналітичні СТ в англійській мові, три аналітичні СТ в українській мові).

Репертуар аналітичних СТ, за якими творяться адвербіальні назви з семантикою способу дії в досліджуваних мовах, може бути репрезентований таким списком:

- 1) англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{in\ a + ТБ\ way} \right]$: *friendly* → *in a friendly way*;
- 2) англ. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{in\ a + ТБ\ manner} \right]$: *provocative* → *in a provocative way*;
- 3) укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{ТБ_{Instr.} + способом} \right]$: *відомий* → *відомим способом*;
- 4) укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{ТБ_{Instr.} + чином} \right]$: *головний* → *головним чином*;
- 5) укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{ТБ_{Instr.} + шляхом} \right]$: *цікавий* → *цікавим шляхом*.

Виокремлення адвербіальних дериватів із семантикою способу дії, а також визначення репертуару аналітичних СТ, за якими творяться такі

деривати, вказали на незначну кількісну різницю в показниках мов, що досліджуються. Однак, з огляду на прийняття думки про те, що кількісні та статистичні показники лише фіксують істотні ознаки мовних явищ [52, с. 30; 35, с. 60; 174, с. 127; 201, с. 45 – 46], чисельність аналітичних дериватів і аналітичних СТ не може вважатися незаперечним доказом для трактування природи мовних одиниць, зокрема, функцій дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються.

З'ясування функцій дериваційного аналітизму передбачає проведення спостережень за функціонуванням аналітичних СТ у комплексі з іншими продуктивними СТ, за якими моделюються адвербіальні деривати із семантикою способу дії в досліджуваних мовах.

Аналіз засобів поповнення складу адвербіальних дериватів із семантикою способу дії в англійській та українській мовах вказує на те, що аналітичні СТ співіснують з продуктивними синтетичними СТ¹³. Таке співіснування виявляється у відношеннях словотвірної синонімії, які об'єднують групи аналітичних і синтетичних СТ в англійській та українській мовах (див. Додаток Ж).

Факт існування синонімічних відношень між виявленими СТ – зразками творення адвербіальних дериватів із семантикою способу дії засвідчує наявність між ними відношень диференціації.

Відношення семантичної диференціації не характерні для синонімічних аналітичних та синтетичних СТ – зразків творення адвербіальних дериватів в англійській та українській мовах.

Прикладом формальної диференціації є відношення між аналітичними

$$\text{СТ} \quad \text{укр.} \left[\frac{\text{Adj}(\text{ознака})}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv}(\text{спосіб дії})}{\text{ТБ}_{\text{Instr.}} + \text{способом}} \right],$$

$$\text{укр.} \left[\frac{\text{Adj}(\text{ознака})}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv}(\text{спосіб дії})}{\text{ТБ}_{\text{Instr.}} + \text{чином}} \right], \quad \text{укр.} \left[\frac{\text{Adj}(\text{ознака})}{\text{ТБ}} \rightarrow \frac{\text{Adv}(\text{спосіб дії})}{\text{ТБ}_{\text{Instr.}} + \text{шляхом}} \right] \quad \text{і}$$

¹³ Ступінь продуктивності СТ визначався за джерелами [8; 61; 96; 162].

синтетичним СТ укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{ТБ + о / е} \right]$. Так, за зазначеними аналітичними СТ творяться деривати без обмежень сполучуваності ТБ і СФ, наприклад, укр. *відомий* → *відомим способом*, *головний* → *головним чином*, *цікавий* → *цікавим шляхом*. У свою чергу, поданий синтетичний СТ є зразком творення дериватів від ТБ – переважно якісних прикметників, або відносних прикметників, що набули якісних ознак, наприклад, укр. *цікаво*, *флегматично*.

Стилістична диференціація може бути проілюстрована відношеннями між аналітичним СТ укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{ТБ_{Instr.} + чином} \right]$ (схема творення стилістично немаркованих прислівників з семантикою способу дії на кшталт укр. *головним чином*) і синтетичним СТ укр. $\left[\frac{Adj(ознака)}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(спосіб дії)}{по + ТБ + ому / ему} \right]$ (схема творення стилістично маркованих прислівників з семантикою способу дії, що співвідносяться з просторіччям, наприклад, укр. *по-простому*).

Щодо відношень конкуренції, то фактичний мовний матеріал мов, що досліджуються, вказав на те, що такі відношення відсутні між СТ – зразками творення прислівників із семантикою способу дії. Тобто, в англійській та українській мовах відсутні продуктивні словотворчі засоби, які є еквівалентами аналізованих аналітичних СТ. Центральні позиції аналітичних СТ, за якими творяться прислівники з семантикою способу дії в англійській мові, пояснюються впливом фактора міжчастиномовної омонімії, яка є типовою ознакою сучасної англійської мови, як стверджує J. P. Blevins [142, с. 528]. У той час, коли аналітичні СФ англ. *(in a) + way, manner* задіяні лише в словотворення адвербіальних одиниць, наприклад, англ. *in a positive way, in a polite manner*, єдиний високопродуктивний синтетичний СФ англ. *-ly* виступає словотворчим засобом для поповнення

складу як адвербіальних одиниць на зразок англ. *softly*, так і ад'єктивних одиниць, наприклад, англ. *daily, early, elderly, friendly, lovely, holy, lively*.

Компенсаційні відношення не характерні для СТ з аналізованою семантикою в жодній з мов, що досліджуються.

Встановлені особливості співіснування аналітичних СТ та інших продуктивних СТ, які є зразками творення адвербіальних дериватів з семантикою способу дії, вказують на наявність ряду інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму як властивості адвербіальних одиниць в англійській та українській мовах.

Інтеграційною ознакою функціонування адвербіального дериваційного аналітизму є те, що аналітичні СТ, за якими творяться назви способу дії, співіснують з продуктивними синтетичними СТ. Окрім цього, як в аналітичній англійській мові, так і в синтетичній українській мові, аналітичні СТ знаходяться лише у відношеннях диференціації з синонімічними СТ, тобто відношення конкуренції та компенсації не є типовими для аналітичних СТ, за якими творяться прислівники з семантикою способу дії.

Диференційні ознаки виявів дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, стосуються незначної різниці між виявленими аналітичними дериватами та модельованими аналітичними СТ в українській мові (на противагу англійській мові).

Виявлений діапазон функціонування дериваційного аналітизму як властивості адвербіальних одиниць сприяє об'єктивному баченню процесів номінації в англійській та українській мовах.

Отже, результати встановлення особливостей функціонування дериваційного аналітизму як властивості ад'єктивних і адвербіальних номінативних одиниць зумовили наявність поданих нижче висновків.

1. З'ясування репертуару ад'єктивних аналітичних дериватів у загальній кількості 377 одиниць, а також адвербіальних аналітичних дериватів у загальній кількості 333 одиниць дало змогу

моделювати групу ад’єктивних аналітичних СТ (всього: десять одиниць) і адвербіальних аналітичних СТ (всього: чотирнадцять одиниць). Кількісний розподіл аналітичних СТ за їх участю в поповненні аналітичних дериватів в англійській та українській мовах можна репрезентувати в такий спосіб (див. Табл. 3.3):

Таблиця 3.3

Кількісні показники функціональності ад’єктивного та адвербіального дериваційного аналітизму

Частина мови	Актуалізована сема	Чисельність СТ (чисельність аналітичних дериватів)	
		англ.	укр.
Adj	‘безвідносна міра ознаки’	6 (247)	4 (130)
Adv	‘безвідносна міра ознаки’	5 (117)	4 (85)
	‘спосіб дії’	2 (60)	3 (71)
	Всього:	13 (424)	11 (286)

З’ясовано, що кількість аналітичних прикметників / прислівників і аналітичних СТ в англійській мові суттєво не відрізняється від відповідних показників української мови.

2. Аналітичні СТ – зразки творення прикметників і прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки, а також прислівників з семантикою способу дії співіснують з синонімічними продуктивними синтетичними СТ в англійській та українській мовах.

3. У результаті спостережень за зазначеними групами синонімічних СТ встановлено, що, як правило, ці СТ мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто знаходяться у відношеннях диференціації.

4. У відношеннях конкуренції задіяні два аналітичні СТ в англійській мові, за якими творяться прикметники з семантикою безвідносної міри ознаки. Щодо творення прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки, то два аналітичні СТ в українській мові, за

якими творяться зазначені мовні одиниці, знаходяться у відношеннях конкуренції з їх синтетичними корелятами.

5. Компенсаційними засобами поповнення складу прикметників у мовах, що досліджуються є аналітичні СТ – зразки творення прикметників з семантикою високого вияву ознаки в англійській мові, а також аналітичні СТ – зразки творення прикметників з семантикою достатнього вияву ознаки в англійській та українській мовах. Ці СТ є єдиними продуктивними засобами поповнення складу номінативних одиниць з відповідною семантикою. Щодо функцій компенсації в прислівникових СТ, то її виконують аналітичні СТ, за якими творяться мовні одиниці з семантикою достатньої міри вияву ознаки в усіх мовах, що досліджуються, а також з семантикою високого вияву ознаки в англійській мові.

Виявлені інтеграційні та диференційні ознаки у функціонуванні дериваційного аналітизму як властивості прикметників та прислівників з семантикою безвідносної міри ознаки, а також прислівників з семантикою способу дії сприяють об'єктивному баченню процесів номінації в англійській та українській мовах.

Висновки до розділу 3

Аналіз функціонування аналітичних СТ – зразків творення іменників, дієслів, прикметників і прислівників англійською та українською мовами дав змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в зазначених мовах.

До інтеграційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах належать:

1. У субстантивній підсистемі:

– Здатність компенсувати функції синтетичних словотворчих засобів. Така компенсація виявляється в тому, що аналітичні СТ осіб, неосіб, локацій є засобом заповнення словотвірних лакун, що виникають у результаті нерегулярності синтетичних СТ з тотожною семантикою, наприклад, укр. *токар* → (*токарівна* «донька токаря») → *жінка-токар*.

– Здатність компенсувати як міжчастиномовну омонімію синтетичних словотворчих засобів, так і омонімію в межах однієї частини мови. Так, наприклад, аналітичний СФ англ. *house* долає міжчастиномовну омонімію синтетичного СФ англ. *-ary / -ory / -ry*, який є не тільки засобом актуалізації семи 'локація' в іменниках, а і продуктивним словотворчим засобом творення прикметників, пор. англ. *beer house* і *beery*. Прикладом компенсації омонімії в межах однієї частини мови є функціонування аналітичних СТ, за якими творяться назви осіб жіночої статі від назв осіб. Так, аналітичний СФ укр. *жінка* долає омонімію продуктивних синтетичних СФ на кшталт укр. *-к-*, що залучений у словотворення назв осіб і назв предметів за дією, відносною ознакою і т.д., пор. укр. *іспанка* (надзвичайно тяжка форма грипу) – *жінка-іспанка*.

– Однозначність вираження семантики статі. Необхідність такого однозначного вираження зумовлена використанням іменників з імплікованою семою чоловічої статі для позначення осіб як жіночої, так і чоловічої статі, наприклад, англ. *teacher*, укр. *викладач*. Таке використання

суперечить принципу максимально точного вираження інформації і зумовлює актуалізацію аналітичних словотворчих засобів.

– Супротив розширенню функцій дериваційного аналітизму. Такий супротив виявляється в тому, що лише поодинокі субстантивні аналітичні деривати кодифікуються лексикографічними джерелами. Обмежена кодифікація аналітичних дериватів для позначення осіб, неосіб і локацій у лексикографічних джерелах зумовлена мовною політикою гендерного паритету, а також стилістичними нормами англійської та української мов.

2. У дієслівній підсистемі: зв'язок і з синтаксичним рівнем мовної структури, що виявляється в здатності синтаксису виступати постійним джерелом для поповнення складу аналітичних СФ.

3. В ад'єктивній та адвербіальній підсистемах: регулярність актуалізації семантики безвідносної міри ознаки аналітичними словотворчими засобами.

Диференційні ознаки, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, мають якісний та кількісний виміри.

Якісна різниця між функціонуванням дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах полягає в охопленні дериваційним аналітизмом в англійській мові ширшого репертуару ТБ, що засвідчує самотність дериваційного аналітизму в англійській мові та його допоміжний характер в українській мові. Диференційною ознакою функцій дериваційного аналітизму дієслів в англійській та українській мовах є також типологічна віднесеність синонімічних СТ. Аналітичні СТ в англійській мові співіснують з продуктивними синтетичними й аморфними СТ, у той час, як в українській мові аналітичні СТ знаходиться у відношеннях диференціації та конкуренції лише з синтетичними СТ. Диференційною ознакою, що характеризує функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, є зв'язок з морфологічним рівнем в

українській мові. По-перше, такий зв'язок полягає в здатності аналітичних СФ – носіїв семантики надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальності модифікувати значення ТБ грамемами доконаного / недоконаного виду. Зазначена здатність є вагомим чинником підтримки активності дериваційного аналітизму в українській мові, оскільки в цій мові існує необхідність диференційовано репрезентувати грамеми виду двовидових дієслів. По-друге, взаємодія між морфологічним рівнем та виявами дериваційного аналітизму виявляється в адаптуванні української мови невідмінюваних іменників на кшталт укр. *майя, какаду* тощо.

Кількісна різниця між показниками дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах полягає в чисельності аналітичних СФ, аналітичних дериватів і модельованих аналітичних СТ. Розподіл виявлених аналітичних дериватів у загальній кількості 2064 одиниці за 216 аналітичними СТ можна репрезентувати в такий спосіб (див. табл. 3.4)

Таблиця 3.4

Кількісні показники функціональності дериваційного аналітизму

Частина мови	Актуалізована сема	Чисельність СТ (чисельність аналітичних дериватів)	
		англ.	укр.
N	‘особа’	26 (308)	2(62)
	‘неособа’	4 (109)	2 (86)
	‘локація’	7 (123)	10 (57)
V	‘надання ознаки’	1 (42)	2 (15)
	‘набуття ознаки’	2 (84)	2 (43)
	‘процесуальність’	42 (259)	92 (166)
Adj	‘безвідносна міра ознаки’	6 (247)	4 (130)
Adv	‘безвідносна міра ознаки’	5 (117)	4 (85)
	‘спосіб дії’	2 (60)	3 (71)
Всього:		95 (1349)	121 (715)

Основні положення розділу опубліковано в таких працях автора: «Функції аналітичного словотвору іменників в аналітичних і синтетичних мовах» [119], «Типологічно протиставлені словотвірні типи категорії *nomina loci*» [117], «Аналітичне дієслівне словотворення як засіб поповнення складу номінативних одиниць [21], «Ознаки аналітизму в прикметниковому словотворенні» [114], «Adverbial Analytic Derivation: Functional Approach» [165].

ВИСНОВКИ

Одним з можливих аспектів вивчення виявів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні є зіставний аналіз інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму. Такий аналіз реалізовано в межах поданого дисертаційного дослідження на матеріалі англійської та української мов.

Для сучасного мовознавства визнання аналітизму типологічною властивістю, що співвідноситься з різними рівнями мовної структури, і зокрема, морфемно-дериваційним рівнем, має аксіоматичний характер, як засвідчують роботи І. Р. Вихованця, З. М. Волоцької, К. Г. Городенської, О. А. Дубової, В. М. Нікітєвича, В. С. Сидорця. Однак, не зважаючи на зазначену аксіоматичність, послідовний аналіз дериваційного аналітизму тривалий час залишався нереалізованим лінгвістичним завданням з огляду на групу факторів. До цих факторів належать суперечливі уявлення про слово в мовах світу, дериватологічна традиція аналізувати винятково суцільнооформлені деривати, наявність значної кількості словотвірних одиниць, що можуть бути залучені в зіставне дослідження морфемно-дериваційного рівня, увага більшості зіставних досліджень зі словотвору до аналізу ізольованих словотвірних явищ без комплексного їх опису, відсутністю сталої практики застосування уніфікованого за змістом і обсягом понять *аналітизм* і *синтетизм* до одиниць морфемно-дериваційного рівня як у вітчизняній дериватології, так і в зарубіжній дериватології. Відсутність єдиних теоретико-методологічних засад дослідження аналітизму на морфемно-дериваційному рівні спричинила численні якісні та кількісні непослідовності при віднесенні мовних одиниць до репрезентантів дериваційного аналітизму.

Необхідність створення теоретико-методологічної бази для зіставного аналізу інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму зумовила увагу до вирішення таких завдань, як

встановити аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури; з'ясувати критерії виокремлення аналітичних дериватів, що визнаються дієвими в сучасній лінгвістиці, а також розробити алгоритм функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму.

Встановлення аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури розпочато з визначення змісту та обсягу поняття *дериваційний аналітизм*, який визнано типологічною властивістю мови, що маніфестована одиницями морфемно-дериваційного рівня, структура яких складається з дистантно локалізованих носіїв основного і словотвірного значень. Таке тлумачення поняття *дериваційний аналітизм* стало основою для виокремлення аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури.

Зазначеному виокремленню передувало упорядкування традиційних одиниць дериватології відповідно до структурних критеріїв: *співвідношення плану змісту та плану вираження і ступінь конкретності матеріальної репрезентації мовної одиниці*.

З'ясування структурних типів мовних одиниць, якими традиційно оперують у дериватології, вказало на те, що зазначені мовні одиниці становлять систему, що складається з однопланових та двопланових словотвірних одиниць. До однопланових словотвірних одиниць належать словотвірний спосіб і словотвірна модель (репрезентанти плану вираження), а також словотвірна категорія (репрезентант плану змісту). Двопланові одиниці представлені СФ, словотвірною парою, словотвірною парадигмою, словотвірним гніздом, словотвірним ланцюжком (одиниці аспекту спостереження) і СТ (одиниця абстрактного аспекту).

Визнання СТ одиницею абстрактного аспекту зумовило важливість розробки графічної репрезентації цієї мовної одиниці. Графічну репрезентацію СТ в межах дослідження змодельовано у вигляді формули:

$\left[\frac{AB}{C} \rightarrow \frac{I(\Phi)}{F} \right]$, яка містить такі елементи: 1) квадратні дужки, які позначають межі СТ; 2) символ « \rightarrow », що демонструє напрямок деривації від ТБ до деривата; 3) чисельник, де вказано семантичну структуру СТ, а саме частиномовну належність ТБ і деривата (через залучення умовних позначок *N*, *V*, *Adj*, *Adv* і т.д., див. перелік умовних позначень) і актуалізовані семи; 4) знаменник, у якому фіксується формальна структура СТ через зазначення ТБ і СФ. Запропоноване графічне зображення СТ відображає особливість формально-семантичної структури цієї одиниці дериватології і має потенціал для комплексного узагальнення дериватів (на противагу описам окремих ТБ і СФ), ґрунтуючись на послідовних методологічних засадах.

Зафіксовані в графічній репрезентації істотні ознаки словСТ, а саме належність до одиниць-конструктів, за якими творяться деривати певної частиномовної належності, фактично корелюють з істотними ознаками сумірної одиниці для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня. Відповідно до цього, правомірним є визнання СТ основою для зіставлення словотвірних систем у цілому, а також функціонування дериваційного аналітизму зокрема.

Проаналізувавши зміст та обсяг понять *аналітизм* і *словотвірний тип*, а також суміжних понять, сформульовано терміни на позначення репрезентантів дериваційного аналітизму. Такими одиницями визнано:

1) *аналітичні СТ* – одиниці-конструкти, за якими творяться аналітичні деривати;

2) *аналітичні деривати* – словотвірні одиниці, семантична структура яких складається з основного і словотвірного значень, а формальна – з ТБ й аналітичного СФ;

3) *аналітичні СФ* – найменші у формальному та семантичному відношенні словотвірчі засоби або сукупність засобів, що локалізуються дистантно відносно ТБ.

Виокремлені поняття про аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні, а саме аналітичний СТ, аналітичний дериват і аналітичний СФ, стали основою для перевірки ефективності критеріїв, що пропонуються в сучасній лінгвістиці для розмежування аналітичних дериватів та ізоморфних одиниць інших мовних рівнів. Такими критеріями є відсутність експресивності; відтворюваність; можливість утворення дериватом власної словозмінної парадигми; наявність перекладного суцільнооформленого еквівалента; наявність суцільнооформленого еквівалента в мові оригіналу; позиційна закріпленість компонентів формальної структури; наявність подільної структури, репрезентованої функціонально диференційованими елементами; обмежена дистрибуція компонентів словотвірної одиниці.

Зазначені критерії перевірено на факт можливості їх застосування для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць, а саме фразеологізмів, аналітичних форм слова і словосполучень на матеріалі англійської та української мов.

У результаті такої перевірки встановлено неможливість застосування виявлених критеріїв для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць з огляду на фактичний мовний матеріал та / або суперечливий характер виявлених критеріїв. Негативні результати аналізу критеріїв, що визнаються в сучасній лінгвістиці достатніми для відмежування аналітичних дериватів від ізоморфних одиниць, зумовили подальший пошук методологічних засад для зіставного опису дериваційного аналітизму у функціональному аспекті.

Необхідність створення методики для послідовного вивчення дериваційного аналітизму зумовила звернення до положення про тотожність аналітичних дериватів та традиційних одиниць аналізу в дериватології – суцільнооформлених дериватів за структурними (семантична подільність на основне лексичне і словотвірне значення; формальна подільність на ТБ і СФ) і функціональними (здатність виражати

відношення словотвірної мотивації та похідності) ознаками. Єдиною диференційною ознакою синтетичних і аналітичних дериватів визнано графічне оформлення: у той час, як суцільнооформлені деривати характеризуються компактною локалізацією ТБ і СФ, для аналітичних дериватів істотною ознакою є дистантна локалізація компонентів формальної структури, а саме ТБ й аналітичного СФ.

З'ясовані ознаки аналітичних дериватів використано для створення алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Такий алгоритм передбачає три етапи, під час яких встановлюються 1) система аналітичних дериватів (шляхом аналізу мовних одиниць на відповідність структурі, графічному оформленню і функціям аналітичного деривата); 2) репертуар аналітичних СТ, за якими творяться виявлені аналітичні деривати; 3) відношення диференціації, конкуренції, компенсації між аналітичними СТ та іншими продуктивними СТ. Кінцевою метою розробленого алгоритму є встановлення інтеграційних та диференційних функцій дериваційного аналітизму на матеріалі типологічно різних мов шляхом залучення єдиної несуперечливої методики. Апробація запропонованого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму становила методологічну базу поданого дисертаційного дослідження і є особистим внеском автора в з'ясування закономірностей співіснування дериваційного аналітизму з репрезентантами інших типологічних властивостей у межах морфемно-дериваційного рівня в мовах, де домінантними типами в мові є аналітизм (англійська мова) і синтетизм (українська мова). Поетапний функціонально-зіставний опис дериваційного аналітизму забезпечується залученням традиційних прийомів лінгвістичного аналізу, а саме: прийому компонентного аналізу структурного методу, прийому аналізу безпосередніх складників структурного методу, прийому внутрішньої інтерпретації описового методу, а також прийому перефразування трансформаційного методу.

Відповідно до розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму, першим етапом зіставного дослідження інтеграційних та диференційних функцій дериваційного аналітизму стало встановлення системи аналітичних дериватів. У результаті перевірки одиниць, що визнаються аналітичними дериватами в сучасній лінгвістиці, виокремлено такі групи одиниць, що відповідають істотним ознакам поняття *аналітичний дериват*: (у субстантивній системі) назви осіб, неосіб і локацій на зразок англ. *female killer*, *he-goat*, *grave yard*, укр. *жінка-таксист*, *самець леопарда*, *дім кави*; (у дієслівній системі) назви дії за наданою ознакою, назви дії за набутою ознакою і назви дії з семантикою узагальненої процесуальності, наприклад, англ. *make white*, *provide standardization*, укр. *робитися сумним*, *завдавати шкоди*; (в ад'єктивній системі) назви безвідносної міри ознаки на кшталт англ. *a little funny*, укр. *дуже потішний*, *надто прискіпливий*; (в адвербіальній системі) назви безвідносної міри ознаки, наприклад, англ. *a little slowly*, укр. *надто / занадто* привабливо, і назви способу дії на зразок англ. *in a different manner*, укр. *дивним чином*.

Встановлені групи аналітичних дериватів є фактичним мовним матеріалом для моделювання аналітичних СТ – репрезентантів дериваційного аналітизму з субстантивною, дієслівною, ад'єктивною і адвербіальною частиномовною належністю в англійській та українській мовах. Репертуар модельованих аналітичних СТ систематизовано у вигляді списків і проаналізовано на факт наявності відношень диференціації, конкуренції, компенсації з продуктивними СТ – носіями інших типологічних властивостей, а саме синтетизму та аморфізму в додатках дисертаційного дослідження.

Встановлено, що співіснування аналітичних СТ з іншими продуктивними СТ виявляється у відношеннях словотвірної синонімії. У результаті спостережень за зазначеними групами СТ встановлено, що, як правило, факт існування синонімічних відношень між цими одиницями

засвідчує наявність між ними відношень диференціації. Так, більшість виявлених СТ мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку: у відношеннях диференціації з субстантивними синтетичними СТ знаходяться двадцять два субстантивні аналітичні СТ в англійській мові та десять аналітичних СТ – в українській мові (від загальної кількості субстантивними аналітичних СТ – шістдесят одиниць). Відношення конкуренції встановлюються між обмеженою кількістю синонімічних СТ, що пояснюється універсальним мовним принципом уникання абсолютних дублетів. Не є типовою для дериваційного аналітизму і функція компенсації, коли аналітичні СТ виступають єдиним продуктивним засобом поповнення складу дериватів визначеної семантики. Таким чином, основною функцією дериваційного аналітизму як в аналітичній (за домінантним типом у мові) англійській мові, так і в синтетичній (за домінантним типом у мові) українській мові є функція семантичної, формальної та стилістичної диференціації. Порівняно з засобами синтетичного чи аморфного словотворення, аналітичні словотворчі засоби не знаходяться під дією обмежень сполучуваності ТБ і СФ, є переважно стилістично немаркованими і забезпечують однозначність вираження семантики особи, неособи, локативності, надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальної семантики, семантики безвідносної міри ознаки і способу дії.

Результати систематизації та аналізу аналітичних СТ (у комплексі з СТ – носіями інших типологічних властивостей, а саме синтетизму та аморфізму) дали змогу встановити кількісні та якісні виміри інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Інтеграційними ознаками, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, є п'ять ознак: 1) здатність долати як міжчастиномовну омонімію синтетичних словотворчих засобів, так і омонімію в межах однієї частини мови;

2) можливість однозначного вираження семантики особи, неособи, локативності, надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальної семантики, семантики безвідносної міри ознаки і способу дії; 3) зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури; 4) супротив розширенню функціонального діапазону дериваційного аналітизму; 5) компенсація нерегулярності синтетичних словотворчих засобів.

Здатність долати міжчастиномовну омонімію синтетичних словотворчих засобів може бути продемонстрована аналітичним СФ англ. *house* у межах аналітичного СТ англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+house} \right]$, який забезпечує однозначність вираження локативної семантики в одиницях на кшталт англ. *beer house* (на протипагу синтетичному СТ $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ+ary/ery/ry} \right]$, який не тільки актуалізує сему 'локація', але і функціонує як продуктивний засіб творення прикметників від іменників і дієслів, пор. іменник англ. *forestry* і прикметник англ. *beery*). Прикладом компенсації омонімії в межах частини мови є функціонування аналітичних СТ, за якими творяться назви осіб жіночої статі від назв осіб. Так, аналітичний СФ укр. *жінка* в межах аналітичного СТ укр. $\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{жінка + ТБ} \right]$ долає омонімію продуктивного синтетичного СФ укр. -к-, що залучений у словотворення назв осіб і назв предметів за дією, відносною ознакою і т.д., пор. укр. *іспанка* (надзвичайно тяжка форма грипу) – *жінка-іспанка*, а також синтетичного СФ укр. -иц-, який є засобом словотворення назв осіб і назв предметів за відносною ознакою, зменшеністю і т.д., наприклад, укр. *гірчиця*, *теплиця*, *водиця*, *сестриця*.

Однозначність вираження семантики особи, неособи, локативності, надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальної семантики, семантики безвідносної міри ознаки і способу дії в англійській та українській мовах аналітичними словотвірними одиницями сприяє

максимально точній передачі інформації. Наприклад, у субстантивній підсистемі необхідність однозначного вираження семантики статі зумовлена традицією використання іменників з імплікованою семою чоловічої статі для позначення осіб як жіночої, так і чоловічої статі, наприклад, англ. *teacher*, укр. *викладач*. Функціонування аналітичних субстантивних СТ також забезпечує актуалізацію сем ‘установа’, ‘торгівельний заклад’ шляхом залучення аналітичних СФ англ. *house* і укр. *дім*. В ад’єктивній та адвербіальній підсистемах необхідність однозначного вираження семантики достатнього вияву ознаки пов’язана з тим, що сема ‘достатній ступінь вияву ознаки’ виступає нейтральним семантичним компонентом категорії безвідносної міри ознаки та імпліцитно присутня в семантичній структурі будь-якої назви ознаки, а тому в синтетичному словотворенні відсутні спеціалізовані засоби її вираження.

Зв’язок з синтаксичним рівнем мовної структури виявляється в здатності синтаксису поповнювати список аналітичних словотворчих формантів. Так, усі аналітичні дієслівні деривати етимологічно пов’язані з іменними присудками. З огляду на те, що формування класу аналітичних дериватів хронологічно передувало формуванню їхніх синтетичних корелятивів, дериваційний аналітизм характеризується високим рівнем функціональності, тобто, аналітичні словотвірні типи постають як універсальні засоби поповнення дієслів, позбавлені семантичних ускладнень, формальних обмежень та стилістичної маркованості.

Супротив розширенню функціонального діапазону дериваційного аналітизму визначається мовною політикою гендерного паритету, відсутністю традицій кодифікації аналітичних дериватів лексикографічними джерелами, а також стилістичними нормами сучасних англійської та української мов.

Компенсація нерегулярності синтетичних словотворчих засобів з тотожною семантикою може бути проілюстрована одиницями укр. *токар* → (*токарівна* «донька токаря») → *жінка-токар*.

Диференційні ознаки, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, мають кількісний та якісний виміри.

Зіставлення кількісних показників функціонування дериваційного аналітизму в досліджуваних мовах свідчить про те, що різниця в чисельності аналітичних словотвірних типів у цих мовах є незначною. У свою чергу, кількість аналітичних дериватів в англійській мові суттєво перевищує відповідні кількісні показники української мови. Такі результати кількісного упорядкування аналітичних дериватів за аналітичними словотвірними типами опосередковано свідчить про вищу (порівняно з українською мовою) продуктивність аналітичних словотвірних типів в англійській мові.

Водночас, при кількісному зіставленні функціонального діапазону дериваційного аналітизму з відповідним діапазоном дериваційного синтетизму очевидною є периферійність аналітизму на морфемно-дериваційному рівні як англійської, так і української мов. Зазначена периферійність виявляється в тому, що дериваційний аналітизм функціонує як засіб поповнення відносно незначної кількості номінативних одиниць окремих семантичних груп (у порівнянні з дериваційним синтетизмом) в обох досліджуваних мовах. Тобто, кількісні показники функціональності дериваційного аналітизму свідчать про те, що домінування аналітизму на морфологічному рівні, характерне для англійської мови, не зумовлює його домінуючі позиції на морфемно-дериваційному рівні.

Якісний вимір диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах стосується таких ознак: 1) залучення дериваційним аналітизмом в англійській мові ширшого

списку твірних баз (наприклад, аналітичні словотвірні типи, за якими творяться назви локацій в англійській мові, використовують твірні бази – не лише назви об'єктів дії, суб'єктів дії і дії, що є типовим для української мови, а і назви якісних ознак і засобів дії); 2) співіснування аналітичних словотвірних типів в англійській мові з продуктивними синтетичними та аморфними словотвірними типами, а в українській мові – винятково з синтетичними словотвірними типами; 3) зв'язок з морфологічним рівнем мовної структури в українській мові. Особливо яскраво зв'язок між дериваційним аналітизмом та явищами морфологічного рівня мовної структури в українській мові прослідковується в здатності аналітичних словотворчих формантів – носіїв семантики надання і набуття ознаки, а також узагальненої процесуальності модифікувати значення твірних баз грамамими доконаного / недоконаного виду в українській мові, де існує необхідність диференційовано репрезентувати грамами виду двовидових дієслів. Окрім того, дериваційний аналітизм є засобом адаптації невідмінюваних іменників – виявів аморфізму на зразок укр. *майя* в українській мові. Система української мови демонструє тенденцію до протидії аморфізму, що знаходить вираження в стимулюванні аналітизму як типологічної властивості, онтологічно «ближчій» (в порівнянні з аморфізмом) для синтетичної української мови.

Виявлені інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму сприяють об'єктивному тлумаченню природи морфемно-дериваційного рівня крізь призму теорії аналітизму через уточнення положення про те, що одиниці з дистантною локалізацією компонентів формальної структури можуть бути як вихідною твірною базою, так і результатом словотвірних процесів.

Перспективи дослідження дериваційного аналітизму вбачаються в апробації розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу на матеріалі інших слов'янських та германських мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатов В. М. Историческое развитие типологии до середины XX века / В. М. Алпатов // Материалы Третьей конференции по типологии и грамматике для молодых исследователей. – СПб. : Нестор–История, 2006. – С. 171 – 173.
2. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В. Д. Аракин. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
3. Балтова Ю. Рабочая модель для сопоставительного исследования близкородственных языков / Ю. Балтова // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков / [отв. ред. Г. П. Нешименко]. – М. : Наука, 1987. – С. 5 – 10.
4. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 335 с.
5. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка / М. Я. Блох. – М. : Высш. шк., 1983. – 383 с.
6. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філол. наук : спец 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Бойченко. – К., 2002. – 18 с.
7. Бондарь Н. А. Словообразование в современном русском языке / Н. А. Бондарь. – Нежин : Вид-во НДПУ ім. Гоголя, 2003. – 52 с.
8. Бортничук Е. Н., Василенко И. В., Пастушенко Л. П. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко. – К. : Вища школа, 1988. – 262 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2007. – 1736 с.
10. Вениери Т. Ю., Скворцова О. Н. Пути развития аналитических словосочетаний типа «глагол общего значения + отвлеченное имя

существительное» во французском языке / Т. Ю. Вениери, О. Н. Скворцова // Проблемы лексикологии и грамматики (материалы симпозиума «Аналитические конструкции в лексике») / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск : МПИИЯ, 1967. – С. 115 – 125.

11. Виноградов А. Теоретические основы контрастивного изучения словообразования / А. Виноградов // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Філологія. – 2008. – № 19. – С. 8 – 13.

12. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / [под ред. Г. А. Золотовой]. – М. : Рус. яз., 2001. – 720 с.

13. Вихованець І. Р. Аналітизм / І. Р. Вихованець // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 23 – 24.

14. Вихованець І. Р. Синтетизм / І. Р. Вихованець // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 596 – 597.

15. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська / [за ред. І. Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

16. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.

17. Волоцкая З. М. К выработке методики сопоставительного исследования номинативной деривации в славянских языках (на материале семантической категории локативных номинаций) / З. М. Волоцкая // Вопросы словообразования и номинативной номинации в славянских языках / [отв. ред. В. М. Никитевич]. – Гродно : Изд-во Гродн. гос. ун-та, 1982. – С. 3 – 14.

18. Волоцкая З. М. К сопоставительному изучению языков на словообразовательном уровне (на материале семантической категории локативных номинаций) / З. М. Волоцкая // Сопоставительное изучение

словообразования славянских языков / [отв. ред. Г. П. Нецименко]. – М. : Наука, 1987. – С. 20 – 26.

19. Воронцова А. В., Панов М. В. Образование нового грамматического класса слов / А. В. Воронцова, М. В. Панов // Социолого-лингвистическое исследование. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка / [ред. М. В. Панов]. – М. : Наука, 1968. – С. 105 – 134.

20. Газизова Р. Ф. Сложные слова и исходные словосочетания с глагольным компонентом в русском и сербохорватском языках / Р. Ф. Газизова. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1989. – 172 с.

21. Гайдаржий К. А. Аналітичне дієслівне словотворення як засіб поповнення складу номінативних одиниць / К. А. Гайдаржий // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – К. : Університет «Україна», 2012. – Вип. 25. – С. 196 – 205.

22. Гак В. Г. Аналитизм / В. Г. Гак // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 31.

23. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. (На материале французского и русского языков) / В. Г. Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.

24. Гинзбург Е. Л. Понятие словообразовательного гнезда / Е. Л. Гинзбург // Проблемы структуры слова и предложения. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1974. – С. 35 – 40.

25. Головин В. Г. Иерархия комплексных единиц словообразования / В. Г. Головин // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент : Укитувчи, 1985. – С. 213 – 216.

26. Городенська К. Г. Співвідношення синтетичних й аналітичних форм у контексті дієслівної деривації / К. Г. Городенська // Система і структура східнослов'янських мов / [відп. ред. Н. В. Артикуца]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1999. – С. 10 – 13.

27. Городенська К. Г. Явища синтаксичної деривації / К. Г. Городенська // Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 152 – 212.

28. Гошилик В. Б. До проблеми функціонування стійких дієслівно-іменних сполук у сучасній англійській мові / В. Б. Гошилик // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. – С. 305 – 307.

29. Гошилик В. Б. Семантико-синтаксична структура речень із предикатними стійкими дієслівно-іменними сполуками в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Б. Гошилик. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

30. Гречко В. А. Теория языкознания / В. А. Гречко. – М. : Высш. шк., 2003. – 375 с.

31. Гухман М. М. Лингвистические универсалии и типологические исследования / М. М. Гухман // Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 3 – 15.

32. Гюббенет И. В. Аналитическая лексическая единица и ее однословные синонимы / И. В. Гюббенет // Проблемы лексикологии и грамматики (материалы симпозиума «Аналитические конструкции в лексике») / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск : МПИИЯ, 1967. – С. 60 – 68.

33. Грещук В. В. Дериваційний потенціал прикметників для позначення кольору в сучасній українській мові / В. В. Грещук // Мовознавство. – 1986. – № 2. – С. 23 – 30.

34. Дорошенко Л. О. Категорія безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах: семантика, структура форм : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Л. О. Дорошенко. – Донецьк, 2005. – 20 с.

35. Дубова О. А. Типологічна еволюція морфологічних систем української і російської мов / О. А. Дубова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 302 с.
36. Дубова О. А. Формомодель як морфологічна одиниця-конструкт / О. А. Дубова // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 46 – 54.
37. Жеребкін В. Є. Логіка / В. Є. Жеребкін. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 255 с.
38. Журинская М. А. Типологическая классификация языков / М. А. Журинская // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 511 – 512.
39. Закарьян М. М. К методике анализа словообразовательного гнезда / М. М. Закарьян // Актуальные проблемы русского словообразования: Материалы III Республ. науч. конф. (21-23 сентября 1978 г.) – Ч. 2. – Ташкент : Укитувчи, 1980. – С. 86 – 91.
40. Зверев А. Д. Словообразование в современных восточнославянских языках / А. Д. Зверев. – М.: Высш. школа, 1981. – 207 с.
41. Зеленецкий А. Л. Сравнительная типология основных европейских языков / А. Л. Зеленецкий. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 247 с.
42. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М. : КомКнига, 2005. – 224 с.
43. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
44. Золотова Г. А. Синтаксический словарь: Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Едиториал УРСС, 2006. – 440 с.
45. Ильина В. А. К проблеме словообразовательного значения / В. А. Ильина // Исследование словообразования и лексики русского языка /

[отв. ред. Г. С. Зенков]. – Фрунзе : Изд-во Киргиз. гос. ун-та, 1985. – С. 21 – 28.

46. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким / А. В. Исаченко. – в 2 ч. – Братислава: Изд-во Словацкой академии наук, 1954. – Ч. 1: Морфология. – 387 с.

47. Іваницька Н. Б. *Tertium comparationis* у міжмовному зіставленні дієслівних систем / Н. Б. Іваницька // Мовознавство. – 2009. – № 1. – С. 46 – 59.

48. Каліущенко В. Д. Відіменникові дієслова в німецькій і українській мовах / В. Д. Каліущенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2003. – № 4 (50). – С. 82 – 86.

49. Карабан А. В. Розвиток та функціонування кількісних модифікаторів якісної ознаки в англійській мові ІХ - ХІХ ст.: автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. В. Карабан. – К., 2010. – 20 с.

50. Карпенко Ю. О. Одиниці мови / Ю. О. Карпенко // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 426.

51. Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотворчих одиниць / Є. А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1990. – 156 с.

52. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація / Є. А. Карпіловська. – К. : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 1999. – 297 с.

53. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 215 с.

54. Кашкин В.Б. Сопоставительная лингвистика : уч. пособие / В.Б. Кашкин. – Воронеж, 2007. – 86 с.

55. Кизюкевич А. А. Аффиксация и транспозиция как способы наименования лица (на материале русского и польского языков) / А. А. Кизюкевич // Вопросы словообразования и номинативной номинации

в славянских языках / [отв. ред. В. М. Никитевич]. – Гродно: Изд-во ГГУ, 1982. – С. 29 – 36.

56. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. – К. : ІЗМН, 1998. – 182 с.

57. Клименко Н. Ф. Похідність / Н. Ф. Клименко // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 511.

58. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. – К. : Наук. думка, 1973. – 186 с.

59. Клименко Н. Ф. Словотвірний тип / Н. Ф. Клименко // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 621.

60. Клименко Н. Ф. Формант / Н. Ф. Клименко // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 769.

61. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К. : Вид-во ІМНАН, 1998. – 161 с.

62. Ковалик І. І. Про лінгвальні категоріальні значення, їх властивості та види / І. І. Ковалик // Дослідження зі словотвору та лексикології. – К. : Вища школа, 1985. – С. 5 – 15.

63. Колесников А. А. Аналитизм в грамматической системе современного русского языка / А. А. Колесников. – Измаил : Изд-во Изм. ПИ, 1992. – 128 с.

64. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Видав. центр «Академія», 2006. – 423 с.

65. Кошечая И. Г., Дубовский Ю. А. Сравнительная типология английского и русского языков / И. Г. Кошечая, Ю. А. Дубовский. – Минск : Вышэйш. шк., 1980. – 270 с.

66. Лагузова Е. Н. О некоторых тенденциях развития описательных глагольно-именных оборотов в русском языке /

Е. Н. Лагузова // Средства номинации и предикации / [отв. ред. П. А. Лекант]. – М. : Изд-во МПУ, 2001. – С. 96 – 104.

67. Лановая Т. В. Лексические заимствования как следствие взаимодействия языков / Т. В. Лановая // Функциональная лингвистика. Т.2. – 2010. – № 1. – С. 14 – 16.

68. Лапоногова Н. А. Глагольное аналитическое слово в современном русском языке / Н. А. Лапоногова // Проблемы лексикологии и грамматики (материалы симпозиума «Аналитические конструкции в лексике») / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск : МПИИЯ, 1967. – С. 49 – 59.

69. Левит З. Н. О понятии лексической аналитической единицы / З. Н. Левит // Проблемы лексикологии и грамматики (материалы симпозиума «Аналитические конструкции в лексике») / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск : МПИИЯ, 1967. – С. 5 – 19.

70. Левицкий А. Э., Славова Л. Л. Сравнительная типология русского и английского языков / А. Э. Левицкий, Л. Л. Славова. – Житомир : ЖГУ им. Ивана Франка, 2005. – 204 с.

71. Лопатин В. В. Основные единицы сопоставительного описания словообразовательных систем славянских языков / В. В. Лопатин // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков / [отв. ред. Г. П. Нецименко]. – М. : Наука, 1987. – С. 46 – 53.

72. Лопатин В. В. Словообразование имен прилагательных / В. В. Лопатин // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 269 – 333.

73. Лопатин В. В. Словообразование имен существительных / В. В. Лопатин // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 142 – 269.

74. Лопатин В. В. Словообразование наречий / В. В. Лопатин // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение.

Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 398 – 411.

75. Лопатин В. В., Улуханов И. С. Основные понятия морфемики / В. В. Лопатин, И. С. Улуханов // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 123 – 132.

76. Лопатин В. В., Улуханов И. С. Словообразование. Основные понятия / В. В. Лопатин, И. С. Улуханов // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 133 – 142.

77. Манучарян Р. С. Аспекты и вопросы сопоставительно-типологического изучения словообразования / Р. С. Манучарян // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков / [отв. ред. Г. П. Нецименко]. – М.: Наука, 1987. – С. 53 – 58.

78. Маслов Ю. С. Введение в языкознание / Ю. С. Маслов. – М. : АCADEMIA; СПб : Филол. фак. СПбГУ, 2005. – 300 с.

79. Мельников Г. П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели / Г. П. Мельников. – М. : Наука, 2003. – 394 с.

80. Мечковская Н. Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. – М. : Флинта, 2007. – 312 с.

81. Мешков О. Д. Словообразование современного английского языка / О. Д. Мешков. – М. : Наука, 1976. – 245 с.

82. Михайлова А. С. Глаголы с наречным компонентом *up* в английском языке и их эквиваленты в русском / А. С. Михайлова // Сопоставительное изучение лексики и грамматики германских, романских и славянских языков / [отв. ред. В. Д. Калиущенко]. – К.: УМК ВО, 1989. – С. 144 – 151.

83. Михневич А. Е. Словосочетания с однословными синонимами / А. Е. Михневич // Проблемы аналитизма в лексике / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск: МПШИЯ, 1967. – С. 69 – 76.
84. Мурысов Р. З. Актуальные проблемы грамматической типологии / Р. З. Мурысов // Вестник Башкирского университета. Т. 14. – Уфа: Изд-во БУ, 2009. – № 3 (1). – С. 1161 – 1166.
85. Неделько А. В. О корреляции производных глаголов с глагольно-именными сочетаниями / А. В. Неделько // Вопросы словообразования и номинативной деривации. – Гродно : Изд-во ГГУ, 1982. – С. 72 – 79.
86. Немченко В. Н. Современный русский язык. Словообразование / В. Н. Немченко. – М. : Высш. школа, 1984. – 255 с.
87. Нещименко Г. П. О некоторых аспектах деривационного синтеза при сопоставительном изучении славянских языков (к проблеме центра и периферии при изучении словообразовательной категории) / Г. П. Нещименко // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков / [отв. ред. Г. П. Нещименко]. – М. : Наука, 1987. – С. 62 – 73.
88. Нещименко Г. П. О некоторых аспектах сопоставительного изучения славянского словообразования / Г. П. Нещименко // Сопоставительное изучение русского языка с чешским и другими славянскими языками / [под ред. А. Г. Широковой и Вл. Грабье]. – М. : Изд-во МУ, 1983. – С. 30 – 51.
89. Никитевич В. М. Вопросы словообразования и номинативной деривации в славянских языках / В. М. Никитевич. – Гродно : Изд-во ГГУ, 1982. – 133 с.
90. Никитевич В. М. Основы номинативной деривации / В. М. Никитевич. – Минск : Вышэйш. школа, 1985. – 157 с.
91. Одарюк О. В. Статус фразовых глаголов в системе английского языка в рамках исследования проблемы транзитивации английских

глаголов / О. В. Одарюк // Проблемы типологии языковых единиц разных уровней. Материалы Всероссийской научно-практ. конференции (24 – 25 мая 2001 г.) / [отв. ред. О. А. Староселец]. – Бийск : НИЦ БПГУ, 2001. – С. 43 – 47.

92. Озерова Н. Г. Лексическая и грамматическая семантика существительного / Н. Г. Озерова / [отв. ред. Г. П. Ижакевич]. – К. : Наук. думка, 1999. – 192 с.

93. Панов М. В. Об аналитических прилагательных / М. В. Панов // Фонетика, фонология, грамматика / [отв. ред. Ф. П. Филин]. – М. : Наука, 1971. – С. 240 – 253.

94. Пеклер М. А. Аналитизм и идиоматизм сочетаний с «пустыми» глаголами / М. А. Пеклер // Проблемы лексикологии и грамматики (материалы симпозиума «Аналитические конструкции в лексике») / [отв. ред. З. Н. Левит]. – Минск: МПИИЯ, 1967. – С. 137 – 147.

95. Плужникова Т. И. Типология комплексных единиц словообразования: прогнозирующая функция / Т. И. Плужникова. – К. : Изд-во НПУ им. М. Драгоманова, 2002. – 256 с.

96. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – Л. : Світ, 2001. – 447 с.

97. Пономарьова Л. Ф. Про семантичні обмеження у словотворі віддієслівних імен особи / Л. Ф. Пономарьова // Мовознавство. – 1987. – № 5. – С. 70 – 73.

98. Прибыловский П. С. Аналитические конструкции со значением начинательности в белорусском и русском языках / П. С. Прибыловский // Вопросы словообразования и номинативной номинации в славянских языках / [отв. ред. В. М. Никитевич]. – Гродно : Изд-во Гродн. гос. ун-та, 1982. – С. 115 – 123.

99. Пузік А. А. Відприкметникові дієслова у німецькій, англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філол.

наук : спец 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. А. Пузік. – Донецьк, 2000. – 20 с.

100. Рахматуллина Д. Э. Референциальные особенности английских предлогов с фразовыми глаголами в высказывании с семантикой временного следования / Д. Э. Рахматуллина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2009. – № 6 (2) – С. 333 – 337.

101. Ревзин И. И. Метод моделирования и типология славянских языков / И. И. Ревзин. – М. : Наука, 1967. – 299 с.

102. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 536 с.

103. Савченко Е. Сопоставление словообразовательных гнезд глаголов деятельности в восточнославянских языках / Е. Савченко // Лінгвістичні студії. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 229 – 232.

104. Семиряк В. Д. Порівняльне вивчення конгруентних агентивів української та англійської мов / В. Д. Семиряк // Дослідження зі словотвору та лексикології. – К. : Вища школа, 1985. – С. 121 – 124.

105. Сидорец В. С. Современные восточнославянские неоднословные наименования действия с десемантизированным компонентом в системно-функциональном сопоставительном аспекте / В. С. Сидорец // Вопросы языкознания. – 1999. – № 6. – С 66 – 78.

106. Сидорец В. С. Неоднословное наименование действия у восточных славян – избыточность или необходимость / В. С. Сидорец. – Мозырь : Изд-во Мозыр. гос. пед. ин-та, 1993. – 92 с.

107. Сидорець В. С. Українські та російські вербоїди у дериваційному аспекті / В. С. Сидорець // Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наук. конф. / [відп. ред. М. П. Кочерган]. – К. : Изд-во КДЛУ, 1999. – С. 261 – 265.

108. Скаличка В. О современном состоянии типологии / В. Скаличка // Новое в лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – Вып. III. – С. 19 – 35.

109. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1957. – 286 с.

110. Соколова С. О. Семантичний аспект словотвірної мотивації (на матеріалі префіксального словотвору дієслова) / С. О. Соколова // Мовознавство. – 2000. – № 2. – С. 33 – 41.

111. Солнцев В. М. Единицы языка / В. М. Солнцев // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 149 – 150.

112. Сосюр Ф., де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Сосюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.

113. Стародуб К. А. Аналітичний словотвірний тип як одиниця дериватології / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 106. – Т. 119. – С. 86 – 90.

114. Стародуб К. А. Ознаки аналітизму в прикметниковому словотворенні / К. А. Стародуб // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (Мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 100. – С. 373 – 376.

115. Стародуб К. А. Поняття аналітичного словотворчого форманта в лінгвістиці / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 125. – Т. 138. – С. 92 – 96.

116. Стародуб К. А. Репрезентанти аналітизму на морфемно-дериваційному рівні та критерії їх виокремлення / К. А. Стародуб // Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 88 – 92.

117. Стародуб К. А. Типологічно протиставлені словотвірні типи категорії *nomina loci* / К. А. Стародуб // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей. / [відп. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 10.– Ч. 1. – С. 363 – 369.

118. Стародуб К. А. Типологія дериваційних одиниць / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 98. – Вип. 85. – С. 103 – 108.

119. Стародуб К. А. Функції аналітичного словотвору іменників в аналітичних і синтетичних мовах / К. А. Стародуб // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Збірник наукових праць. - Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 11. – С. 165 – 172.

120. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1975. – 311 с.

121. Степанова А. Н. Преморфологические единицы французского языка / А. Н. Степанова. – Минск : Высшейш. шк., 1975. – 128 с.

122. Тираспольский Г. И. Становится ли русский язык аналитическим? / Г. И. Тираспольский // Вопросы языкознания. – 1981. – № 6. – С. 37 – 48.

123. Тихонов А. Н. К проблеме типологии словообразовательных цепочек / А. Н. Тихонов // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент : Укитувчи, 1985. – С. 53 – 57.

124. Тихонов А. Н. Основные понятия русского словообразования / А. Н. Тихонов // Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка / А. Н. Тихонов. – в 2-х т. – М. : Русский язык, 1985. – Т. 1. – С. 18 – 52.

125. Улуханов И. С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация / И. С. Улуханов. – М. : Русские словари, 1996. – 221 с.

126. Улуханов И. С. Словообразование глаголов / И. С. Улуханов // Русская грамматика. – в 2-х т. – Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1980. – С. 333 – 398.

127. Фомічова В. Рефлекси аморфізму / ізоляції на різних мовних рівнях / В. Фомічова // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Випуск 100. – С. 394 – 398.

128. Халдояниди Н. Л. Сравнительная типология русского, немецкого и английского языков / Н. Л. Халдояниди. – Пятигорск : Изд-во Пятигорск. гос. лингв. ун-та, 2001. – 153 с.

129. Шайкевич А. Я. Введение в лингвистику / А. Я. Шайкевич. – М. : Изд. центр «Академия», 2005. – 400 с.

130. Шаламов Ю. В. К проблеме аналитизма морфологии и синтаксиса английского языка / Ю. В. Шаламов // Лингвистические исследования. К 75-летию проф. В. Г. Гака / [отв. ред. И. Б. Воронцова]. – Дубна : Феникс+, 2001. – С. 138 – 149.

131. Широкова А. В. Сопоставительная типология разноструктурных языков: Фонетика, морфология / А. В. Широкова. – М. : Добросвет, 2000. – 200 с.

132. Юсупов У. К. Сопоставительная лингвистика как самостоятельная дисциплина / У. К. Юсупов // Методы сопоставительного изучения языков / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Наука, 1988. – С. 6 – 12.

133. Янко-Триницкая Н. А. Закономерность связей словообразовательного и лексического значений в производных словах / Н. А. Янко-Триницкая // Развитие современного русского языка. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 83 – 98.

134. Янко-Триницкая Н. А. Превращение маркированных членов противопоставления в немаркированные / Н. А. Янко-Триницкая // Русский язык и советское общество: Социолого-лингвистическое исследование.

Словообразование современного русского литературного языка. – М. : Наука, 1968. – С. 191 – 213.

135. Янко-Триницкая Н. А. Словообразование в современном русском языке / Н. А. Янко-Триницкая. – М. : ИНДРИК, 2001. – 503 с.

136. Яхонтов С. Е. О значении термина «слово» / С. Е. Яхонтов // Морфологическая структура слова в языках различных типов. – М. : Л. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 165 – 173.

137. Auwera J., von der. From Contrastive Linguistics to Linguistic Typology / J. Auwera, von der // Languages in Contrast. – 2012. – № 12. – С. 69 – 86.

138. Bauer L. English Word-Formation / L. Bauer. – Cambridge : CUP, 1983. – 311 с.

139. Bauer L. The Function of Word-Formation and the Inflection-Derivation Distinction / L. Bauer // Words in their Places. A Festschrift for J. Lachlan Mackenzie [ed. by Henk Aertsen, Mike Hannay and Rod Lyall]. – Amsterdam : Vrije Universiteit, 2004. – С. 283 – 292.

140. Bauer L. Typology of Compounds / L. Bauer // The Oxford Handbook of Compounding / [ed. by Rochelle Lieber and Pavol Štekauer]. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – С. 343 – 356.

141. Benavides C. Lexical Conceptual Structure and Spanish Derivation / C. Benavides // Journal of Language and Linguistics. – 2003. – Vol. 2. – № 2. – С. 163 – 211.

142. Blevins J.P. English Inflection and Derivation / J. P. Blevins // Handbook of English Linguistics / [ed. by B. Aarts and A. M. McMahon]. – London : Blackwell, 2006. – С. 507 – 536.

143. Blevins J.P. Paradigmatic Derivation / J. P. Blevins // Transactions of the Philological Society. – 2001. – № 99. – С. 211 – 222.

144. Booij G. Compounding and Construction Morphology / G. Booij // The Oxford Handbook of Compounding [ed. by Rochelle Lieber and Pavol Štekauer]. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – С. 201 – 216.

145. Booij G. Compounding and Derivation: Evidence for Construction Morphology / G. Booij // Morphology and Its Demarcations [ed. by Wolfgang U. Dressler, Franz Rainer, Dieter Kastovsky and Oskar Pfeiffer]. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2005. – C. 109 – 132.
146. Booij G. Morpheme Structure Constraints / G. Booij // The Blackwell Companion to Phonology [ed. by Colin Ewen, Elizabeth Hume, Marc van Oostendorp, Keren Rice]. – London : Blackwell, 2011. – C. 2049 – 2070.
147. Booij G. The Grammar of Words / G. Booij. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 308 c.
148. Bujaš Z. Derivation in Serbo-Croatian and English / Z. Bujaš // Trends in kontrastiver Linguistik I. – Tübingen : Narr, 1974. – C. 129 – 137.
149. Buren P., van. Contrastive Analysis / P. Buren, van // Theoretical Issues in Contrastive Linguistics [ed. by J. Fisiak]. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 1981. – C. 83 – 117.
150. Burgschmidt E., Götz D. Kontrastive Linguistik deutsch / englisch / E. Burgschmidt, D. Götz . – München : Max Hueber Verlag, 1974. – C. 274 – 282.
151. Carstairs-McCarthy A. Affixation / A. Carstairs-McCarthy // Encyclopedia of Language and Linguistics / [ed. by Keith Brown]. – Oxford : Elsevier, 2005. – C. 83 – 88.
152. Carstairs-McCarthy A. Introduction to English Morphology: Words and Their Structure / A. Carstairs-McCarthy. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. – 151 c.
153. Devos F. Contrastive Grammar: Tenets and Criteria / F. Devos // Poznań Studies in Contemporary Linguistics. – 1995. – Vol. 30. – C. 17 – 29.
154. Dezsö L. Approaches to Typology: Complex Types vs. Processes and Dimensions / L. Dezsö // Syntaxtypologische Studien zum Germanischen. – Tübingen : Narr, 1982. – C. 149 – 155.

155. Elsen H. Formen, Konzepte und Faktoren der Sprachveränderung / H. Elsen // *Zeitschrift für germanistische Linguistik*. – 2001. – Vol. 29. – C. 1 – 22.
156. Farrell P. English Verb-preposition Constructions: Constituency and Order / P. Farrell // *Language*. – 2005. – Vol. 81. – C. 97 – 137.
157. Fernández-Domínguez J. Productivity vs. Lexicalization: Frequency-Based Hypotheses on Word-Formation / J. Fernández-Domínguez // *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*. – 2010. – № 46(2). – C. 193 – 219.
158. Finegan E. *Language: Its Structure and Use* / E. Finegan. – Boston : Thomson Learning, 2008. – 672 c.
159. Gast V. Verb-noun Compounds in English and German / V. Gast // *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. – 2008. – № 56.3. – C. 269 – 282.
160. Gawelko M. Sur la Tendence Analytique du Polonais / M. Gawelko // *Lingua Posnaniensis*. – 2010. – Vol. 52 – № 1. – C. 39 – 54.
161. Granger S. The corpus approach: a common way forward for Contrastive Linguistics and Translation Studies / S. Granger // Granger S., Lerot J., Petch-Tyson S. *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies*. – Rodopi : Amsterdam and Atlanta, 2003. – C. 17–29.
162. Greenbaum S. *The Oxford English Grammar* / S. Greenbaum. – Oxford : OUP, 1996. – 653 c.
163. Greenberg J.H. Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements / J.H. Greenberg // *Universals of language*. – Massachusetts : M.I.T. Press, 1961. – P. 73–113.
164. Guz W. English Affixal Nominalizations across Language Registers / W. Guz // *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*. – 2009. – № 45(4). – C. 447 – 471.
165. Haidarzhyi K. A. Adverbial Analytic Derivation: Functional Approach / K. A. Haidarzhyi // *Science and Education: A New Dimension* /

[ed.-in-chief Vámos Xénia, honorary senior ed. Barkáts Jenő]. – Budapest : SCASPEE, 2013. – Vol. 2. – C. 99 – 103.

166. Hayati A.M. Contrastive Linguistics: Re-evaluation and Re-formulation / A.M. Hayati // *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*. – 1997. – Vol. 32. – C. 21 – 28.

167. Ischtuganowa G. Modellierung der Nomina agentis im Deutschen und Baschkirischen: Eine kontrastive Analyse / G. Ischtuganowa // *Turkic Languages*. – 2004. – Vol. 8. – C. 198 – 224.

168. Jackson H., Zé Amvela E. Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology / H. Jackson H., E. Zé Amvela. – London: Continuum International Publishing Group, 2000. – 216 c.

169. Jung W.-H. Contrastive Analysis of Lexical Items Involving Sexism in English and Korean / W.-H. Jung // *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*. – 1997. – Vol. 32. – C. 57 – 64.

170. Kastovsky D. Diachronic Perspective / D. Kastovsky // *The Oxford Handbook of Compounding* [ed. by Rochelle Lieber and Pavol Štekauer]. – Oxford : OUP, 2009. – C. 323 – 340.

171. Katinas D. Kontrastive Lexikologie und zweisprachige Lexikografie: ineinander, nebeneinander, füreinander? / D. Katinas // *Kalbotyra*. – 2009. – № 60(3). – C. 37 – 47.

172. Krzeszowski T.P. Contrasting Languages: The Scope of Contrastive Linguistics / T.P. Krzeszowski. – Berlin : NY : Mouton de Gruyter, 1991. – 289 c.

173. Lei X. Sexism in Language / X. Lei // *Journal of Language and Linguistics*. – 2006. – Vol. 5. – № 1. – C. 87 – 94.

174. Lipińska M. Contrastive Analysis and Modern Theory of Language / M. Lipińska // *Theoretical Issues in Contrastive Linguistics* [ed. by J. Fisiak]. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 1981. – C. 127 – 183.

175. Longman Dictionary of Contemporary English / [director Della Summers]. – Lnd : Longman, 2003. – 1950 c.

176. Malinovský M. Some Typological Characteristics of Czech and English and Other European Languages / M. Malinovský // The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics. – 2009. – No. № 92. – C. 105–114.

177. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation / H. Marchand. – München : Beck, 1969. – 545 c.

178. Martynyuk A. A Contrastive Study of Male and Female Occupational Terms in English and Russian / A. Martynyuk // Poznań Studies in Contemporary Linguistics. – 1991. – Vol. 26. – C. 103 – 110.

179. Mela-Athanasopoulou E. Conversion: A Typological and Functional analysis of the Morphophonological Structure of Zero-Derivation in English Word Formation / E. Mela-Athanasopoulou // Selected papers of the 18th International Symposium on Theoretical & Applied Linguistics [ed. by Anastasios Tsangalidis]. Thessaloniki, 2009. – C. 273 – 280.

180. Motsch W. Grundlagen / W. Motsch // Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – 1999. – Band 8. – C. 1 – 28.

181. Müller S. Depictive Secondary Predicates in German and English / S. Müller // Secondary Predicates in Eastern European Languages and Beyond [ed. by Christoph Schroeder, Gerd Hentschel und Winfried Böder]. – Oldenburg : BIS-Verlag, 2008. – C. 255 – 273.

182. Müller S. Phrasal or Lexical Constructions? / S. Müller // Language. – 2006. – Vol. 82. – № 4. – C. 850 – 883.

183. Mungan G. Morphologie und Semantik der von Deutsche Partikel- und Präfixverben Abgeleiteten Substantiva / G. Mungan. – München : Iudicium Verlag, 1995. – 151 c.

184. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / [editorial director Bernard S. Cayne]. – Danbury: Lexicon Publications, 1993. – 1248 c.

185. Oxford Dictionary of Synonyms and Antonyms. – Режим доступа : <http://oxforddictionaries.com/>

186. Oxford English Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – Режим доступа : <http://oxforddictionaries.com/>
187. Pavey E.L. The Structure of Language : An Introduction to Grammatical Analysis / E.L. Pavey. – Cambridge: CUP, 2010. – 402 с.
188. Pavlov V. Deutsche Wortbildung im Spannungsfeld zwischen Lexikon und Syntax / V. Pavlov. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2009. – 276 с.
189. Pekelder J. Le Tertium Comparationis en Linguistique Contrastive : Problèmes et Méthodes / J. Pekelder // *Linguistica Pragensia*. – 2010. – Vol. XX/1. – С. 22 – 36.
190. Plag I. Morphological Productivity. Structural Constraints in English Derivation / I. Plag. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. – 289 с.
191. Plag I. Word-Formation in English / I. Plag. – Cambridge : CUP, 2002. – 254 с.
192. Rhodes R.A. What is a Morpheme? A View from Construction Grammar / R. A. Rhodes // *Berkeley Linguistics Society: Proceedings of the Annual Meeting. General Session and Parasession on the Place of Morphology in a Grammar (February 14-17, 1992)*. – 1992. – № 18. – С. 409 – 423.
193. Selinker L. A Brief Re-Appraisal of Contrastive Linguistics / L. Selinker // *Theoretical Issues in Contrastive Linguistics* [ed. by J. Fisiak]. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 1981. – С. 119 – 125.
194. Slavičková J. Graders in Academic Speech / J. Slavičková // *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*. – 1994. – Vol. 29. – С. 77 – 90.
195. Spalatin L. Approach to Contrastive Analysis / L. Spalatin // *Trends in Kontrastiver Linguistik I*. – Tübingen : Narr, 1974. – С. 79 – 92.
196. Stockwell R., Minkova D. English Words: History and Structure / R. Stockwell, D. Minkova. – Cambridge : CUP, 2001. – 208 с.
197. Sussex R. The Measurement of Contrast in Contrastive Linguistics / R. Sussex // *Theoretical Issues in Contrastive Linguistics* [ed. by J. Fisiak]. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 1981. – С. 29 – 41.

198. Tarasova Y. Contrastive Linguistics and the Linguistic Field Theory / Y. Tarasova // Poznań Studies in Contemporary Linguistics. – 1992. – Vol. 27. – С. 67 – 77.

199. The Consortium for Language Policy and Planning. – Режим доступа : <http://ccat.sas.upenn.edu/plc/clpp/>

200. Trost H. Coping with Derivation in a Morphological Component / H. Trost // Österreichisches Forschungsinstitut für Artificial Intelligence. – Wien: Universität Wien, 1993. – 368 – 376.

201. Zabrocki T. ‘Theoretical Contrastive Studies’ : Some Methodological Remarks / T. Zabrocki // Theoretical Issues in Contrastive Linguistics [ed. by J. Fisiak]. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 1981. – С. 43 – 55.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович Ю. Московіада : [роман] / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. – 151 с.
2. Високий замок [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://www.wz.lviv.ua/>
3. Газета по-українськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://gazeta.ua/>
4. Корреспондент [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://ua.korrespondent.net>
5. Сімейний кодекс України. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2009. – 104 с.
6. Шевчук В. Дім на горі : [роман-балада] / В. Шевчук. – К. : Рад. письм., 1983. – 487 с.
7. Fowles J. The Magus : [роман-балада] / John Fowles. – NY. : Dell Publ., 1978. – 672 с.
8. Morley D. Glicken. Evidence-Based Counseling and Psychotherapy for an Aging Population / D. Morley. – Amsterdam : Elsevier, 2009. – 402 с.
9. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / [editorial director Bernard S. Cayne]. – Danbury : Lexicon Publications, 1993. – 1248 с.
10. Oxford English Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oxforddictionaries.com/>
11. Science Daily [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. <http://www.sciencedaily.com/>
12. The New York Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://www.nytimes.com/>
13. Time Magazine [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://www.time.com/>

ДОДАТКИ